

Gelê KÜRD

gelekî serhildar, têkoşer , mêrxas û qehreman e.
Heydor Əliyev

DİPLOMAT

Nº 17 (529) 01-07 May, Gûlan sal. il 2023
Ji meha şûbatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û sîyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Hêjaye:

Ser jîyannama û serhata Melle Mistefa Barzanî Weşana bi taybet

Jîyan û bi serhata azadîkarê gelê kurd Gênêran Mistefa Barzanî

**Serok Barzanî:
Kurdên Feylî
beşeke sereke
ya gelê
Kurdistanê ne**

Səh. 7

**Nêçîrvan
Barzanî
serdana
Bexdayê
dike**

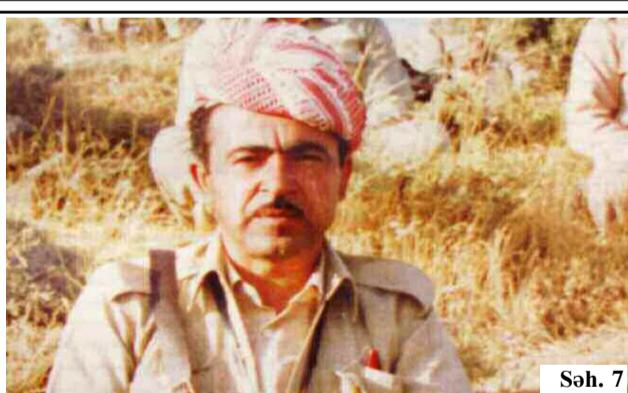

Səh. 9

Səh. 7

Serokwezîr Mesrûr Barzanî: Komkujiya Kurdên Feylî beşek ji jenosîda gelê Kurdistanê bû

Səh. 7

İdrîs Barzanî di 36emîn salvegera wefata xwe de tê bibîranîn

Səh. 9

Qubad Talebanî: Pişka Herêmê tevlî nekokiyyen siyasî nekin

Səh. 12

Ji Quştepe heta Enfalê û tevkuiyyen bêrawestan!

Səh. 9

Ebdurehman Kurt: Serxwebûna Kurdistanê ji bo hemû kurdan giring e

Səh. 7

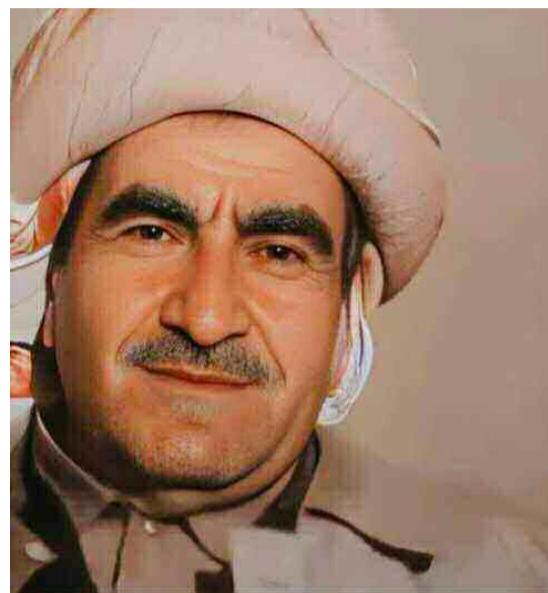
Mistefa Hicrî: Dualîbûna referandumu Komara İslamî

Jîyan û bi serhata azadîkarê gelê kurd Gêneral Mistefa Barzanî

44 sal ji ser wefata Serok û Rêvebirê Gellê Kûrd Gêneral Mela Mistefa Barzanîyê hertim zindî re derbas bû

Piştî Silemaniyê, gunde Barzan dibe navenda xebata sîyasî li başurê Kurdisitanê:

Piştî şikesta şorişa Şex Mahmudê nemir barê xebat û karê Kurdayetîyê li başurê Kurdistanê bi yekcarî dikeve here-ma Behdînan ku navenda rêberatîya vê xebat û heréketa gundê biçuke Barzan e.

Qeza Mêrqaşor ku nahîyen Mêrqaşor, Barzan û Şêrvan digire ber xwe, girêdayî wilayeta Hewlêrê ye.

Devera Berzan berîya kû piştî çend şerhîdanen kurdan bi yekcarî ji alîyê rîjîmîn dagirkir ve wêran bibe, 400 gundûn awedan têda hebune û hejmara runiştvanen heremê zêdetir ji 40 hezar kesan buye. Herema Barzan û navenda wê gundê Barzan di çaxê Şex Ebdulsalamê yekem da ku di sala 1872-ê zayînî de wefat kir, ji ber ku tekeya terîqeta Neqşbîndî li Nehriyê têda bu, mîna navendeke olî û avedan ku herdem tevî mirîdîn ve terîqêtê bu, tihat hesibandin. Şex Ebdulsalamê yekemîn berêvajî şex û axayê hemdemî xwe, mirovîkî dadmend û bi edalet bu. Wek jêderên bîyanî didin xuyakîrin di çaxê wî da hinek karên baş û xebatê sosyalî ji bo pêşketina jîyan û rewşa civakî hatin kirin ku ger bi pîvanê roja iro bêñ nîrxandin û şirovekirin, di wê serdemêde pir girîng bun. Ji wan karan:

parvekirine zevî û erdê çandinê bi ser gundîyan de, qedexekirina milkdarîya zêde bi şeweyîn fêodalî, qedexekirina bi zorê zûdayîna keçan û parastina siruştâ Kurdistanê anku birina dar û dirextan, şewitandina daristana û qedexekirina kuştin teyr û tiwalan, nêçira heyvanêñ kovî, bêhînfireyî li hemberî dîyanetêñ der û dora coxrafiya jîyanâ wan û herema Behdînan (Jîyanâ hevpar bi Kurdenê êzidî, turkmîn, kildanî, yehudî, xaçparêzîn)

erîmeni ê musliman bun û ...) jîyanâ dostanî bi hemu gelêñ heremê re û xala herî girîng parastina mafê gelê kurd û serkeşîya bizava netewîya kurdan di heremek coxrafiya girîngâ Kurdistanê de ku nîşana demokratîkbuna bir û ramanê bireveberen Barzanî bû, tesîrek mezîn li ser bizava sîyasî 10îya vê malbatê danî.

Piştî wefata Şex Ebdulsalamê yekem kurê wî Şex Mihemed Barzanî dibe cîgirê wî. Şex Mihemed piştî zewacê dibe xwenduya pênc kuran: Şex Ebdulsalam, Şex Ehmed, Mistefa Barzanî, Mihemed Sîdîk û Şex Babo. Wan tevan ji desbêka xwenasandinê bu hemu awayan xebat kirin ku rîya kalkê xwe ya xizmeta ji bo gel di hemu warêñ sîyasî, olî û civakî de dibomînîn.

Navdartirîn endamê vê malbatê ku tevaya temenê xwe di rîya xebata sîyasîya jib o kurd û Kurdistanê derbas kir, Mistefa Barzanî ye.

Mistefa Barzanî kîye, cîkirîye û serhîdana wî di dîroka Kurdistanê de xwedî rolekî çawaye?

... Jîyanâ te ji tîjî buyer, derdiberî û niştimanperwarîya Mistefa Barzanî ye heja radeyeke. Bersîva van pîrsen me bide. Jîyanâ nemir Mistefa Barzanî, malbatâ wan û çend buyerên din di jîyanâ wî da. Mistefa Barzanî di 14-ê adara sala 1903-an (14. 03. 1903) de le gundê Barzan hat dinê. Berîya ku ew cavêñ xwe bi jîyanâ dînyayê veke, bavê wî (Şex Mihemed) ji di sala 1903-an de wefat kirib. Li gor çavkanîyê dîrokî her çend nerazîbûn (ittîraz) û bizava Şex Ebdulsalam Barzanîye duyemin li dijî Osmanîyan zêde dewam nekir, clê ev serhîdan û serhîdana din yên mîna serhîdana eşireta Millîyan bi serokatiya İbrahim Paşayê Millî û çend serhîdanen din li heremê cuda bi cudayê Kurdistanê, bun sedemîn xweşkirina zemînêya çebuna şoreşa Îtihadîyan di sala 1908-an de. Çaxe çalakî û lêbatê sîyasîyen Barzanîyan vedigere bo destbêka sedsala XX-an ku bi

gundê Barzan ket ber hêrişâ hêzîn wan yên di bin serokatiya Silêman nezif Paşa

û Iranê bun, dikeve nava tekeliyîn politîk. Mistefa Barzanî ji çaxê li xwe famand, zû

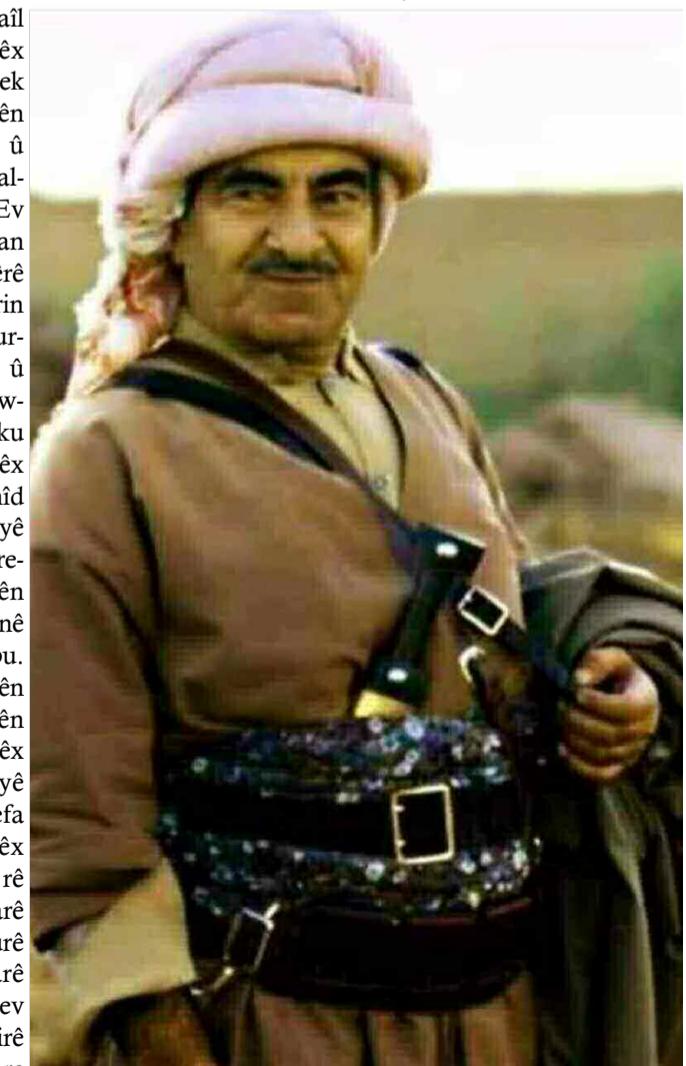
da. Ji ruyê neçarîya Şex Ebdulsalam Barzanî pêna xwe bo Seyîd Tehayê Nehri dibe û di gunde Rajan li herema Mirgever (wilayeta Ûrmîyê - Rojhilatê Kurdistanê) dimîne û bi hevkariya serokê Kurd nemir Simkoyê Şikak bi karbîdesten Rusan re dikeve nava peywendîyen sîyasî, lê mixabin çaxe ku ew li herema Mirgever bû, ji aliye xwefiroşekî bi navê (Sofi Ebdullah) ve bi şeweywk namerdane hat girtin û ew teslimî dewlîta Osmanîyan kirin. Osmanîyan di 14-e çiraya paşîn sala 1914-an de piştî pekanîna dadgehek formaliê, Şex Ebdulsalamê Barzanî li bajare Musilê darda kirin.

Di etmosferek wiha tîjî kîna li hemberî dewletîn dagirkir û zordarîya destgeh û berpirsyarîn hokumeta Osmanî de, Mistefa Barzanî ji mîna İsmail Axayê Şikak, Şex Mehmed Berzençî û gelek serokîn din yên kurd çavêñ xwe bi jîyanekê tîjî êş û elem vedike û di nava malbatêk olî de mezin dibe. Ev rewşa jîyanê pêşeroja jîyan û helwesta sîyasîya wî lîdîrê kurd ji dide destnîşan kirin û ew bîr û ramanê Kurdayetîyê bêtir di hest û mîjîyê xwe de dide perwerdekirin. Piştî ku Osmanîyan bi bêbextî Şex Ebdulsalam Barzanî şehîd kirin, Şex Ehmedê birayê wî bu rîber û serkarê here-ma Barzan û eşireten Barzanî. Wê demê tîmenê Mistefa Barzanî 18 salî bu. Berîya wê li gor çavkanîyê dîrokî di navbera salêñ 1917-a, 18 û 19-an de, Şex Ehmedê Barzanî birayê xwe yê xurt Mistefa Barzanîye 16 salî bi Şex Ebdulrehmanê Şîrnexî rî jib o lidarxistina kar û barê şoreşek berfireh li bakurê Kurdistanê dişîne bajare Muşê û ew li wir hev dîtîneke bi Şex Ebdulqadirê Nehri û Şex Seide Pîran re pêk tîne. Herwiha Şex Ehmed bi şeweyk nîhîni ji sala 1920-an û pêde bi Şex Mehmed Berzençî û Simkoyê Şikak re ku sergermî xebeta li dijî her du dewletîn Îraq

bi bindestî û tepe-serîya gelê kurd hesîya. Wî dixwest bi hevkariya birayê xwe Şex Ehmed, xelekêñ zincîra hereketa kurdî bi rîk û peki bidomîne.

Herwiha Mistefa Barzanî ji temene 15 saliya xwe û pêde bo kar û barê parastina hoza Barzan li dijî desthilatdarîya dewleta navendîya Îraqê û hozîn çiran, roj bi roj wekw şervanekî zîrek erk û wezîfeyen zêdetir li ser milêñ xwe hîss dikirin.

Eşireten kurd bi giştî û eşireten Barzan bi taybetî di tevaya dirêjahîya dîroka xeba-ta sîyasîya xwe de bi wefadâriyek mezin û di tengavîyê herî giran de rîbatê xwe bi tenê nehîstine û bi dilsozî û fedakarî ew parastnîne. Ev rasti di bîranînen wan serşekîren artêsa dewletîn dagirkir de ku bi hêzîn Barzanîyan re ketine nava şerîn

giran ji, tê dîtin. Serşekî Teferuşyan, Hesen Erfeî û Rêzim Axa di pirtukîn xwe de vê rastîyê diselmînin.

(dûmahî rûpêla 3)

Jîyan û bi serhata azadîkarê gelê kurd Gêneral Mistefa Barzanî

44 sal ji ser wefata Serok û Rêvebirê Gellê Kûrd Gêneral Mela Mistefa Barzanîyê hertim zindî re derbas bû

(despêk rûpêla 2)

Sala 1919-an Mistefa Barzanî li ser biryara birayê xwe Şêx Ehmedê Barzanî dema ku xortekî 19 salî bu weke fermandarekî şervan û şareza, bi hêza xwe wê ji bo hevkarîya xebatkarên şoreşa Şêx mehmudê Berzinçî xwe gêhand herema Silêmaniyê. Hêza wî bû du qoli ku halîkarî ji qolla Pîyaw û koma din jî ji navçeya Balek de derbas bun. Ew herçend di rê de rastî şerê bi eşîretên hevkarîn îngîlizan re rast hatin jî, lê bi fidakarîyêk mezîn û şehîtbuna çend şervanê Kurd wan xwe gêhandin herema Silêmaniyê. Mixabin berî ku ew bigêhin wê derê şoreşa Şêx Mehmude Berzençî jî bi dîlî ji Kurdistanê hat dur xistin. Mistefa Barzanî bi ve kiryara xwe da îspatkirin ku pêvista her kes bi şeveyek netewî nêzî pirsgireka gelê xwe bibe.

Kurdistanê (Mihabad 1946) de jî Melle Mistefa Barzanî sînorê destçerîkî bi fermî nas-nekirin û xwe gêhand paytexta komara bajarê Mihabadê. Ev nîşanek ji bo selmandine ve

Lê şerê herî mezîn ku nemir Mistefa Barzanî hertim di jiyana xwe de bi serbilindî û şanazî behs

rêbaratiya şoreşa Kurdan dihat hesibandin, bi giranî hat bom-babarankirin û her çend

tanê dijîn. Kesênu li ser erdningarîyê bedew û rîngin jîyanê derbas bikin, zu bi zu nikarin fêrî

li şer kirîye, şerê bi navê (Dole Vajî an ji Dola Vajîya yê ku di rojîn 3 û 4-ê 02). Şûbatê sala 1931-an de li Dola Vajîya li hemberi artêşa dewleta Îraqe qewimî.

Barzanîyan bi mîranî berxwedan kirin û di destpêkê de hinek serkeftin bi dest xistin lê nikarin li hemberî hêza pircek û cebîlxanê û firokên şer yêng Ingîlizan, li

berxwebidin. Piştî we buyerê Şêx Ehmed û malbatê Barzanîyan neçar man di havîna sala 1932-an de derbasî bakure Kurdistanê bibin. Lêbihara sala 1933-an dewleta Tirkîyê Şêx Ehmedê Barzanî ku wê demê rîberê sîyasî û olîyê hereketê bû, bi çend şervanê wî jî Tirkîyê teslimî dewleta Îraqe kirin. Ji vê tarîxê û pêde di dîroka serhildana Barzanîyan de rûpelê durketin û derbiderîyê vedibe û jîyanek tijî êş û buyer di nava Kurdên başûrê Kurdistanê de dest bêdike. Dema ku

Mistefa Barzanî ev bêbextîya dewleta Tirkîyê dît, ji wir ber bi ciyayên Kurdistanê cu û xwe teslimî dewlwta Îraqê nekir. Lê li ser daxwaza Şêx Ehmed, Mistefa Barzanî jî xwe gihad cem birayê xwe (Şêx Ehmed) yê ku di girtîgeha bajarê Musilî de bu. Mistefa Barzanî herçend dizanî ku jîyanek tal û nexwê li benda wî ye lê ji ber tewazî û qanûnê malbatî, bi kîfxwesi jîyanâ girdîgehê ji xwe re hilbijart.

Sala 1932-an di çaxê jîyanâ hêşîri û dilketfida Barzanîyan dê, dewleta Îraqe bi rînmûniya axayê xwe yêng Brîtanî Şêx Ehmed, Mistefa Barzanî û malbatê Barzanîyan berê şandin bajarê Musilî û piştre jib bo Nasirî, Kifîr û Pirde (Alton Kopri) û di dawîyê de ji bo Silêmaniyê sîrgun kirin.

Di dawîya bihara sala 1936-an Mistefa Barzanî jî bo gotubêjîn diplomatîk bo bajarê Musilî hat vexwîndin, lê berpirsîyarên dewleta Îraqe li wur Barzanî girtin û bi kiryareke durî exlaqe mirovanatîyê walîyê Musilî ye wê çaxê xwest ku bi dayîna jehrê, wi ji holê rake, lê Mistefa Barzanî piştî du hefteyan ku ketibu hale bêhîşyê, ji mirinê rizgar bu.

axa bav û kalên xwe Kurdistan

partîya Hîwa, Mistefa Barzanî piştî 10 salan derbiderî û jîyanâ hêşîriyê ya di destê karbi desten dewleta Îraqê de, ji bajarê Silêmaniyê bajarê Sînoyê li Rojhilatê Kurdistanê kîrin. Di wan mercen nazik û hessas de vegera Mistefa Barzanî ya ber bi Kurdistanê tirs û xofek mezîn xiste dilê karbîdesten herdu dewletan her yekî bi qasî 50.000 dînarân ji bo kuştin an ji anina serê Barzanî dan diyarkirin. Xuyaye ku ev hejmîra bilinda diravê ku ji bo serê Barzanî hatibû diyarkirin, giringîya xebat û bizava Kurdan ya di bin serokatiye Berzanî di wê demê de dide eşkere kîrin.

Bi hezaran sal e ku kurd bona azadîyê şer tike

Lê Mistefa Barzanî piştî jîyanâ rewşa wan salên ku li durî Kurdistanê û di bin çavderîya berpirsîyarên dewleta Îraqe de derbas kiribû, vê carê bi hurbuni xebiti ku hêzek leşkerî ya rîkubêk li dora xwe bicivîne. Ji bona wê jî di 28.07 Julaya sala 1943-an de bi awayekî nîhînî ji rojhilatê Kurdistanê vegevî cihwarê bay û kalên xwe Barzan û di demek kurd de karê zêdetir ji du hezar (2000) pêşmerge û şervanê mîrxas li dora xwe kombike. Bi vî rengî Mistefa Barzanî serhildana xwe ya duduyan di Julaya sala 1943-an de da destpêkirin û şoreşa Barzan ya duymîn ji heyâ bihara sala 1945-an berdawam bu. Di vê serhildanê da ji Kurdan li hemberi hêzîn dewleta Îraqe gelek serkeftin bi dest xistin.

Di çaxê şoreşa Barzan ya duymîn de ji 2-ê Oktobra sala 1943-an heyâ 10-ê Novambra sala 1943-an dijwartirin şerên bixwîn

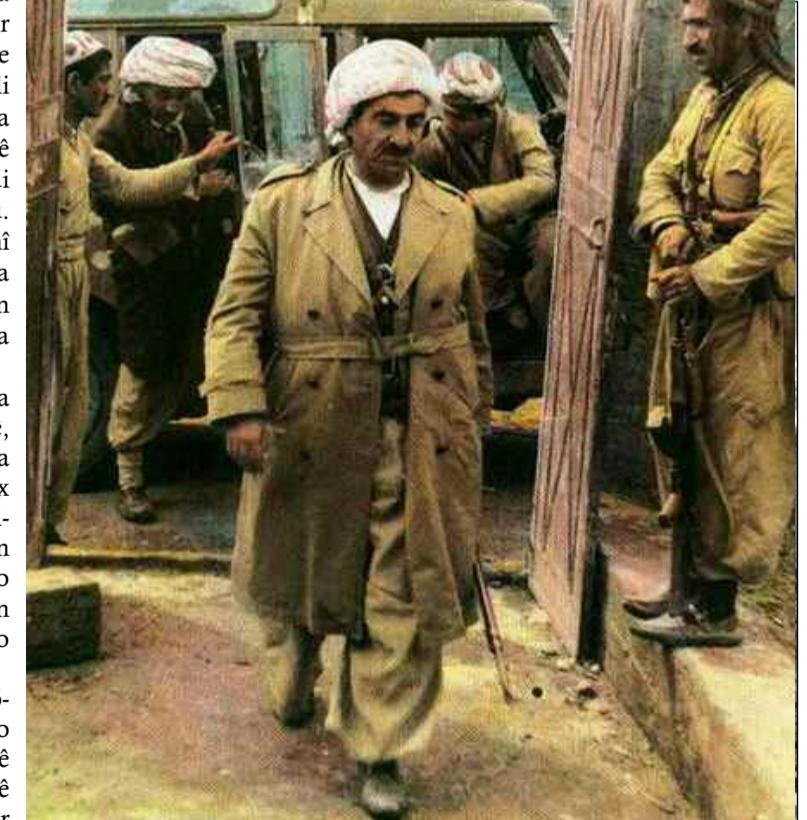
rastîya dîrokî bu ku di navbera Kurdan de hevgirtinek bîhêz pêkhatîbu. Lî mixabin merc û rewşa sîyasîya cîhanê, dîroka Kurdan ber bi rîyek din ya berovajî berjewendîyên Kurdan ajo.

Yekemîn serhildan û şorêsa Barzanî di roja 9-e Sibata sala 1931-an (09.02.1931) de bi besdarbuna 80-ê şervanê Kurd di bin serokatiya Mistefa Barzanî de di şerekî bi navê (Berqê Begê) li diji artêşa Îraqê destbêkir. Di vî şerê ku piştre di domandina qed-îra sîyasîya Kurdên başûrê Kurdistanê de rolekî gîring lîst, hêzîn artêşa Îraqe bi giranî li hemberî şervanê kurd şikestê xwarin û xisarek canî û maddî ya zêde bi dewlwta Îraqe ket. Li hemberi şehîdbuna 5 pêşmergâyê Kurd û birindarbuna hejmarek kêm ya şervanê kurd, artêşa dewleta Îraqe 126 kuştî û bi sedan birîndar li pey xwe hîştibûn.

Ev tê wê wateyê ku di çaxê serhildana sala 1931 û 1932-an de édi tiwan û hêza Mistefa Barzanî wek rîberekî şareza li hemberî hêza dûjmin bi temamî hatibû eşkere kîrin.

Di şere Dola Vajîya de Mistefa Barzanî yê 28 salî bi wan şareziyênu ku li ser taktikên şerê partizanî hebun, karî bi hewkarîya şervanê xwe 235 esker û fermandarê artêşa dewleta Îraqe bikujin û bi sedan kes jî hêzîn dewletê jî di vî şerî de birindar bun. Ev di helakî da bu ku ji şervanê Barzanî tene 12 kes hatibûn şehîd kîrin. Di vî şerî da jî ber wan hîriş û berwanîyen ku li gor zanist û taktikn şer bênumune bun, stîrka şansê Mistefa Barzanî wek rîber û serleskerê kû jê hatî roj bi roj gestir bu û wî karî di nava Kurdên hemu Kurdistanâ mezîn da hêzek menewi ya bilind biafirîne. Bona wî vî şerî ne tenê di nava Kurdan de belkî di nava medya dewletê cîran û cîhanî de ji dengekî bilind veda. Ji bona bêtir nasandina van calakîyen dîrokî li ser hereketê Barzanî pewiştiyek gîring bi lêkolînê akadêmik û zanistî heye.

Bihara sala 1932-an artêşa Îraqe bi hevkarî û piştgîriya hêza esmanî û leşkerîya dewleta kedxara Brîtanîya, hîrişek giran bir ser herêma Barzan. Gundê Barzan ku wek navendeke

partîya Hîwa ji bo berfiehkîrina kar û xebata xwe ya sîyasî û leşkêri ku bikaribûn ji hêza serleskerî şareza mîna Mistefa Barzanî û şervanê wî mifayê wergirin di 12.07 Ji sala 1943-an de organîzasyona nîhîniva endam û sempatê

di navbera hêzîn Kurd û hêzîn dewleta Îraqe de qewimîn ku di tevaya şerîn cêbuşî de rejîma Îraqe rastî xisarek mezîn maddî û mrovîti bu û bi hezeran leşkeren wan canê xwe ji dest dan.

(dûmahî rûpêla 4)

Jîyan û bi serhata azadîkarê gelê kurd Gênelâ Mistefa Barzanî

44 sal ji ser wefata Serok û Rêvebirê Gellê Kûrd Gênelâ Mela Mistefa Barzanîyê hertim zindî re derbas bû

(despêk rûpêla 3)

Di dîroka azadîxwazîya gelê kurd ya li Başûrê Kurdistanê şerên şoreşa Barzan ya duyemîn an ku şerên Şaneder, Xêrîzok, Gurêtû, Mezinê û şere Meydana Morîkê cîhekî girîng digirin ber xwe. Êdî ji wê şoreşa duyemin û pêda mora netewayîti bunê bêtir zêdetir ruyê xwe di herekeea Barzanîyan de daxuyakirin û partîya Hîwa û hemu efser û serleskerên Kurd ku di nava artêsa Îraqe de mijûlî xizmete bun bi rihek niştimanperwerî piştgirîya vê serhildan û bizava netevi kirin. Xisara mali û canî ya ku dewleta Îraqe li hemberî şervanên Kurd tuş bibu ew neçarkirin ku di 29-ê Novembera sala 1943-an de dawa gotubêjê ji seroke hereketê Mistefa Barzanî bikin.

Di 15-ê çirîya paş sala 1945 (15.01.1945) - an de encumena Azadîyê hat pekanîn. Desthilatdarîya Îraqe li derfeteke digerîyan ku hêzên xwe xurd û berfireh bikin û bi derbeyeke yekcarî şoreşa Barzanî tekbişkîne, lê Kurdish ji baweriya xwe bi desthilatdarîya Ereban

nedîhanîn. Bi vî awayî zemineya serekî din di navbera herdu alîyan de hat duristkirin. Gotubêja di navbera herdu alîyan de negîşt tu encamekê û bi sere 25-ê Augusta 1945-an (25.08.1945) hevditînên du alî bi dawî hatin.

Kurdan careke din di 5-ê çirîya peş sala 1945-an de (05.09.1945) di şere bi nave Meydanê Morîkê de hemasêyek dîrokî afirandin. Di vî şerî giran de artêsa Îraqe bi ji destdayîna 480 kuşti û 80 dîlan ji esker û fermandarîn xwe carek din bi vê heqîqetê hasîyan ku nikare bi tenê li hemberî şervanên kurd li berxwe bide. Ji ber ku di şerî navbirî de kurdan tenê 5 kûşti û 7 birîndar hebûn û nav û bangê berxwedana kurdan li her çar perçen Kurdistanê gerîya. Êdû kurdê hemu Kurdistanâ mezîn, Başûrê Kurdistanê ji xwe re kirin Keîbeya gêhiştina xwezî, hesret û cîbicikirine daxwazîn xwe yê netewî. Di wan salan de Mistefa Barzanî herçend hê di jîyane de bu ji Kurdish hemu dînyayê re bibu lîderekî efsaneyî.

Dema ku şoreşa Kurdish

pêşket, dewleta Brîtanya dîsan bi piştgirîkirina ji dewleta Îraqe, careke din qedera siyasiya Kurden Başûre Kurdistanê guherand. Lî idî navê Mistefa Barzanî mîna xebatkar û serokekî qehreman li her dera Kurdistanê bi camêri belav bubu.

Barzanî û Komara Demokratîka Kurdistan (Mihabad 1946):

Piştî şerî bi navê Meydanê Morîkê dewleta Îraqe bi hevkarîya hêza esmanîya Brîtanya ku jib o berjewendîyen xwe yên aborî hemu yasa û qanûnên mirovanetiye binpê dikirin, karê Barzanîyan tuşî sikeşte bikin û newekhevîya hêzen her du alîyan, Şêx Ehmed û Mistefa Barzanî neçarkirin ku bi biryarek nu di 11-ê Oktobera sala 1945-an (11.10.1945) de ji rîya Keleşin ya nezîkî bajarê Sînoyê bi armanca hevkarîya komara Demokratîka Kurdistan bi hejmarek mezin xwe bigîhînîn Rojhîlata Kurdistanê û malbatê Barzanîyan li heremîn Mirgewer, Tirgewer, Sino, Negedî û Mihabad hatin bi cîh

Mistefa Xoşnav, Mîrhac û Reis İzzet di bin berpirsiyârîa wî de bun. Damezirandina Partî Demokratî Kurdistanî Îraq, Tekcuna Komara Kurdistan û Meşa dîrokî ber bi Sovyêtistanê: Salakê piştî damezrandina Partî Demokratî Kurdistan (piştî Partî Demokratî Kurdistan Iran) piştî şewra ku bi Pêşêvaye Şehîd Qazi Mihemed û karbîdesten komara demokratîka Kurdistanê re hatkirin, di 16-ê Augusta sala 1946-an (16.08.1946) de Partî Demokratî Kurdistanî Îraq ji di bin serokatiya Gênelâ Mistefa Barzanî de ji bo bizava Kurdên Başûrê Kurdistanê hat damezrandin. Piştî ku di dawîya sala 1947-an de komara Dêmokratîka Kurdistan têkçû, Mistefa Barzanî bi hişyarbunek zêde xebîti ku li hemberî dewlîta Îrane berxwedanê bike û bê zerer û zîyan ber bi sinorê Kurdistanâ Başûr û Bakur hereket bike.

Di 31-ê Adara sala 1947-an de dema ku Mistefa Barzanî û şervanên wî pêhesîyank û Pêsewa Qazi Mihemed hat idamkirin, xemgîni û bêdengiyek mezin ket nava wan.

Di 15-ê nîsana sala 1945-an de hemu malbatê Barzanîyan bi serokatiya Şêx Ehmedê Barzanî vegeerin. Başûrê Kurdistanê û xwe teslimî berpirsiyâren dewleta Îraqe kirin. Mistefa Barzanî ji meşa xwe ya dîrokî di 6-ê gulana sala 1947-an de ber bi Yekîtiya Sovyêtî, da destpê kirin. Lî meşa wan ya xwe va ji Mihabâde derketin û di yekemîn hefteya meha Adara sala 1947-an de serê Nalosê di nawbera her du alîyan de anku hêzên Kurd û Îraniyande qewmi. Ji wê û pêda heya dawîya Adara sala 1947-an şerîn Gucar (gundeki herêma Mirgever), enîya Sîno û Negedî, şerî Qarnî li herema Xanê û şerîn Ewrîsî û Helec li herema Mirgever ku di tevaya şeran de hêzên Îranî bi berxwedaneken mezina hêzên Barzanî re ru bi ru mabun, di navbera her du alîyan de qewmin.

Di 3-ê Nîsana sala 1947-an de(03. 04.1947) di navbera hêzên Barzanî û artêsa Îranî û caşen ku hevkarîya dewleta Îranî dikirin, şerî Nêrgî an ji Berêzer(lî Mirgewer) çêbu ku Mistefa Barzanî bi xwe ji di vî şerî de bi sivikî birîndar bu. Ji ber şertîn nebaşen hewayê (etmosfer), destpêka biharê serok Barzanî û şervanên wî di 19-ê nsîsan 1947-an de neçar man ku vegeerin nava axa başûrê Kurdistanê. Lî zexta dewleta Îraqê û hêsbûna Şêx Ehmedê Barzanî û malbatê Barzanîyan, Melle Mistefa neçar kirin ku bi hêzek taybetî ku ji 502 pêşmergeyên herî mîrxas pêkhatibu di 25-ê Nîsan sala 1947-an(25. 04. 1947an) xwe bigîhîne gundê

Bayê li bakure Kurdistanê.

Lê artêsa dewleta Tirkîyê ji li hemberî hatina wan kete nava tevgerê û ew neçar man 2 roj

bi hemu top û tank û balefirêne xwe demek dirêj bu ku amadekarîyên xwe kiribun, di her sê rojan de bi giranî şikestê

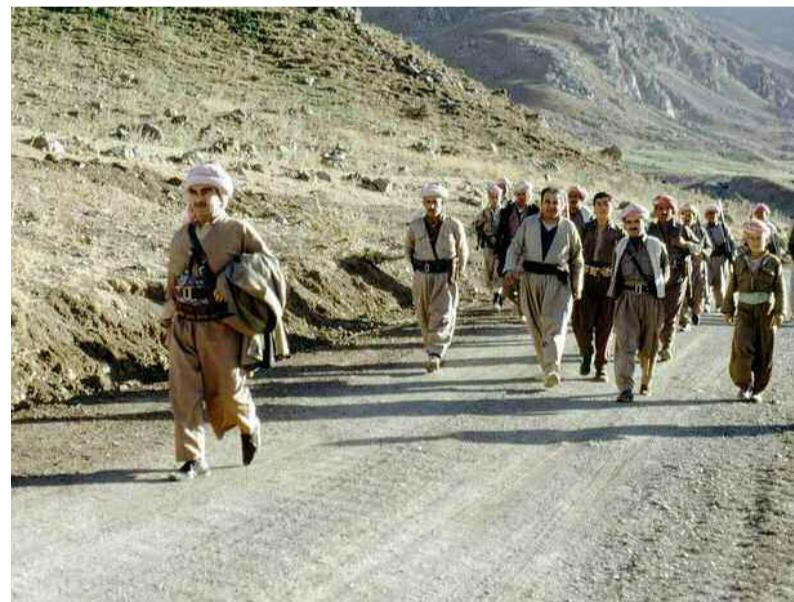

piştî anku di 27-ê nîsana sala 1947-an de xwe bigîhînîn Gundê Cermê(an ji Cermî) û Bedkarê li rojhîlât Kurdistanê ku dikevin jêriya cîyayê Şehidan. Li wê derê li şerî cîyayê Xehîdan Mistefa Barzanî bi dengeki xemgîn û bîhêz wiha got:

Geli pêşmergeyey!! Binêhirin, ji şerî vî cîyayî em golla Wanê û Urmîyê her duyan jî dibînin, her du jî cîhwarê herî kevnare jîyana bav û kalêne mene, lê li ser vê axa xwe em mehkumî, mirin û revê ne û dagirkerên Kurdistanê nahêlin em li ser axa xwe di rihetîyê de bijîn. Guneha me tenê Kurdayetî ye, hişyar bin û eme biser bikevin, cîmkî em ji xwe re dixebeitin...!(Mistefa Cihangir Şatî yek ji wan 502 kesan bu ku bi serok Barzanî va çubu Sovyêtistanê bu.

Jîyana li Sovyêtistanê û siyaseta Baqîrov li hemberî Barzanîyan:

Di 18-e hezîrana sala 1947-an (18.06.1947) de Mistefa Barzanî piştî 51 rojan meşa xwe ya dijwar, şervanê herî dawîyê ji 502 servanên hêza xwe bu ku ji rubarê cema Erezê derbasî nava axa Sovyêtistanê bu.

Hereketa Barzanî û şervanên wî ber bi sînore Îran û Yekîtiya Sovyêtî didome û ew ber bi heremê Makû dimeşin. Di 9-ê heya 11-ê Gulana sala 1947-an de şerîn mezin û berfireh di deşta Makuyê û cîyayê derdora wê de sê roj û sê şevan bi giranî di navbera her du alîyan de berdewam bun û di vî şerî dijwar de herçend artêsa Îranê

(dûmahî rûpêla 5)

Jîyan û bi serhata azadîkarê gelê kurd Gêneral Mistefa Barzani

44 sal ji ser wefata Serok û Rêvebirê Gellê Kûrd Gêneral Mela Mistefa Barzanîyê hertim zindî re derbas bû

(despêk rûpêla 4)

Baqîrov (Serokkomarê wê demê yê komara Azerbaycanê) ji destpêka hatina hêzên Barzanîyan bi helwestek şovêniştî dan û standin bi wan re dikirin. Xuyabu ku ew ji di bin tesîra desthilatdarê komara Tirkîye de mabu ku hebuna netewa kurd ïnkar dîkin û Kurdistana bakur di wan salan de di bin siya esmanekî reş û bi goman de mabu. Bona hebuna Kurdê komara Azerbaycanê jî ku bi hejmara xwe ji kurdê komara Ermenîstanê zêdetir jî bun, ji aliyê desthilatdarê komara Azebaycanê ve dihat ïnkar kirin.

Li ser helwesta nifşparêziya Baqîrov di 29-ê Tebaxê 1948-an de Barzanî û hevalên wî ji bajarê Baku ber bi Taşkend (paytextê komara Uzbékistanê) hatin veguhastin û li nêzî wî bajarâ hatin bi cîh war kirin.

Di 13-ê Adara 1949-an de bi pilan û komployen Baqîrov û bi destura berpirsyarêna para parastina Yekîtiya Sovyetistanê M. Barzanî ji hevalên wî cuda kirin û li herêma derya Ûral bi awayekî desteser(dest bi ser) û di bin çavderîya tund û tûj de, demeke dirêj jîyana xwe derbas kir. Lî karbidestên Sovyetistanê di 9-ê ûlona sala 1951an de careke din Mistefa Barzanî

Di çaxê desthilatdarîya Xuruşov de rewşa sîyasi û jîyana Barzanî û hevalên wî hinekî baştar bibu.

Desthilatdarîya Ebdulkérîm Qasim, vegera serok Barzanî bo İraqê û Beesî:

Piştî ku di 15-ê tîrmehê sala 1958-an de komek ji efserên İraqî bi serokatiya Ebdulkérîm Qasim desthilatdarîya xane-dana paşayêن Haşimî û Nurî Seîd bi zerbeyek eskerî ji holê rakirin, di 6-e çiriya pêş sala 1958-an de Mistefa Barzanî piştî 11 sal û nîvan derbiderî û jîyana durî Kurdistanê, li ser vexwesdina Ebdulkérîm Qasim vegerin İraqê û li Bexdayê bi cî û war bun. Pêşwazîya ku di çaxê vegera serok Barzanî de ji aliyê kurd û erekban ve jî hat kirin, pir germ û buyerek dîrokî bu. Mistefa Barzanî pir xebitî ku xwe bi şert û mercen rewşa sîyasiya Ebdulkérîm Qasim re biguncîne û heta hinek gotinê wî hebun ku gele kurd hez nedikir û bi başî nedidîtin ku serokekî mîna Barzanî ji Qasim re bêje:

"EZ XWE BI SERBAZEKî WE DIZANIM"

Lî Barzanî bi van gotinan dixwest xurtura efserekî xwedî desthilat, têr bike û gelê Kurd û erek di nava aşîyiye de bi hevre bijîn. Di destpêkê de Ebdulk-

soreşek din ya li dijî dewleta İraqê bu.

Di hemu hevpeyvînê ku gêneral M. Barzanî bi roj-namevanê biyanî re pêk anîne, ew hertim li ser biratîya gelan û jîyanek tijî astî bê sazkin.

Barzanî di hevpeyvîneke xwe de dibêje:

"Em aştiyê dixwazin û bila şer bi dawî be ku kurd û erek bi awayekî birayane û di nava aşîyiye de bi hevre bijîn...! (Ji hevpeyvîneke têlevîzyonî ku rojnamevanekî İnglîzî pere çekirîye).

Di 11-ê ûluna sala 1961-an de Mistefa Barzanîyê nemir soreşa xwe ya ku 14 salan berde-wam bu li dijî rîjîma Ebdulkérîm Qasim û Beesîyê ku piştî wî hatin, dadeşpêkirin.

Mezin buna Mistefa Barzanî di vê rastîye de yê ku wî karî bi xebat û çalakîyên xwe ji serokatiya hoz û eşîretekê, sal bi sal ber bi pêşve bimeşe û di nava dîroka xebata bi şan û şerefâ netewa Kurd de weke serokê neteweke bê hezkirin. Di wan salan de Mistefa Barzanî wek nunerê pirsgireka millîya Kurd li hemu cîhanê dihat nasandin. Ji bona wê jî başurê Kurdistanê bibû qada hevdîtina roj-namevan û sîyasetvanê biyanî bi serokê Kurd Mistefa Barzanî re.

Di 8-ê Sibata sala 1963-an(08. 02. 1963) de rîjîma Ebdulkérîm Qasim bi aliyê Beesîyan ve hatibu lidarxistin, tekçû û Ebdulkérîm Qasim hat kuştin. Barzanî ji bo ku di wê dema dijwar de azadîxwazên kurd û erek bi destê Beesîyan neyîn kuştin, derîye Kurdistan û heremên azadkirî ku di bin desthilatdariya partîya wî de bun, ji wan re vekirî hîst û bi vî awayî gelek kesan cane xwe ji destê Beesîyan rizgarkir. Di wan rojîn hessas de ku Bexda bibu qada tolhildana Beesî û alîgîren rîjîma Ebdulkérîm Qasim, ev sîyaset, durdîtina û mîrxasîya Mistefa Barzanî carek din hîzr û ramanê mirovhezîya wî ji herkesî re dan ispatkirin.

Piştî ku ji salên 1963-an heya Sibata sala 1968-an desthilatdariya İraqê di navbera Ebdulselam Arîf û Beîsîyen de dest bi dest dibu, wan piştî ku hemu dijberen xwe serkutkirin, vê carê berê xwe dan Kurdistanê û heya Adara sala 1970-an şerrîn dijwar di navbera herdu alîyan de qewmîn. Piştî xebata salên giran di 11-ê Adara sala 1970-ê de li pey gotubêjîn dur û dirêj di çarçoveya desthilatdariya İraqê de otonomî ji Kurdê Kurdistanê re hat dîyarkirin. Xuyabu ku Beesî û vê biryar û lihevhatinê semîmî

nebun û li benda derfeteke bun ku kar û barê xwe yê desthilatdariyê rîk û pêk bikin û piştre dîsan bi Kurdan re bikevin nava şer û hereketa Kurdistanê bi yek carî bifetisînin.

ji alîyê Rojava û Amîrîka ve wek jandarme Rojhilata Navîn dihat hesibandin, mezintirin xiyaneta dîrokî li Kurdan kir. Pişti wê bi sedhezaran Kurd ji başurê Kurdistan mişextî Rojhî-

Ev sirra wan bi kiryareke hovane zu ji Kurdan re eşkera bu. Yanî dema ku di 29-ê ûlona sala 1971 an(29. 09. 1971) de iştixbarata İraqê bi şandina çend kesen di kîcîn meletiyê de xwest ku rîberê şoreşê Mistefa Barzanî bikuje û ew di vî karê xwe de bi ser neketin, careke din şerîn dijwar di navbera herdu alîyan de dest pêkirin. Vê carê dewleta İraqê xebîf ku bi hevkarîya hêzek sîyemîn şoreşâ Kurdan tuşî şikeste bike. Şer di Adara 1974-an de bi germî li hemu heremên başurê Kurdistanê dest pêkirib. Di Adara sala 1974an de dewleta Beesîyê İraqê qanuna xwe ya otonomîye ûlam kirin. Lî Mistefa Barzanî ji ber mesela Kerkuk, Xaneqîn û Musilê qanuna otonomîya ku dewletê ûlam kirib, nepejirand û ew otonomîya Beesîyan otonomîyek leyîskî bi nav kir. Ji bona wê jî di Çîrîya pêş sala 1974-an de bi qasi 17 mehan conta Beesîyan bi hemu şeweyen hovane, hîrişî ser gund û bajarê Kurdistanê kirin. Bi vî rengî Beesîyan mirin, reşerojî û derbiderî li hemu Kurdistanê direşandin. Wê demê jî cîhan li hemberî van kiryarên Beesîyan kerr û bêdeng bu û xaça sora(Heyva Sor) cîhanî ji bi ci şeweyan hevkarîya kurdan nekirin, ji ber ku ew ji di bin tesîra dewleta İraqê da mabun û ev jî berêvajî zagonê vê rîexistina cîhanî bu. Di nasandina pirsgireka Kurd de şoreş û xebata Barzanî rolekî bercav lîst.

Peymana Elcezayer, rewşa doza şoreşâ Eylülê û Wefata Serok Barzanî:

Di 6-ê adara sala 1975an de İraq û Iran bi navbeynkarîya serokkomarê Elcezayîrê (Hewari Bu mîdyen) û girêdana peymana Elcezayîr lihev hatin. Mihemed Rîza Sahî Pehlewî kî

latê Kurdistanê bun ku li ser-anserî Iranê wek penaber ji Kurdistanê hatin durxistin. Durutiya şahê Iranê ku xwe warsê tac û textê padışahîya hemu Arîyan dihesî band, ji dîrokê re eşkera bu. Wî bi vê peymana bi Beesîyan re bi cîhana sîyasetê da selmandin ku bizava nemir Barzanî bandorekî mezin li ser Kurdê Rojhilatê Kurdistanê jî hiştiye û ev bizav ji bo desthilatdariya wî ya paşerojê li Iranê ji metirsyek mezin bu.

Mistefa Barzanî piştî ku li bajarê Kereçe hat bi cîh kirin, di hemên salê de çu Amîrîka û di 1-ê Adara sala 1979-an dema ku gelê kurd piştî tekçuyîna rîjîma sîtemkara 2500 salîya Şahenşahî li Iranê li bendê bun ku Mistefa Barzanî vegere Kurdistanê û şoreş nu li dijî dewleta İraqê bide dest pêkirin, bi nexweşîya kansîrê li nexweşxaneyeke Amîrîkayê wefat kir.

Di roja 5-ê Adara sala 1979-an de termê Mistefa Barzanî bi merasimeke li bajarê Sino ku bi sedhezaran kes têde besar bubun, hat vesartin.

Lî piştî mirinê ji termê Mistefa Barzanî dîsan bu armanca komployen dewletên dagirker ku dixwestin Kurdan bi destê Kurdan bidin kuştin. Mihaciret û derbiderî li ser axa Kurdistanê heta di çaxê mirinê de ji dev ji Mistefa Barzanî bernedida.

Di 6-ê çiriya pêş sala 1993-an termê serokê Kurd Mistefa Barzanî û kurê wî nemir İdrîs Barzanî ji gundê Helecê yê di herema Mirgewer de vegeandin cîh warê bav û kalêñ wî herema Barzan. Mistefa Barzanî di dîroka sîyasiya gelê Kurd de buye nirxekî gelempêrî û wek lîdêr û serokekî doza bi şan û şerefa Kurdistanê hê jî di dilê gelê xwe da dijî.

**Amadekar:
Tahir Silêman**

vegerandin Taşkendê.

Di 5-ê Adara sala 1953-an de Josef Stalîn mir û Xuruşov wek sekreterê giştî û serkarê Yekîtiya Sovyetistanê ji aliyê Partîya Komunist ve hat hilbijartîn. Li gor tîlimata Xuruşov, Barzanî li paytexta Sovyetistanê (Moskovayê) hat bi cîhwar kirin û cend caran ji wan bi hevre hevdîtin pekanîn.

Me di 141 bernameyên xwe yên berê da perçeyên ji berhemên zanyarî yên kurdzanên mezin bi wergera kurdî dane.

Xwendevanên delal, ji rîzenivîsa "Berhemên kurdzanên me" vê carê emê nivîseke ji berhema profêsor Ezizê Zîyo Bedirxan yên bi sernivîsa "Barzanî li Üzbékistanê" raberî we bikin, ku me ji pirtûka wî a zanyarî "Merivê efsaneyî" ji rûsî wergera andîye kurdî.

Em dixwezin xwendenvanên xwe hayadar bikin ku ev pirtûka delal bona çapê amade ye, wê zütirekê bê weşandinê.

Rêvebirê bernameyê û wergera ji rûsî: Têmûrê Xelîl.

Berhemên kurdzanên me – 142

Di tebaxa sala 1948an da barzanîyan bi komên biçük va li trênan siwar kirin û berê wan dane Üzbékistanê. Hilbet, di karê şandina desteya Barzanî li Üzbékistanê M. Bagirov roleke mezin lîst, lê piranî ew cîguhastin bi helwesta Moskvayê di hindava kurdan û sîyasetmedarêne wê yên mezin va girêdayî bû. "Di destpêkê da, dema di fikira Krêmlê da hebû hukumê xwe li ser Îranê bide xurtkirinê, kurdan ji sînor dûr ne dixistin; paşê hatine bawerkirinê, ku Îran ji dest wan çûye, wê demê kurd pişt guhê xwe va avêtin. Gerekê çareyek ji wan ra bidîtana û bîryar kirin wana ji Kavkazê dûr bixin, bişînîne Asîya Navîn". Bi bîryara Şêwra Wezîrîn YKSS ya 9ê tebaxê sala 1948an desteya Barzanî bi temamî ji navçeya Bekûyê birine ser axa KSS Üzbékistanê, û ew li barêgeha berê ya Wezîreta Karêndê Hundur (hêwirgeha Vêrxnê-Komsomolskaya) ya riya hesin ya Taşkendê bi cî kirin. Piştî çend mehan, di dawîya sala 1948an M. Barzanî (bi daxweza wî a bi israr) ji alîyê Sêkrêtâre KM PK (p) ya Üzbékistanê Û. Yûsûpov da hate qebûlkirin û jê ra nerazîbûna xwe ya berk got derheqa rewşa desteya xwe da û hîvî kir alî wî bike rastî Stalîn bê bona derheqa rewşa gelê xwe û planêne xwe da jê ra bêje. Mustefa Barzanî herwiha hîvî ji Yûsûpov kir 5 zabîtên desteya xwe bo xwendinê bişîne Dibistana Taşkendê ya Partîyê, perwerdeya leşker û zabîtên desteya wî bide teşkîlkirinê, bona ew fêrî karê balafirajotîyê, tankîstan û hwd bibin. Di dawîya sohbetê da Barzanî di ser gotina xwe da zêde kir, ku eger destûra wî nedin here Moskvayê, ewê xwe bikuje. Hîvîkirina Barzanî nehate pejîrandin. Her tişt wisa bû, ku kurd ketine rewşeke xirabtir. Di wan rojan da, dema Barzanî bi hîvî li benda nûçeyen dilxwesîyê bûn ji serokatîyê, li Moskvayê bo wana sirgûnkirineke nû ya li xerîbîyê amade dikirin. Ji belgeya giring ya wê demê – nameya S. Krûglov bo Stalîn helwesta dûrneditî ya

serokatîya Sovyet di hindava kurdan da xuya dibû: "Wezîreta Karêndê Hundur ya YKSS ser wê bawerîyê ye, ku baş dibe desteyen kurdan ji hev bixin û wana beş-beş bikin, bişînîne kûraya navçeyen KSS Üzbékistanê, ku kurd nikaribin bi hevra bikevine nava pêwendîyan û M. Barzanî û hogîrên wî nikaribin bi kurdên li çend welatan belavbûyî ra pevgirêdanaz saz bikin û tesîr li ser wan bikin. Desthilata warênd kurd lê dimîn mecbûr bikin kurdan bikine nava karê malhebûna gund û senaya komarê. Kontrolkirina wan daynine li ser dayîreyen Wezîreta Karêndê Hundur ya Üzbékistanê. Ev pêşnî-

ku ew bi karênd giran va dabûne cezakirin. Li wwana qedexe kiribûn ji hevdu ra binivîsin, zordestî li wan dikirin. Şert pir giran û nemirovane bûn". Bi vî awahî, sala 1949an şervanênd kurd kirine çend kom û li van waran bi cî kirin: li herêmên Üzbékistanê yên Samarkandê – 80 kes, Bûxarayê – 57 kes, Taşkendê – 200 kes, herwiha deverên Namanganê, Andîjanê û Fêrganayê. Mela Mustafa bi xwe şandine navçeya Mûynakê ya Karakalpakiyayê û di bin çavdîriya komêndatûra Wezîreta Karêndê Der di sovxozeke pembu da karê terezûvanîye dane wî... Halê nemirnejî, ku kurdên azadîhiz

"Lazim e koma kurdên Iraqê, ku li 6 herêmên KSS Üzbékistanê dimîn û jîmara wan 483 kes e û Mela Mustafa Barzanî serokatîli wan dike, cîguhastî navçeyekê an ji du navçeyen herêma Taşkendê bikin. Bis-pêrine sêkrêtâre KM PK (p) ya Üzbékistanê hevalê Nîyazov ku li karxaneyen Wezîreta senaya xurek kar bidine kurdên Iraqê û pirsên xanîyen wan yên bo jîyanê çareser bikin; hemû mecalan saz bikin bona pirsên wan yên aborî û tundurustîyê bidine xweşkirinê, di nav wan da karê sîyasî-perwerdeyê û çandî-ronahîdarîyê geş bikin, herwiha wana fêrî têknîka malhebûna gund bikin. Bona pêkanîna vê bîryarê bersîvîdarîyê daynine ser Wezîreta Dewletê ya Aramîyê ya YKSS û di nav kurdên ji koma Mela Mustafa Barzanî karê anegor bikin". Dest bi pêvajoya vegerandina kurdan ji şirgûnîyê ber bi herêma Taşkendê bikin. Di îlona sala 1951ê da balafira taybet rîberên desteya Şêx Suleyman û Esed Xoşewî ji Mûynakê anî rex kenarêne çemê Aralê

Cîguhastina kurdên din heta dawîya meha çirîya paşin sala 1951ê derengî ket. Li rex bajarê Taşkendê xanî dane Barzanî[2], kurdên dinê li bajarê Brêvkê bi cî kirin, ku 50 kîlômêtren dûrî Taşkendê bû. Hemû jî piştî bêrîkirina du salan şa dibûn, xwesma bo vegera Barzanî, behsa rewşa hevdu û berxweketinê xwe dikirin. Destûra xortan dan bikevine xwendinxanayan û dayîreyen xwendîna bilind. Piranîya kurdan ketine nava karê malhebûna gund, rewşa wan ya sosîalî her diçû xweşteş dibû. Şervanê Barzanî sala 1952an bi tevayî berevî hêwirgeha Almazarê, herêma Taşkendê kirin. Gelek şervan li vira bi jînên rûs û teter ra zewicîn. Bavê xudanê vê pirtûkê, aqilmendekî kurdan yê binavûdeng, Zîyo Bedirxan, gelek caran behsa rasthatînê xwe bi barzanîyan ra kirîye, ku li rex Taşkendê diman, û herdem jî bi dilgermî ew bîr dianîn. Berî 60 salan Zîyo Bedirxan bi riya dostekî xweyî kurd bi çend hogir û hevalbendê Barzanî ra bû nas. Ew rasthatîn heta-hetayê di bîra wî da ma, wek bîrânîneke here xweş di jîyana wî da. Bavê xudanê vê pirtûkê nikaribû helwesta wan a germ û dilvekirî di hindava merivan da ji bîr bikira. Ji wan kesên mîrxas û cwebexş paqîjî û dîlxwesî dîbarî, û ew helwest tesîreke mezin li ser Zîyo Bedirxan genc kirîye. Gênerâlê Dayîreya Aramîyâ Dewletê û İnstrûktörê beşa Navnetewî ya KM Mançixê P. Sûdaplatov di pirtûka xwe da destnîşan dike: "Di adara sala 1952an da ez şandime Üzbékistanê bona ez li warê nêzîkî Taşkendê rastî Barzanî bêm, bona çareserkirina pirsgirêkîn ku serî hildabûn. Helwesta desthilata cî di hindâ-

yar bi hevalê Yûsûpov ra.

Hevalê V.M. Molotov bi pêşnîyara Wezîreta Karêndê Hundur ya YKSS ra razî bû. Ez hîvî dikim bîryara xwe bidin. Wezîreta Karêndê Hundur yê YKSS S. Krûglov. Sibat, 1949". Gorî malûmatîyên paşdemê, İ. Stalîn bi pêşnîyara Wezîreta Karêndê Hundur ya YKSS ra razî bû. Desteya Barzanî zivistana sala 1949an ji bingehê va ji hev xistin. Karmendên Sovyet planeke xapînok ya sirgûnkirina barzanîyan amade kiribûn. 13ê adarê sala 1949an gênerâlê Sovyet hate Taşkendê, ji Barzanî ra got ku ferman heye wî bi balafira taybet bibine Moskvayê, li wir ewê rastî Stalîn û rîberên YKSS yên din bê. Hîvîya barzanîyan çê bû, ku rewş ber bi başyê va diçê. "Lê balafir ne ku berê xwe da Moskvayê, lê fîrî bajarokê li rex kenarê Behra Aralê"[1], ku dişibîya sirgûnkirinê". Piştî wê barzanîyan din bi komên biçük va belayî warênd cuda-cuda yên Üzbékistanê kirin. Casûsên Sovyet û karmendên Wezîreta Karêndê Der planeke wisa bêbext amade kiribûn, ku ne tenê haya komeke ji nûnerên hogîrên Barzanî ji qedera komên din tunebû, lê di ser da jî di destpêkê da nîzanibûn ka ew li kune. Mesûd Barzanî li ser bingehê bîrânînê nûner û dîtindarê Barzanîyan dinivîse: "Di paşdemê da eşkere bû, ku her komeke Barzanîyan biribûne qışleyekê, li wir ew di bin çavdîriyê da bûn. Di kolxozan û senayê da kar dabûne hemûyan. Rewş wisa bû, weke

Gulnar û Ocalan, rojê Ocalan li Moskva. - Stembol, 2005. - Rûpel. 181 (bi zimanê tirkî). [2] Karmendê dayîreya Aramîyê ya YKSS V.N. Üdîlov di pirtûka xwe a bi sernavê "Bîrânîn casûsekî" da dinivîse: «Hêwirgeheke dervayî bajêr ya Şêwra Wezîran ya KSS Üzbékistanê, ku li warê Kîbrayê, 15 kîlômêtren dûrî Taşkendê bû, dane Mela Mustafa». krd.riataza.com

ÎDRÎS BARZANÎ DILÊ ME DE ZINDÎ YE

Idrîs Barzanî di 36emîn salvegera wefata xwe de tê bibîranîn

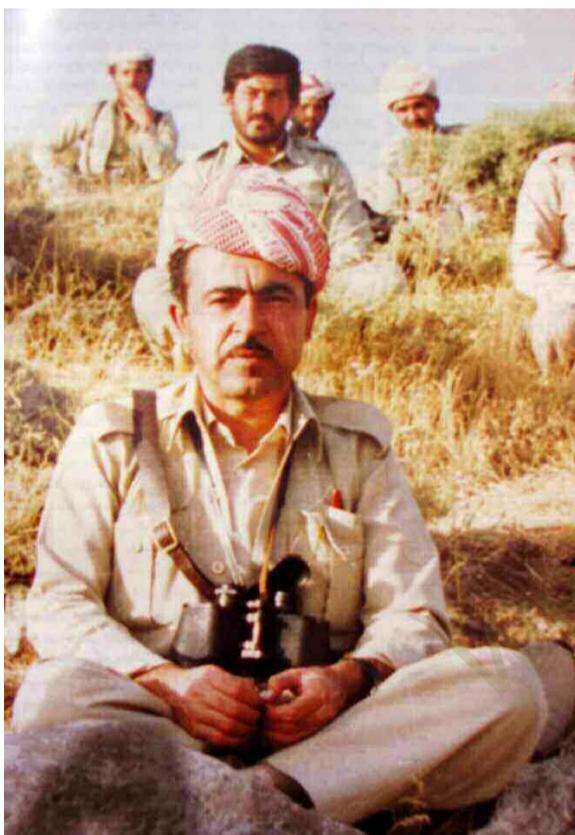
Di ser wefata Idrîs Barzanî de ku bi tîpêñ zêrîn navê xwe di dîroka têkoşîna Kurdistanê de tomar kir, 36 sal derbas bûn.

Idrîs Barzanî di Adara 1944an de wek kurê mezin ê Mela Mistefa Barzanî ji dayîk bûye. Di 2 saliya xwe de tevî bavê xwe ji bo avakirina Komara Kurdistanê ya Mehabadê koçî Rojhilate Kurdistanê (Rojhilat) dike.

Barzanî di sala 1947an de bi hilweşîna Komara Kurdistanê li Mehabadê çû Yekîtiya Sovyetê. Piştî ku Idrîs Barzanî li Bexdayê dest bi xwendina xwe kir, di sala 1958an de piştî vegera Mela Mistefa Barzanî derbasî Başûrê Kurdistanê bû.

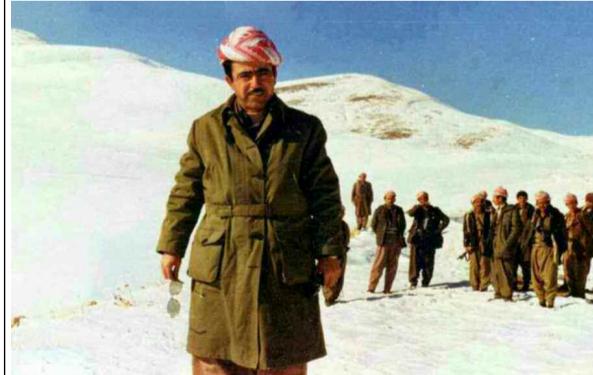
"Wî bi rola xwe di şerê Hindirenê de nav û deng çêkir"

Idrîs Barzanî, yek ji kesayetên bibandor ê

Şoreşa Îlonê ku di sala 1961ê de dest pê kir, bi taybetî bi rola xwe di şerê Hindirêne de navdar bû. Barzanî piştî ku şoreş bi lihevkirina serkidayetiya Kurdistanê bi rejîma Baas re temam bû, hewlîn cidî ji bo yekrêziya Kurdan da.

Idrîs Barzanî di 31ê Çileya 1987an de li gundê Sîlvana yê Urmîyê koça dawî kir û li goristana bajarê Shinô ya Rojhilat li kêleka bavê xwe hat veşartin.

Cenazeyê Idrîs Barzanî û Mele Mistefa piştî serhildana 1991'ê anîn Başûrê Kurdistanê û li gundê Barzan ê Duhokê hatin definkirin.

Îro 36 sal bi ser wefata Idrîs Barzanî re derbas bûn. Têkoşîn û dilsoziya wî ya ji bo doza Kurdistanê hê jî di hişê me de maye.

PeyamaKurd

Serok Barzanî: Kurdên Feylî beşeke sereke ya gelê Kurdistanê ne

Serok Mesûd Barzanî di Yekemîn Konferansa Zanistî ya Navdewletî ya Jenosîda Kurdên Feylî de gotarek pêşkêş kir û ragihand: "Kurdên Feylî beşeke sereke ya gelê Kurdistanê ne."

Serok Mesud Barzanî diyar kir: "Kurdên Feylî bi awayekî wêrek rûbirûyî hemû wan hewlan bûne ku armanca wan jinavbirina Kurdên Feylî bûn. Lî belê tevî hemû wan hewlan, karîne nasane û kultura xwe biparêzîn."

Serok Barzanî destnîşan kir: "Kurdên Feylî yên şoreşger karîne beşdarî damezrandina Partiuya Demokrat a Kurdistanê û serkirdetikirina Şoreşa Îlonê bibin. Dibe ku beşeke mezin a amadebûyan wê yekê bîzanin ku serkirdetiyênil bilind, ji aliye şoreşgerên Kurdên Feylî ve hatine birêvebirin, ji wan Sekreterê Giştî ye Partîyê, Seroka Yekîtiya Jinê Kurdistanê, Serokê Yekîtiya Xwendekarê Kurdistanê û beşeke din a mezin a postê payebilind."

Di axaftina xwe de Serok Barzanî ragihand: "Kurdên Feylî rîz û baweriyeke wan a mezin li cem Barzaniyê Nemir hebû, ji ber wê dilsozî û intîmaya wan a ji bo karîn xwe hebû. Kurdên Feylî rastî êş û karesatên mezin hatin. Rejîma berê bi çendîn rîyan hewl da Kurdên Feylî dest ji helwesta xwe ya niştimanî berdin, lî belê hemû hewlîn wan têk cûn, loma xwe spartin rîya dirindane, ji wan; veguhestina bi zorê, bi tometa wê

yeke ku biyanî ne, herwiha blokkirina serwet û samanên wan. Heta niha 12 hezar ciwanên Feylî ku temenên wan di navbera 18 heta 30 salî de bû, bi awayekî dirindane hatin jinavbirin, heta niha kes nizane li ku derê hatine veşartin jî."

Nerina Azad

Serokwezîr Mesrûr Barzanî: Komkujiya Kurdên Feylî beşek ji jenosîda gelê Kurdistanê bû

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî derbarê jenosîda Kurdên Feylî de peyamek belav kir û tê de ragihand, "Komkujiya bi hezaran Kurdên Feylî, di çarçoveya kampanya jenosîda û qirkirina gelê Kurdistanê de bû."

Serokwezîr Mesrûr Barzanî li Twittera xwe peyamek belav kir û tê de got: "Rejîma berê ya Iraqê bi hezaran Kurdên Feylî koçber kirin û kuştin, ku ev yek beşek ji kampaniya jenosîd û qirkirina gelê Kurdistanê bû."

Her wiha Serokwezîr Mesrûr Barzanî nivîsi: "Îro em daxwaz dikin ku pend ji paşerojê bê wergirtin û ev tawana hovane zêdetir bê naskirin."

Bi amadebûna Serok Mesûd Barzanî, Serokê Herêma Kurdistanê, Serokwezîrê Herêma Kurdistanê û hejmareke berçav ji akademîsyen, pispor û mîvanen navxweyî û biyanî, duhî 2ê Gulanê Yekemîn Konferansa Zanistî ya Navdewletî derbarê jenosîda Kurdên Feylî de dest pê kir. Ev çalakî bi sponsorîya medyayî ya Kurdistan24 li Hewlîrê tê lidarxistin û dê sê rojan berde-wam be.

Nerina Azad

Mistefa Hicrî: Dualîbûna referandumâ Komara İslâmî

Herî dawî Xamineyî di civînekê de ligel xwendekarên Besîc, di bersiva daxwazên hinek kesayetîyen siyasî yên rexnegirêne rejîmê de ku daxwaza referandumê li ser mijarên herî girîng û hestiyar ên welat kiribûn, got: Çima ger hemû ev kesen ku dibe di referandumê de beşdar bibin şiyana şirovekirina vê pirsê hene? Gelo ev mesele ci ye?

Derbarê gotinê Xamineyî de, medyayêne dewletê û hinek ji alîgirêne wî pêka rîcka wî hewl dan bi şiroveyen zêdetir û rohnkirîn bi mebesta piştarstkirin an gotinan, xelkê asayı, li kûrahiya hikmet û heqiqeta van gotinan bidin fêmkirin! Ji bo mînak lêdvana Xulameli Hedad di civîna "Şêwreya Hevalbendîn Hêzîn Şoreşa İslâmî de" ku her wî bixwe serkidayetî dikir; Ev lêdvana zêdetir dişbiya bi lêdvânî alîgirê din yên Xamineyî ku bala van rabikêse. Hedad Adil tevî vê ku ragihand referandum dibe sebeba "Fitnê" û îtraf bi vê yekê kir ku ev dibe sebeba alozîrbûna rewşê bo Komara İslâmî.

Bo rohnkirîneke zêdetir a vê mijarê hewcye bibêjin di referandumê de, xelk deng bi siyaset û reftar û bigîşti deng bi mana vê rejîmê nadîn û ev yeka ji li qamûsa Komara İslâmî de jêra tê gotin "fitnê" û bi rastî "dibe sebeba alozîrbûna rewşê bo Komara İslâmî".

Eger wan (Welî Feqîh û koma desthilatdar) piştarst bûna ku dê gel dengê xwe bidin bi rejîmê û rejîm rewatiya xwe bi dest bixe, li gorî gotina Xumeynî "pîvan dengê gel e", renge niha li derheq bi encama referandumê ewqas serhiş nedibûn û nek her bi fitne bas ji wan dikir, belki berevajî wan destpê dikir û dubare dikirin û bi pejrandina şiyana şiroveyen xelkê yên li derheq bi van pîrsan dikevin piroseye referandumê. Heta wira dikarin bibêjin: Rejîm pêşvext li raman û dengê xelkê li derheq bi vê referandumê ageh dare û dizane ku Komara İslâmî bê guman dorana sereke ya referandumê ye, ku xelk bi

şêweya azadane û bi bê tîrs li hêzên serkutker û encamên vê başdarî dikin. Lewma, rejîmê berevajî propagende û hera û hurayê medyayê hikmetî û taqma alîgir, rejîmêke kes nexwaz û nefretêkirî û piştire ji ji nav diçe.

Aliyeke din a vê mijarê eva ye ku, bi salan e xelk ji Komara İslâmî bêzár û bê hêvi bûye, cîmkî di heyama wan salan de, hebûna hêviya çaksaziyê û vekirîbûna nav rejîmê di çarçoveya azadîye de bûye mijareke bê binyat, bi hegêra vê ku rejîm di bersivedan û baştirkirina rewşa jiyana xelkê û sedan daxwazîyen liser hev kombûyî yên rewâyên din xemsar bûye û roj bi roj zêdetir gîvaş xistiye ser xelkê. Armanca tevgera "Jin, Jîyan, Azadî" ku nezî 8 mehan berî niha û piştî kuştina "Jîna" yê ji aliye hêzên "Geşta Îrşad" ve dest pê kirîye, li hundîrê xwe de dirûşmîn pêkhatîşikîn û herifîner li hemû cihêne welat de bilind kirine û heta niha jî berdewam in, li pey derbasbûna tevaw ji Komara İslâmî bûye, tevgerek ku taybetmendiyêne vê zêdetir wek referandumâ "Ne bo Komara İslâmî" ye.

KOMARA KURDISTANA MAHABADÊ BERÎYA 77 SALAN DI 22-01-1946-AN DA LI MAHABADÊ HATIBÛ DAMEZIRANDINÊ

Mahabat Kurd Respublikası 22 yanvar 1946-cı ildə yaranmışdı

Mahabat'da dini və siyasi möhtərəmliyi olan Qazi Məhəmməd, 21.01.1946 tarixində Mahabad ən böyük məscidində parlemento hazırlıq yığıncağını edər, 22.01.1946 tarixində Carcira meydanında Kurd respublikasını elan edir.

1944 "Komela Jiyana Kurd" adıyla qurulan

təşkilat, 1945-ci ildə Qadi Məhəmməd başçılığında "Kurdistan Demokrat Partiyasını" qurar. Mahabatda dini və siyasi möhtərəmliyi olan Kadi Məhəmməd, 21.01.1946 tarixində Mahabad ən böyük məscidində parlemento hazırlıq yığıncağını edər, 22.01.1946 tarixində Carcira meydanında Kurd respublikasını elan edir.

Bütün Kurd və tayfa qruplarının olduğu bu tarixi toplantıda, Kadi Məhəmməd Sovetlər Birliyinin maddi və mənəvi dəstəyinə toxunu kimi Azerbaycan xalqının dostlugundan dilə getirir. 11.02.1946 tarixində parlementoda and içdikdən sonra vəzifəye başlayır. 23.04.1946 da kurd və Azerbaycan hökumətləri arasında dostluq imzalanır. Gənc və dinamik olan kurd hökumətində kişilər iştirak alındıları kimi qadılarda yer alır.

Dövlət Başçılığını Qazi Məhəmməd və Müdafiə nazirliyini Molla Mustafa Bərzanının yer aldığı respublika, 17 Yanvar 1947-ci ildə İran rejimi tərəfindən yıxıldı və 31 Mart 1947-ci ildə Qazi Məhəmməd edam edildi. Kurd Respublikasının yıxılmasıyla Molla Mustafa Bərzani qarşılurmalarдан sağ qalan peşmergeleriyle Sovetlər Birliyinə keçər.

Mahabat Respublikası dövründə "Ey Reqîp" adlı şeir kürdlərin milli marşı olaraq qəbul edildi.

Komara Kurdistanê berîya 77 salan di 22-01-1946-an de li Mahabadê hatibû elam kırın. Serokê Komara Kurdistanê Qazî Muhammed, li Meydana Çarçirayê ya bajarê Mahabadê avakirina komarê, wek rojekə pîroz ji gelên Kurdistanê û raya cîhanê re eşkere kır. Qazî Muhammed di gotara xwe de, destê dostoniyê dirêjî cîranê Kurdistanê kır. Lê avakirina Komara Kurdistanê, di çavêneyaran de, bû kelemeke girs û tûj.

Danasına Komarê, di nav miletê Kurd de, kelcanek nedîfî afirand. Bi qasî hevkarîya kurdan bihêz kır, herweha hevkarîya nava Komara Ezarbeycan û Komara Kurdistanê jî bi hêz kır. Dewleta Tirk wek hercar vê derfeta Rojhelatê Kurdistanê, bi xeterî şîrove kır û xwest bi destdirêjîyê, neyartîyê di nav hevkarîya kurd û ezarbeycanîyan de peyda bike. Jîyana Komarê kurt bû, lê di dîroka Kurdistanê de, bû destan û nimûneya serxwebûn û hevkarîya beşen Kurdistanê.

Tevaya dewletên cîhanê, bi derfet û momenten dîrokî ve hatine damezrandin. Komara Kurdistanê jî bi derfeta şerê cîhanê yê duwemîn ve xeyalîn Kurdistanîyan li Rojhelatê Kurdistanê bi rastîyê wergerand. Di dema şerê cîhanê de, di

sala 1941an de Yekîtiya Sowyetan û Brîtanya Mezin, li ser dagîrkirin û parvekirina Îranê li hev kırın. Di nava demê de, kurdan li rojhelatê Kurdistanê vê derfeta bi kar anîn û dezgehîn xwe yê neteweyî kırın yek. Komeleyê Jîneweyê Kurdistan û Cemîyeta Hêwî peymana hevkarîye ava kırın. Rewşa cîhanê, Îran û Kurdistanê rî ji yekîtiya kurdan re vekir. Bi encama hevkarîya nava hêzîn kurdan, cara yekem PDKî hate avakirin. Avakirina PDKî, pêngaveke netewayetî bû ku di dîroka Kurdistanê de roleke sereke wergîrîye.

Di wê heyamê de, li başûrê Kurdistanê, bi serokatîya Şêx Ehmedê Barzanî serhildan berdewam dikir. Derfeta Rojhelatê Kurdistanê, Barzanîyan ber bi xwe ve bir û di sala 1945an de serokê nemir Mustefa Barzanî jî bi pêşmergeyên xwe beşdarî nava Rojhelatê Kurdistanê bû. Barzanî, bi serokatîya Şêx Ehmed û Barzanîyê nemir ve ji bo xizmeta şoreşa Kurdistanê amade bûn.

Dewlet, bi gelempêr bi du derfetan dikarin bêne avakirin. Derfeta nav xweyî û ya jî derfeten derveyî. Rewşa Kurdistanê ya wê demê ya navxweyî, herçiqasî yekîtiyek sîyasî hati-

bû avakirin jî kelecana avakirina Komara Kurdistanê berfireh bû û alîkarîya pêşmergeyên Başûrê Kurdistanê, bi serokatîya Mustefa Barzanî girtibûn jî mixabin Komara Kurdistanê, ji derfeta avakirin û parastina dewletek serbixwe bêpar bû. Gelek eşîrên kurdan, dest ji pêgehîn xwe û berjewendîyên xwe yêneşîrî bernedan û gelek ji wan neyartîya şoreşê kırın. Rewşenbîrî, xwendevanî li Kurdistanê jar û hejar bû. Kurd bi tevahî û bi rîk û pêk nehatibûn organîze kırın. Civat û neyartîya eşîrî, astengên sereke bûn. Hestênete neteweyî, ne di asta avakirina dewletek serbixwe de bûn.

Derfeta alîkarîya derve ku ew jî alîkarîya Sowyetê bû, ji bo avakirina Komara Kurdistanê sereke bû. Bi alîkarîya Sowyetê, du komardewlet li herêma di bin desthilatdarîya Sowyetê de bûn, hatin avakirin. Ew jî Komara Ezarbeycan (Hukûmeta Milî ya Ezerbeycanê) û Komara Kurdistanê bû. Vê rewşê, derfetek dîrokî pêşkêşî Rojhelatê Kurdistanê kır. Kurdan, bi serokatîya Qazî Muhammed vê derfeta dîrokî bi kar anîn û avakirina Komara Kurdistanê di 22-01-1946an de, li meydana Çarçira ya bajarê xoşewîst Mahabadê ûlan kırın.

Serokê nemir Mustafa Barzanî, ji alîyê hukûmeta Kurdistanê, weke generalê şoreşê û serokê pêşmergeyan hate helbijartın. Barzanî, bi pêşmergeyên xwe, li welatê xwe û şoreşa Rojhelatê Kurdistanê xwedî derket û ji bo hevkarîya nav beşen Kurdistanê, nimûneyek balkês û yekta pêşkêşî dîroka Kurdistanê kır.

Komara Kurdistanê, tenê 11 mehan jîya. Lê di vê dema kurt de, desthilatdarîya Komara Kurdistanê, ji bo tevgera neteweyî, tecrûbeyên bêhempa weke mîras li dû xwe hiş. Lê mixabin, tevgera rizgarîxwazîya neteweyî, ji tecrûbeyen Komara Kurdistanê zêde sûd wernegirt. Derfeta duwem. li Rojhelatê Kurdistanê

tanê, bi şoreşa İslâmî ve derket holê. Di demek kurt de, tevaya Rojhelatê Kurdistanê ket bin desten tevgera Kurd. Lê mixabin piştî desthilatdarîya li ser xaka xwe ya 30 salî hînê jî Başûrê Kurdistanê, ji artêsek hevbeş, aborîyek hevbeş, dadwerîyek hevbeş û perwerdeyek hevbeş bêpar e. Desthilatdarîya Rojavayê Kurdistanê, bi îdeolojiya bîyanî jahrdadayî bûye û vî beşê Kurdistanê ji kurdan xalî dike. Desthilatdarîyek totalîter ku dijî Alaya Kurdistanê û destkeftîyên kurdan tevdigere.

Bakur û Rojhelatê Kurdistanê, ji hevkarî û yekîtiyek neteweyî bêpar tevdigere. Bakurê Kurdistanê, bi îdeolojiya Türkîyeyîbûn û Tirkîtîyê ve dagîrkerî xurtir kırîye. Lê derfeta sîyem ya Rojhelatê Kurdistanê li ber derî ye. Desthilatdarîya İslâmîya Şîre, êdî di nav qeyrana sîyasî û aborî de, li cîhanê terora İslâmîya sîyasî didomîne û tevaya hêzîn demokratik yê cîhanê, daye hember xwe. Bi darvekirin, asîmîlekîrin, koçberkîrinê ve dixwaze miletê Kurd û pêkhateyên Îranî bêdeng bikin. Lê berbanga dawîya jîyana rejîma İslâmî ya dîktator û hov xuya dike. Ji bo bikaranîna vê derfetê pêwîst e ku tevgera Rojhelatê Kurdistanê xwe amade bike.

Kurd bi, derfetên navxweyî tenê nikarin welatekî serbixwe, miletékî azad û civatek demokratik ava bikin. Ji bo bidestxistina van armancêن pîroz alîkarîya derve bîvê nevî ye. Lê alîkarîya derve jî divê bi hevkarîya navxweyî û yekîtiyek neteweyî lihevkiî be. Em hêvîdarin ku Kurd van derfetan ji dest bernedin û bi karesetên nu ve rûbirû nemînin.

Rêberên Komara Kurdistanê, bi tecrûbeyen xwe, rêberên miletê me ne. Em minetarêne pêşewa Qazî Muhammed û Serokê nemir Mustefa Barzanî ne. Ruhê wan şad bin. Serşorî û rûreşî para dagîrkeran be.

Bijî hevkarî û alîkarîya neteweyî, bijî Kurd û Kurdistan!

Tahir Silêman

"Deskeftiyên Kurdistanê ji berhema xebata Barzaniyê Nemir in"

Îro 120 saliya jidayîkbûna Barzaniyê Nemir bavê ruhanî yê neteweya Kurd e, Pêşmergeyên

herdu şoreşen Îlon û Gulanê jî dibêjin, pêwîst e û erk e jî ku hemû Kurdekkî li ser rîbaza pîroz a Barzaniyê Nemir berdewam be ji bo ku Kurd bîghen hemû mafêñ xwe, ji ber ku ew destkeftên niha berhema xebata Barzaniyê Nemir in.

Pêşmergeyê herdu şoreşen Îlon û Gulanê Sidîq Goran ji malpera fermî ya Partiya Demokrat a Kurdistanê KDP.info re ragihand: "Îro 120 sal bi ser jidayîkbûna Barzaniyê Nemir bavê ruhî yê neteweya Kurd derbas dibe, ku rojekî geş e ji bo Başûrê Kurdistanê. Ji bo herçar parçeyên Kurdistanê rojekî geş e, ji ber vê yekî divê em hemû li ser rî û rîbaza pîroz a Barzaniyê Nemir berdewam bin û em xizmeta vê rîbaza bîkin, heya ku em bigîhin hemû daxwaz û mafêñ xwe yên ji ber ku Barzanî dibistanek bû ji bo hemû parçeyên Kurdistanê."

Sidîq Goran wiha got: "Barzaniyê Nemir serkirdeyekî netewî û niştimanperwer bû û ti cudadî nedikirin, xwe pêşmerge dihesiband û li kîleka Pêşmerge xebat dikir, jiyanâ wî jî ji ya

Pêşmergeyeyan cuda nebû û hertim xizmeta gelê Kurd dikir. Ez bi xwe jî gelek caran pê re rûniştime, li Nexde û li Kerec û li Qesrê. Gelekî vekirî bû û herdem em şîret dikirin û digot li ser xebatê ji bo mafêñ gelê Kurd berdewam bin. Niha jî mezintirîn destkeft ji bo gelê Kurd bi dest hatîye peymana 11ê Adara 1970ê ye ku ez endamê rîexistina partiyê bûm û ez 23 salî bûm, lewma ew peymân baş tê bîra min."

Wî pêşmergeyê dêrîn wiha got: "Divê em hemû li ser vê rî û rîbaza pîroz berdewam bin û helbet destkeftên me ji berhema xebat û têkoşîna Barzaniyê Nemir in, lewra niha bêyî Serok Barzanî û vê rîbaza dê çareserkirina kîşeyan zehmet be, ji ber wê jî pêwîstiya me bi vê rîbaza her heye ji bo ku em hemû mafêñ gelê Kurd bidest bînîn."

Ji aliye xwe ve, pêşmergeyê herdu şoreşen Îlon û Gulanê Ebdulqadir Mihemed Mensûr ji malpera fermî ya Partiya Demokrata Kurdistanê KDP.info re ragihand: "Em hîn li ser rîbaza pîroz a Barzaniyê Nemir in. Erkê me ye ku em wek Barzanî ligel hejar, cotkar, karker û hemû çînîn din bin. Divê em hertim pêbendî vê rîbaza bin, ji ber ku xebata Barzanî hertim ji bo bidestxistina mafêñ gelê Kurd bûye."

Wî pêşmergeyê dêrîn wiha got: "Destkeftên niha ji berhema têkoşîna Barzaniyê nemir in, ji ber wê jî erkê me ye ku em heman rî û rîbaza bişopînin da ku destkeftên zêdetir ji bo gelê Kurd bidest bixin, ji ber ku wê demê Qazî Mihemed ji Barzaniyê nemir re gotibû ezê bêm bidarvekirin û Ala Kurdisatanê da Barzaniyê Nemir. Barzaniyê Nemir yê hemû perçeyên Kurdistanê bû, ne tenê Başûrê Kurdistanê." Ebdulqadir Mihemed Mensûr wiha got: "Em besdarî hemû şoreşen bûne û şoreşen bi serokatiya Barzaniyê Nemir hemû ji bo bidestxistina mafêñ gelê Kurd bûne û piraniya destkeftan bi desten nemir Barzanî hatine bidestxistin." **KDP.info**

Qubad Talebanî: Pişka Herêmê tevlî nekokiyên siyasî nekin

Cîgirê Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Qubad Talebanî tekez kir ku stratejiya me ew e ku xizmetguzariyê ji hinardekirina enerjiyê re

"Divê em ji vê derfetê sôd werbigirin ji bo hinartina petrol û gazê li Êraqê. Di vê mijarê de bi stratejiyê nû pêdiviya me bi geşepêdana zêdetir heye da ku

kir ku em giringiyê nadîn kî petrolê difroş, lê divê em bizanîn ka çawa petrolê difroşin û dahata wê li ku diçe, mebesta min zelalbûna xerc û dahatê ye û em piştgiriya xwe radîgînîn bo rîkeftina Herêm û Bexdayê li ser pirsa petrolê, ji ber ku SOMO kompanyayeke berpirsê hinartina petrola Herêma Kurdistanê ye.

Derbarê pirsa mîhvaneke derbarê hinardekirin û dahata petrola herêm de jî, Qubad Talebanî got: Ez venasîrim ku li Herêma Kurdistanê xwepêşandan li ser pirsa neftê têñ kîrin, mafê hemwelatiyên herêm heye ku bizanîn çawa naft tê frotin Got jî: "Herêma Kurdistanê bi salan bûdce nîne, lê bûdce pişta şefafiyetê di dahat û xercîyan de ye."

Qubad Talebanî li ser pirsa mîhvaneke din derbarê pişka herêm de bûdceya Êraqê de got: "Em piştrevaniya projeyasa bûdceyê dikin û em dixwazin hemû maf û darayîyen Herêma Kurdistanê di bûdceya Êraqê de bêñ parastin û divê pişka ku tê herêm bi nakokiyên siyasî re neyê tevlihevkirin û aliye kîtenê ye Dahatên herêm yekdestdar û wek ceza li dijî herêmeke diyarkirî bikar tînin, berovajî, em dixwazin hemû navçeyên Herêma Kurdistanê bê cuðahî ji pişka herêm sôd werbigirin."

Qubad Talebanî di wê dîdarê de got: "Me cendîn caran di hevpeyînan de tekez

pêşkêşî welatiyan bikin û em naxwazin pişka herêmê ji bûd-ceya ku jî Êraqê tê, bi nakokiyên siyasî re têkel bibe.

Dibêje "Li ser dosyaya petrolê li Herêma Kurdistanê û çawaniya firotina wê û dahata wê xwepêşandan têñ kîrin û mafê welatiyan heye ku hûrgiliyê wê pîrsê bizanibin.

Qubad Talebanî îro Çarsemê di çarçoveya beş-dariya di Dîdara Êraqî ya ji bo asayîş û geşepêdanê de li Bexdayê ragihand, pêwîstiya Êraq û Herêma Kurdistanê bi hinartina petrol û gazê heye û pêwîstiya me bi qanûna gazê heye û berî hinardekirinê, divê em li ser dabînkirina hew-cedariyê herêmî bifikirin û vê enerjiyê bi awayekî bikar bînîn.

em di destpêkê de xizmet-guzariyê ji welatiyên xwe re pêşkêş bikin bi awayekî ku dahata enerjiyê ji welatiyan re vegere. Lî belê em dizanîn ku pirsa enerjiyê ne pirsgirêkî e ku di rojekê de were çareser kîrin, lî em ji paşeroja xwe geşbîn in."

Qubad Talebanî derbarê helwesta aliyeñ siyasî li ser pirsa neft û gazê de amaje bi wê yekî jî kir: "Pêwîste aliyeñ siyasî xwedî niyetek baş û rast bin û di warê hinartina petrol û gazê de hevkar bin, ku ev yek dikare roleke girîng di bûdceyê bilîze û li ser pêşnûmeya qanûna bûdceyê li hev bikin."

Qubad Talebanî di wê dîdarê de got: "Me cendîn caran di hevpeyînan de tekez

weran de ji pêwîstiyeke wiha heye ku kurd dê şanazîyê pê bikin. Lî jî ber cuðabûna rewşa civakî û kulturî, ev yek ji bo hemû parçeyan nabe."

Nêçîrvan Barzanî serdana Bexdayê dike

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî serdana Bexdayê dike û ligel Serokwezîrê Iraqê dicive.

Li gorî zanyariyan, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî ji bo besdarî pan-elekê derbarê Herêma Kurdistanê de bibe, îro 4ê

Gulana 2023an serdana Bexdayê dike.

Her wiha Nêçîrvan Barzanî li Bexdayê dê ligel Serokwezîrê Iraqê Mihemed Shiya Sûdanî jî bicive û rewşa Iraq û navçeyê û pêwendiyê Hewlêr û Bexdayê gotûbêj bike.

Nerîna Azad

Ebdurehman Kurt: Serxwebûna Kurdistanê ji bo hemû kurdan giring e

Endamê Encûmena Rêve-beriya AK Partiyê Ebdurehman Kurt dibêje, ew serxwebûna

giring e. Ji bo ku kurd xwe bi mîletêñ din yên cîhanê re wekhev bibînîn û di gelek

Başûrê Kurdistanê girîng dibînîn. Derbarê PKKÊ de jî got, tişte PKKÊ bi şerê pêncî salî nekarî bidest bixe, me bi rîyên demokratik ji kurdan pêk anîye.

Parlamente û endamê Encûmena Rêve-beriya AK Partiyê Ebdurehman Kurt di dema besdarîya de bultena Kurdistan24 de da xuyakirin, ew serxwebûna Başûrê Kurdistanê girîng dibînîn, lê vê yekî jî b hemû perçeyan nabe.

Ebdurehman Kurt got: "Ji bo fermîkirina hebûna hemû kurdan di asta navdewletî de, damezrandina Kurdistan serbixwe ya Êraqê, ez girîng dibînîm. Di asta navdewletî de fermîbûneke wiha jî bo bicîhbûna hestê neteweyî yên kurdan

Ebdurreham Kurt dibêje jî, tişte PKKÊ bi şerê pêncî salî nekarî bidest bixe, di dema AK Partiyê de û bi rîyên demokratik ji bo kurdan hatine bicîhkîrin.

Ebdurreham Kurt da xuyakirin jî, "Berê pirsa sereke ya kurdan li Tirkîyeyê, pirsa qebûlkirina hebûna hemû kurdan nedihat qebûlkirin, bi AK Partiyê re pirsa hebûna kurdan nemaye, pirsa wekheviya wan destpê kirîye. Divê êdî em li ser qonaxêñ wekheviye biaxivin. Ev jî bi siyaseta sîvîl dibe." **Nerîna Azad**

Casûsê Sovyetê Sûdaplatov: "Barzanî siyasetvanevê jêhatî û qumandarekî bi tecrube bû"

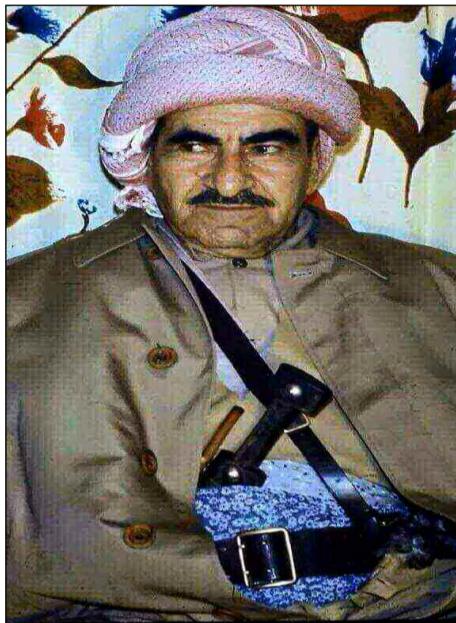
Ev nivîsa jêrîn ji pirtûka Pavel Anatolîyeviç Sûdaplatov a ku bi zimanê Rûsî, di bin navê. Ev nivîsa jêrîn ji pirtûka Pavel Anatolîyeviç Sûdaplatov a ku bi zimanê Rûsî, di bin navê "îstixbarat û Kremlîn" hatiye wergerandin. Pirtûk sala 1997 de hatîye çapkirin, di pirtûke de Sûdaplatov behsa gelek tişte hundur û navnetewî é heta nûha bi dizibûn dike; wek problemen Ukrayna, Valenberg, Troçkî û geleken din. Sûdoplatov her weha behsa Melle Mustefa Barzani dike dema ku ew hatîbû Yekîtiya Sovyet. Ew qismé ku behsa Barzani dike, ji rûpela 308-314'a min ji Rusi wergerandiye Kurdi. Berya ew wefat bike me hev nas kir behsa hinek tiştên Barzanî dikir ku di pirtûkê de nîne. Min li vir behsa wan tiştên di sohbeta mede derbas bûne lê nekirie. Bes li vir besê li ser Barzanî ên di pirtûkê de hatîye wergerandin.

Leonid Şabaşkin ku serokê îstixbaratê a derve KGB'e bû, Pavel Anatolîyeviç Sûdaplatov weha dide nasandin: "Casusa Yekîtiya Sovyetê yê heri mezin bûye. Di sala 1907 li bajarâ Melîtopol hatîye dînye, Di îstixbarata Yekîtiya Sovyet de ji sala 1921 hetâ sala 1953'an, serhev 32 sal xebitîye. Di sala 1951 de bûye wekîlî serok qismé derive é NKVD (Komîta Gel a Karê Hundir). Her weha bûye serokê qismé casustîye é NKVD-NKGB. Piştî seré cîhané é duemîn bûye serokê qismé teybetî é Wezareta Ewlekarî. 15 sala di hepsa Sovyetê de mayi, di sala 1992 de şeref û itibara wî bi şunde dané, heger di istixbarat de efsane hebûna, Sûdaplatov wé bîba qehremaneki wan." Di sala 1946 an 1947 de hêzên Kurda yên çekdar di bin serokatîya Melle Mustefa Barzani de bi ordîya Şah re ketin şer û ew mecbur man ji alîye hudûde me ye Îrane de derbas bûn hatin nav Azerbeycane. Kurde kû li Iraq, Îrane û Türkiye dîjîn tu zulm nema ku ne kişandin. Her weha di salen 1939-1941 de dema di serokatiya Tehrane de tesîra Almanya xurt dibû, berpîrsyare hukûmeta Îngiliz ewen bi Kurdanre dilîstin, pişti ordiya Îngiliz û Sovyetê derbasi Îranê bû dev ji Kurdan berdan.

Hezen Barzanî en çekdar dema ku hudud derbas kirin ku dor du hezar çekdar hewqas ji malbata wan hebûn, hukmê Sovyetî destpeke ew girtin û xistin kampeke, di sala 1947 de Abakûmov (Wezire Emni. wer) emir da min ku ez bi Barzanî re tekîlî deynim û pêşniyar bikim ku, Barzani û yen pêre hatine, penaberan siyasi ne û wan li Ozbekistane günde dora Taşkente bi cîh bikim. Ez bi Barzanî re bi nave Matveyev, wek Wekile Mudûre Giştî TASS'ê (Ajansa Telegrafe ya Yekîtiya Sovyet, wer) û berpîrsyare hukûmeta Sovyetê hatim naskirin. Di jiyanâ xwe de bi rasti cara yekemin bû ku ez bi Axayekî bi meerifetre bûm nas. Her weha qenaetek bi min re çebu, ku Barzanî siyasetvanevê jehatî û qumandarekî eskerî bi tecrûbeye. Wi ji min re got, di sedsala dawî de Kurda heyşte caran serhildan li dîjî Fansa, Iraqîya, Turka û Îngilîza kirine û betîr şest carî ji Rûsa alîkarî xwestine û wek lazim e alîkarî wergirtne. Li gor peyve wî ji alîye wan de pir tebiiye ku di dema ji wan re zehmet e, wexte hukûmeta Irani Cumhûriyeta Kürdî ji orte radike alîkarîye ji me bixwazin.

Berî van weqîtan, seroken serhildana Kurde Îrane ketin feqa (xefka) Şah: Ew hatin dewet kirin bo Tehrane ji bo guft û go; le li wir ew girtin û dardekin. Bes Barzanî filî. Dema Şah Barzanî dewetî guft û go kir, wî bersiv da, ku ewe bi wî şertî be, heger Şah hinek kes ji malbata xwe wek rehin bişîne meqere wî. Dema hazırlîya guft û goya bi Şah re dibû, Barzani bêtîr hêze xwe bi alîye başûrê Îrane nezî hudûde Sovyetê de bir. Ji alîye me de, menfete siyaseta me dixwest ku, em Kurda ji bo tesîra Îngilîz û Emerîkiyan, ku li ser welaten Rojhilata Navîn a ku li ser hudûde Yekîtiya Sovyetê bû kem bikin bi kar bînin. Min ji Barzanî re da diyarkirin ku, terefê Sovyetî qebul dike ku,

Barzani û hinek amirhêzên wî di. dibistana eskeri û akademîyen me de xwendinek xas bikin. Her weha min bawerî daye ku, bi cih kirina wan a li Asya Navîn weqîî ye, ku heta

şertîn vegera Kurdistanê çebibin. Abakûmov ji min re qedexe kir, ku ez naveroka guft û goyên bi Barzanî re, bi teybet razî bûna Stalîn a ku ımkân da ku amirhêzên Kurda dikarin di xwendegêh me yêñ eskeri bixwînin, ji seroké partiya komunist Azerbaycanê Bagirov re bêjîm. Ji ber kû Bagirov dixwest Barzanî ji bo tevîhevîyê (bê istiqrâr) li Azerbeycana Îranê çê bike bi kar bîne. Bes Mosko dihesiband ku Barzanî dikare rolek giringtir bileyze, wek wergerandina hukmê Iraqê ku di bin tesîra Îngilîza de bû. Dervi wê. tiştî muhîmtir, bi alîkarîya Kurdan em dikarin demek dirîj bîrén petrola Iraqî (musilé) xera bikin a ku ji bo hêzén Îngiliz û Amerîka li rojhilata Navîn û li behra sipî ku wê demê roleke girîng dilîst. Piştî guft û go bi Barzanî re, ez bi teyare hatim Taşkente, min ji bo hatina Barzanî infomasyon da seroken Usbekistane. Piştî vegerîyam Mosko.

Barzanî û müfreza wî ya be çek tev malbate wan cûn Özbekistan. Piştî penc salan, di adara 1952, ez cûm Özbekistan li nezî Taşkente, ji bo ku çareserkirina problemen derketibûn ez û Barzanî hevdu bibinin. Barzanî ji sekna bê kar (bê hevi) û ji tekîlîyen hukûmeta Ozbekîne ne razî bû. Wi gi-handibû Stalîn, ku alîkarîye dixwaze û xwestibu sozê bere dabûne bînin cî. Wî dixwest ku mufrezîn Kurda çekdar çebikin. Barzani dixwest tesîra wi li ser terefđaren wî kêm nebe, ewen ku li kolxoze dora Taşkente belav kirine her weha kanibe wan kontrol bike. Rasthatina min bi Barzanî re li havingeha hukûmetê çebû. Tercumanê min Zamskov, serbazeki eskerî bû, ew ji wek Barzani bi Îngilîzî dipeyi. Barzanî ji min re digot ku, çawa Emerîkî û Îngilîzî dixwestin wî bikin tere-fe xwe, ji bo zore bidin hukûmetîn Iraq, Îran û Turkî. Bi emre Wezîrî Emni û nuh Îgnatev min plan çêkir ku, ji Kurda mufrezak eskerî teybetî ku ji hezar û pencsed kesî pêk bê ava bike, ji bo emelîyaten eskerî li Rojhilata Navîn. Her weha ji bo vergerandina hukmê Nûri Seid li Bexdade, ewê ku dihat plan kirin, ku we tesîra Îngilîza li hemû Rojhilata Navîn kem bike. Bi alîkarîya Kurda ev plan giha serî di sala 1958 de, dema ku ez di hepsî de bûm. Kurda her weha dibê rolek di teqandina xeta petrole di navbera Iraq, Îran û Sûryê da bîlîsta, heger şer an ji tehdida hucûmekê li ser Yekîtiya Sovyet heba. Barzanî diyar kir ku amadeye bi hukûmeta Sovyetê re îtifaqê ûmza bike, bi şerte garantî û xebata Mosko ji bo avakinna Cumhûriyetek Kürdî; ew cihe ku Barzanî digot Kurd bi hevra dijîn, mintiqâ hudûde bakure Iraq, Îran û Turki bû.

Piştî mm Barzanî guhdar kir, mm bersiv daye, ku ez nikarim biryar li ser îtifaqek weha bidim, ji ber ku di deste min de hewqas berpîrsiyarî nîne (qesta Sûdoplatov ew e ku

qiyyada Sovyetî ya bilind dikare îtifaqek weha munâqeşe bike. wer.) Bes em ne li dij bûn ku hukûmetek Kürdi li surgûne ava bibe. Ewê ku em bi hevre çûbûn ji bo guft û go, xebatkare kîsmê navnetewî é K.M (Komîta Merkezi) ya Partîyê, Mancxa, peşniyar kir ku Partîya Demokrat a Kurdistan bi serokatîya Barzanî bê avakirin. (Qesta Mancxa, rexistîna partîyê li Ozbekistanê be avakrrin. Wer.) Bi fîkra Mancxa, Partîyê we kordinasyona kare hukûmeta Barzanî li tevaya mintiqê ku Kurd le dijin bike û meqerê partîyê li gor peyva Barzanî li kolxoza ku panzdeh kilometra ji Taşkente dure, çebike.

Ez tev ve peyve nebûm, bes bi dîqet min guhdar kir. Dema peyv xelas bû, Barzanî ez dewet kirim rasthatineke bi amirhezê meqerê xwe re. Bi rasthatina me, di ode de sî meriv bi hevre "bi rehetî" rabûn ser xwe. Piştî bi emir giş daktekin ser congâ û bê deng ber bi Barzani ve cûn, ji bo Barzanî rîbide wan qiraxa kinc û sole wi maç bikin. Bê guman, xeyale minê Kurdistana demokratîk heta nuha hebû; ji wê seetê pê ve wenda bûn. Ji min re hate eşkere kirin ku eve ji insiatîvek fîkri ya K.M (Komîta Merkezi, wer) li meydana kevne (Meydana kevn cihe avaye Komîta Merkezi a Partîya Komünîst ya Yekîtiya Sovyetê le bû. wer)

Di nîsana sala 1952 de Barzanî bi malbat û meriv xwere li kolxozek mezin li dora Taşkente bi cih bûn li Mosko qerar hatîbû dayin ku ji bo Kurda navçeyek otonomî bê ava kirin. Kar hat dan Wezareta Emni ku ji bo Kurda perwerda eskeri çebikin, her weha ımkana çêkin ku kanbin têkilî bi Kurdê derve re bikin. Me ceriband ku em zilamên xwe têxin dora Barzanî an hinkâ ji wan bikin zilammen xwe. Bes em bi ser neketin, hemû re ji aliye komîta wanî emni hatibûn girtin. Bes Zemskov, ew e di tekiliyen Kurda de bi tecrûbe bû yak ji amirhezê ku akademîya eskeri dixwend razi kiribû ku bi wan re kar bike, le piştî ku ev amirheza vegerîyabû Taşkente, wenda bû û me nikanbû ew bidîta; em gîhan we qenete ku amirhez bi emre Barzanî hatibû tesfîye kirin. Bi riya pirsa Kurdi min qaidê burokratîyê ji nas kir; ku ji politburo re çawa dokument dihatin hazir kirin. Îgnatev emir da min ku ez li oda Mancxa bîmînim, heta ku razî bûna xwe bînin li ser peşniyarî me di mesela Kurdi de. Îgnatev merivekî her tim nazik û bi terbiye bû, bes wexte min je re got li otela Mosko rasthatina min bi Barzanî re heye, wi bi acîzî ji min re got, ku tu muhîmata pirse fem naki. Emir da min, ku ez rasthatinê texîr bikim, beri her tiştî dibe em razî bûna politburo di mesela Kürdî de bistîn. Ez, Mancxa û Îgnatev em cûn cem Molotov û Vişînskî (Molotov Wezire Derve, Vişînskî Cigire wî bû), ji bo em razîbûna wan li proja çareserkirina pirsa Kürdî bistîn. We çaxê min dît ku Molotov û Vişînskî çuqas îxtîyâr û bê taqet bûne. Bes taqeta wan terê kir ku ji pirojî tiştî ku pê ne razî bûn derxin û ew tiştê ku Wezareta Derve ji bo guft û go û şêwrî dixwaze, ji bo mesela Kurdi karbinin. Her weha wan dixwest ku ev pirs bi peşniyarîya Wezareta Emni li politburo be gengeşikirin, le ne wek peşniyarek müşterek Wezareta Derve û ya me. Dema me peşniyarî Mancxa kir ku em herin cem Lübyanka û ji nûh de şikle dokumente ye tali li ser esase peyva Molotov û Vişînskî ber çav bigrin le bikin. Îgnatev razi bû. Ji vir û pe de tişte ji ali min ne dihatin fem kirin dest pekîrin. Me şiklî tekstê dawî peşniyarî Îgnatev kir; wi razi buna xwe anî. Bes ji bo wezîr ji her weha gelek muhîm bû nama li gel tekstê a ku wê ji endame politburo rebihata şandin. Îgnatev sê cara dokument bi paş de vegerand, ji ber ku naven endamê politburo, ewê ku lazim bû dokumenta me hazir kirîye, wekî ji wan re bi hata şandin. Ne wek lazim bû hatibû lêkirin. Heta wî ji Mancxa pîrsî lazim e nav li gor elfabê bê lêkirin an pêsi navê endamê politburo ûn endamê komisyina tékiliyên derve. Bi vî awayî lazime navê Xrûşov berya navê Bûlganîn bê lêkirin. Bêriya cawa bikin, Lazime ew li peş Melnikov be? Ev nuansa ku min je fem ne dikir, ez pe ecebmayî dimam. Bes Mancxa di hazır kirina dokumenta de yekî jehatî bû, di vî warî de wi re li ber Îgnatev dixist. Ji bo wejîna ku dokument li deqtillo dixist eceb ma bû: Ji bo ci dokument ji nuh

de be çapki-rin, tevi dervî guhertina naven endame K.M (Komîta Merkezi) û hukumetî nefsa dokumente te çapkirin..

Di bihara sala 1953 de tişteki eceb bi min re çebû, min qayide disiplîna eskerî xerakir. Barzanî dihat dersa akademîya eskerî, ewa ku min bi xwe le dixwend. Careke wî ez bi kince general dîtim. Bê ku mirov his bike, wi çav ji min re şikand û bi rîya tercumanê xwe ve, ku letinanteke xort bû, ji mim re got:

Ez geleki kefkeşim bi têkîlyê li gel berpîrsyare hukûmeta Sovyet ê ku xwedîyê rutba eskerî ya bilind e. Min, ji alîyê xwede, bersîva wî bi serketina fîrbûna disiplîna eskerî da. Cara dawî berî girtina xwe min Barzanî li ser riya Gorkî dit. Ez bi kince eskerî bûm. Wi ez dîtim û min jê derxist ku dixwaze bê cem min. Ji rewşa xwe ya wê demê min hesiband ku rasthatina me wê bê mene be û min weha kir ku wek ez le hay nebûme, min lezand û di nav xelke de wenda bûm.

Barzanî gelek bi aqîl bû. Wî fem dikir ku peşeroja Kurda bi nakokîyê navbera dewletê mezin ve giredayıye; bi taybetî ewen ku menfetî wan li Rojhilata Navîn heye. Em dev ji nerînê bere berdin, tu dînerî, dewletê me-zin xebat nakin ku pirsa Kürdî bi awaki adil safi bikin. Qedera Kürdistanê, wek di menfiye Kurda de tu carî ne li Kremînê, her weha ne li Londonê û ne li Washington nehatîye li nerin. Menfetî welatê rojava û e me tene tiştek bû; bele derde me ew bû ku emê çawa bîghîjîn bîrén petrolê yê Rojhilata Navîn. Ev cuqas bê ar û be edebî ye. Piştî pirsa Kurda sparte Sûsluv, wi soz dan Barzanî ku ew hemû alîkarîyê ji bo otonomî bi Kurda re bikin, ji bo bikarîbi alîkarîya Kurda hukmê Nurî Seid li Iraqê wergerîn. Emerîkiya ji ji alîyê xwe weha soz dan Barzanî, ji bo ku bikarîbi hukmê li Iraqê ku bi Îngilîza ve giredayıye wergerîn û zilamî xwe deyînî cihe wî, bes di dema heri zehmet de wana siyaseta xwe guhart bi Îngilîza re li hev kirin, yani wan, bi qedera Kurda cuqas karibûn hewqas listin. Di salen 40-50 de armansa me ew bû ku em tevgera Kürdî di nakokîye di navbera me û welatê rojava de, di "şerî sar" de bi kar bînin. Fîkra avakîrina cumhûriyeta Kürdî ımkân dida me ku em siyaseta teesira Îngiliz û Emerîkiya li Rojhilata Navîn kem bikin bi meşînin, bes siyaseta kêmkirina tesira Îngiliz û Emerîkiya li ve mintiqê ji tevaya Kurda re pir ferq nedikir. Heta dawîya sala 50 li Rojhilata Navîn hevalbendê me tenê Kurda bûn. Piştî bi îngilabek eskerî (bi alîkarîya me) rejîma Nurî Seid hat wergerandin û me gelek hevalen wek Iraq, Sûrî û Misir bi dest xist, li gor menfetî jeopolitîk é Yekîtiya Sovyetê ew ji Kurda muhimtir bûn. Iraq û Sûrî rola esasî di siyaseta me ye Rojhilata Navîn û di nakokî ye me bi welatê rojava re li ve mmîtiqa be istiqrâr de lîstîn. Tragediya Barzanî û a gele wî ew bû ku, di menfeatî Yekîtiya Sovyet û welatê rojava (heta derecak e welaten Ereba û Iran) li Kurda te nerin wek quwetek pe hevdû bitirsin an ji wek kartekê di nakokiye navbera wan û Türkî, Îran û Iraq de bi karbînin. Çareserkirina pirsa Kürdî bi awayekî maqûl we ew be ku, di bin garantîya navnetewî de otonomî bidin Kurda, bira cuqas kêm be ji. Di esas de ne li welatê rojava û ne li welatê Ereba kesek naxwaze, ku petrola Musile di Kürdistanek serbixwe, an di kontrola wê de be.

Di sala 1963 de di navbera me û hukmê Qasim û qewmiyê hatibûn şûna wî nexwesi derket. Ez we çaxê di hepsîde bûm, ji wir min pêşniyara xwe şand ku bi Barzanî re têkevin têkiliya û min bihist, ku ew pêşniyara min hatîye qebulkirin. Ji Kurda re alîkarî û sîleh şandin ji bo ku karibrin axa xwe ji hicûmî ordîya Iraq biparîzin. Bes kare me ye ku em Kurda bikin hevalbendê xwe ye stratejik, ji bo em karibrin teesîrî li ser Problemî Iraqê bikin, bi ser neket.

**Nivîkar: Pavel Anatolîyeviç Sûdaplatov
Werger ji Rûsî : Alk.đoc. Dr. Ekrem Önen
ekremonen@hotmail.com**

Konfidîtsial (Dizi) *
**Rojhilata Navîn
eskere û dizî (Nivê qîrnê XX û destpêka
qîrnê XXI)**

**Nivîkar: Yevgenî Prîmakov
Werger ji Rûsî: Dr.Ekrem Önen**

Jîyan û serhatda Serok Mesûd Mistefa Barzanî

Mesûdê kurê Mela Mistefa Barzanî di 16-ê tebaxa 1946-an de li bajarê

girtiye stûyê xwe.

Piştî ruxandina Şoreşa Îlonê li encama rêkkeitinnameya Cezayirê li navbera Şahê û Hikûmeta Iraqê li sala (1975), bi rênimayıya cenabê Mela Mistefayê Barzanî, Mesûd Barzanî li gel Îdrîs Barzanî birayê wî û jumareyek li hevalên xwe pêkve helsan bi rêtixtina rêzên pêşmerge û damezrandina serkidayeti demkî ya Partiya Demokrat a Kurdistanê ji bo dakokîkirina li kurd û Kurdistan û di 26-ê gulana 1976-an şoreşa gulan dest pê kiriye. Di sala 1976-an heta 1979-an de

gundê barzaniyan xera kiriye ku gundê birêze, Barzanî pirtûkekî li ser rola dîroka Mistefa Barzanî bavê xwe li Tevgera Neteweya Kurd li jêr navê Barzanî û Tevgera Rizgarîwaziya Kurd ku li sê bergen pêk hatiye nivîsandiye, li gel çendîn gotar û babetên siyâsi ku li rojname û kovarê Kurdistanê hatine belav kirin. Piştî şerê hevpemaniyan dijî bi Iraq, Barzanî hem ahengî bereya kurdistanî kir û serkidayetiya raperîna adara 1991-ê kurdan kir ku bûye hoyâ azad kirina beşekî mezinê Kurdistanê Iraqê ji deste rejîma Bexdayê.

Di meha nîsana 1991-ê de gûftûgo li gel Bexdayê dest pê kir û Barzanî ji bo çendîn mehan serokayetiya şanda kurdî kir ku li hemû hizbêne bereya kurdistanî pêk hatibûn. Li gûftugoyan bi hîc encamek negîhiştin bi sedema redkirina daxwaziyêne kurd ku birîti bûn li otonomî herêmeyetî û demokratîzekirina ji alyîn Iraqê ve. Her wiha li kongreya 12-ê ya Partiya Demokrat a Kurdistanê di sala

1999-an de Mesûd Barzanî serokê Partiya Demokrat a Kurdistanê careke din hatiye hilbijartin. Mesûd Barzanî li salên nohtan û heta weku ji navçûna rejîma Bees, beşdarî çendîn kongre û civînên navdewletî kiriye. Wekî civînên Washington li sala 1992-an û paşê li 1993-an û likongreya Selahedîn a 1992-an û kongreya Londonê ya îlona 2002-an û kongreya Selahedîn a şubata 2003-an. Barzanî roleke xwe yê serekî li serceme pêşhatiyêni siyasiye Iraq'a nû da hebûye, paşê li damezrandina Encûmena hukimrana Iraqê di

cotmeha 2005-an de û papayê Vatikanê di 14-ê mijdara 2005-an de û Silvio Berlusconiserokwezîrê Italyayê di 13-ê mijdara 2005-an de û Abdullah keyê Erebistana Siyûdî di 13-ê adara 2007-an de û Abdullah keyê Urdunê di 19-ê adara 2007-an de. Wekî serokê herêmê ji bo geşkirina hevpemaniyi li nav hêzîn siyasiyêne Kurdistanê çend organekî damezrandiye û li herêmê proseya biryardanê baştir kirî:

- Li roja 22-ê kanûna 2007-an Encûmena Serokayetiya Kurdistanê hate damezrandin ku têda serokê herêmê serpereştiya civînan dike, û cîgirê serokê herêmê Kosret Resul li gel serokê Parlementa Kurdistanê û serokê Hikûmeta Kurdistanê û cîgirê wan û serokê

Mehabadê li Kurdistanâ Iranê, li ber sîhê alaya Kurdistanê û li roja damezrandina Partiya Demokrat a Kurdistanê ji dayik bûye. Li serdema temena kurt ya Komara Kurdistanê li Mehabadê ku yekemîn giyana serbixwe ya kurdî bûye.

Piştî rûxana Komara Kurdistanê di sala 1947-an de, binemaleya Mesud Barzanî li gel komek li pêşmergeyan û binemala wan naçar bûn vegerin Kurdistanâ Iraqê û paşê li alyî rejîma Iraqê ve hemû bo bajarêne xwarê Iraq hatin dûrxistin, bi taybetî Bexda û Besre, lê belê Mela Mistefa Barzanî, bavê Mesud Barzanî, rêberê şoreşa kurd li gel hevalên xwe berbi alyî. Yekîtiya Sovyetê bi rêketin û heta sala 1958-an li wir man. Mesûd Barzanî bi sedema hokara siyâsi û peywendiya bi şoreşa Îlonê xwendina navendî temam nekir û Bexdayê bi cîh hişt û li temena

Mesûd Barzanî li gel bavê xwe li Amerikayê jiyaye û piştî rûxana rejîma Şahê Iranê, vegeriyaye Iran û heta tertîbata hatina bavê xwe, bo Iran bike lê

belê wê roja ku Barzanî 1-ê adara 1979-an gihişte Iran, bavê wî li Washington koça dawî kir. Li meha mijdara 1979-an, li kongreya nehem a Partiya Demokrat a Kurdistanê bi awayekî demokrasiyane

Barzanî Serokê Partiya Demokrat a Kurdistanê hate hilbijartin. Rola her yek li Mesûd Barzanî û Îdrîs Barzanî yê birayê wî, gelek berbiçav bûye di salên 1980-ê, heta wekî 1987-an de li damezrandina çendîn komeleyen siyasi li Iraq û bi taybetî ku, bereyên kurdistanî li çendîn rêtixtin û hizbêne kurdistanî damezrand.

Barzanî û ji malbata xwe gelek qurbanî li ser kîşeyâ kurd daye û li dawîya li dayik bûnê heta 12 sal bavê xwe nedîtiye, ku ew li dûrî welat li Yekîtiya Sovyetê dijîya. Sîxurêne rejîm sê birayê Barzanî teror kirine 32 kes le endamên malbata wî li gel wan 8000 Barzanî bûn ku ji alyî rejîma Bees ve di sala 1983-an de hatin enfalkirin. Mesûd Barzanî xwedî çendîn hewldanên terorê bûye bi

31-ê tîrmeha 2003-an, ku têda bûye endam û dawîye jî bûye serokê encûmenê.

Di 12-ê hezîrana 2005-an de Mesûd Barzanî wekî yekemîn serokê herêmâ Kurdistanê ji alyî Encûmena Nîştimanî

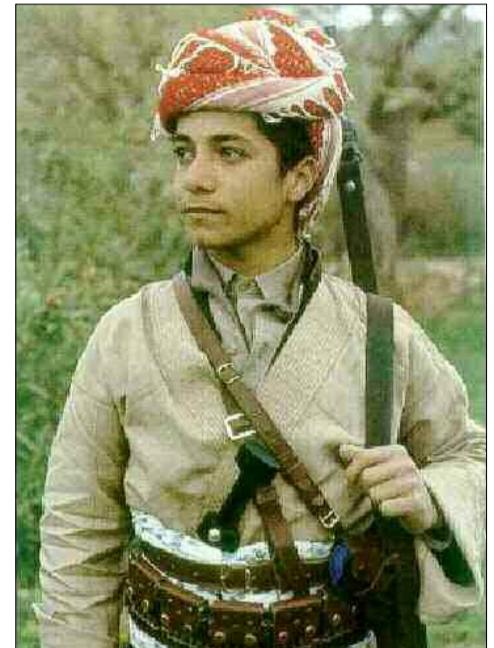
16 salî di sala 1962-an de çek hilgirtye û çûye rêzê pêşmergeye Kurdistanê û roleke wî berbiçav hebûye. Li şoreşa kurd ku di 11-ê îlona sala 1961-ê de rîberiya Mela Mistefa Barzanî destpêkir û heta sala 1975-an berdewam bû. Li jêr rênimayı û piştîriya bavê xwe têkilîya xebata siyâsi bûye. Barzanî jiyana xor-taniya xwe terxan kiriye ji bo wan armancênu ku Partiya Demokrat a Kurdistanê bîlinde kiriye. Di sala 1961-ê de, demokrasî ji bo Iraqê û Otonomî û paşê Federalîzm ji bo Kurdistanê li çarçewaya Iraqueke demokratîk da, rîzdar xebatekî mezin ji bo vê çareseriya rasteqîne kiriye.

Barzanî li temena bîst salî da bi awayekî rîk û pêk têkilî karûbarê siyâsi bûye û di sala 1970-ê de beşdarî wê tîma kurdî bûye ku gûftûgoyê li gel Hikûmeta Iraqê, li ser rîkeftina otonomî kiriye. Di sala 1971-ê de li dema sazkirina kongreya heşta Partiya Demokrat a Kurdistanê bi sîfeta endamê komîteya navendî ya partiyê hatiye hilbijartin û paşê bûye endamê yedegê mekteba siyâsi û erkê berpirsiya dezgeha emnî

taybetî hewlîn terorkirina li Viyana pay-texta Nemsayê di 8-ê çileya 1979-an. Rejîmê Iraq yek li dawîya yekê (16) çar-

wekî serokê herêmâ Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlementa Kurdistanê sonda

yasayî xwar. Wekî serokê herêmê, li çendîn welatan bi seredanê fermî kiriye û çendîn serokê welat û serokwezîrê van welatan dîtiye, li encama van hevdîtinan de li gel serok George W. Bushserokê Amerikayê di 25-ê cotmeha 2005-an de û Tony Blair serokwezîrê Britanya di 31-ê cotmeha 2005-an de û papayê Vatikanê di 14-ê mijdara 2005-an de û Silvio Berlusconiserokwezîrê Italyayê di 13-ê mijdara 2005-an de û Abdullah keyê Erebistana Siyûdî di 13-ê adara 2007-an de û Abdullah keyê Urdunê di 19-ê adara 2007-an de. Wekî serokê herêmê ji bo geşkirina hevpemaniyi li nav hêzîn siyasiyêne Kurdistanê çend organekî damezrandiye û li herêmê proseya biryardanê baştir kirî:

- Li roja 22-ê kanûna 2007-an Encûmena Serokayetiya Kurdistanê hate damezrandin ku têda serokê herêmê serpereştiya civînan dike, û cîgirê serokê herêmê Kosret Resul li gel serokê Parlementa Kurdistanê û serokê Hikûmeta Kurdistanê û cîgirê wan û serokê

Amadekar: Tahir Silêman

Ji Quştepe heta Enfalê û tevkujiyên bêrawestan!

Pêşkêşî du hevalên min:
Kovan û Maaf Barzanî

Dîmenê Yekemîn

Tîrmeh li Kurdistanê bi piraniya rojêne xwe yên germ re dem û saetên reş an jî baştire bêjim kêm rojêne xweş bi bîra me tîne!

Di rûyê wê yê tije êş, di çavêne wê yên tije tirs û di lerzîna destêne wê yên mandî de dîsa jî hêzek heye, lê sirr û gotinêne hê nebihîstî jî hene. Ew li min dinêre û bi gotineke watedar sirra mayîna xwe a li ser pêyan aşkera dike: "Hêvî haveynê jiyanâ min bûye kurê min..."

Navê wê "Xemê. B" ye û naxwaze kes wê binase. Belki niha nebûye 60 salî lê weke pîre-jineke 80 salî dixuyê û ev jî dide diyarkirin ku ci çêz û tam ji salen bihara jiyanâ xwe nekêşane. Serbihûriya wê romanek rastin a nenivîsandî ye.

Xemê gotin û peyvîn xwe wisa xweşik beyan dike ku destanbêjîn sedsalen berê bi bîra mirov tîne. Carna li kurê xwe dinêre û wiha dibêje: "Dema wê rojê sibê zû êrişî kempa me kirin em hemû razayî bûn. Ji bo peydakirina pariyekî nanê jiyanê, malxê min, du tî û xezûrê min yê 75 salî diçûne bajarê Hewlîrê. Karkerî û carnâ jî di nava erde gundiyan de dixebitîn. Hemû deh meh bû ku ez hatibûm wê malê û 19 salî bûm. Zikê min sê mehî bû. Kovan 6 mehan piştî wê roja tehil hate dinê...."

Li kurê xwe dinêre û bi qasî ku dikare naxwaze li cem bûk, nevî û kurê xwe bigirî, lê dema li wêneyê pişta serê xwe yê bi dîwar ve daliqî dinihêre, hêşirêne çavan weke baranê dibarin, nikare xwe bigire. Dema ew bi hesreteke kûr behsa hevjinê xwe dike, li ser evîneke nîvcûmayî jî diaxive: "Niha em li Barzan bûn ku me ji hev hez dikir. Ew 4 salan ji min mezintir bû. Du sala kêşa heya yên me razî bûn ku min bidenê, lê piştî zewacê jî em tenê deh mehan bi hev re man. Gelek xweziyên me hebûn û roja ku zanî ez pêgiran(hemle) me wiha got:" Binihêre Xemê eger kur bû navê wî Dilşad e, bes eger keç bû navê wê Gulhat e..."

Dîsa li kurê xwe dinihêre û bi van gotinêne tije axîn re em jî hemû li wan dinihêrin û veciniqîneke tije hestên dilsojiyê riha me dadigire. Min jê pîrsî lê navê kurê te Kovan e..."

Belê êdî ew nema ku bi navekî wiha re dilxweş bibe. Min ji ber êş û elemén ku me bi çavê xwe dîtin, navê Kovan danî ser kurê xwe yê paşbab. Ez ji bo xeman hatibûn dinê û navê min jî ji xwe Xemê ye..."

Wê rojê ci qewimî?

Bila kes nebîne, xwedê bi nisbê kesî neke, ya me dît inşelah kes nebîne. Weke wehşan hatin ser serê me. Ber deriyê hemû malan girtin, hinek li derive û du-sê kes jî bi postalen xwe yên pîs ve diketin hûndir. Wê rojê yet kes jî ji

kempê derneketibû. Hemû zilamên nav malan bi zorê ji nav cihan derxistin. Li kêleka jin, zar û dayikan derxistin. Tu

31'ê Tîrmehê bû!

Sibeha roja 31. 07. 1983'an bû.

Cih: Qempa Quştepe li nêzî

dem û wext nedan ku heta kincen xwe jî bikine ber xwe. Li cem Refîq Hizbî(1) û Beesîyan ci merhemet û mirovahî nebû. Weke goran pirdidane ciwan û zilaman. Tiye min ê biçük hê 15 salî bû. Xwe li bersingê diya xwe da û bi dengekî bilind qîriya, lê pişta stûyê wî girtin û bi dûv xwe re kişandin. Tevî hemû qîrîn, hawar û daxwazên ku me ji wan dikirin, çar kesen malê bixwe re birin, wê rojê qîrînê jin û zarikan esman jî tije kiribû..."

We texmîn dikir ku êdî ew venagerin?

Na! Ez heya sala 2003'an jî bi hêviya vegera malxê xwe bûm, lê xwesûya min heya roja mirina xwe wiha digot: "Keça min ew birin û êdî venegeriyan...". Ew bi wê êş û xemê çû, gotin jî rast derketin, ne yên me û ne jî hezaran kesen din..., kes venegerî nav me. Hemû winda kirin. Bûne qurbana şerê Iran û Iraqê, qurbana wan Kurdên ku li aliye din ê sinor bûn û em jî li vira hêşirêne destê Sedam bûn...."

Debara jiyanâ we li pey wê rojê bi ci awayî derbas bû?

Min û xwesûya xwe di nav malen Hewlîriya de weke xûdam kar dikir. Carna roj hebû me sê-çar mal diuguherandin. Wan salan xelkê Hewlîrê gelek qencî li me kirin. Me karê paqijiya malan dikir û êvarê jî vedigerîn mala xwe a kampê ku tim ji aliye istixbaratê ve dihate kontrolkirin. Jiyanâ wan salen nexweş qet û qet ji bîra min naçe, lê dawî bi jiyanâ wan kesan jî hat yên ku hê di bihara jiyanâ me de ew qedera kirin para me..."

Xemê hê jî bi wêneyê hevalê xwe re dijî û carnâ jî pêre xeber dike.

"Hinek caran çend saetan li hemberî wêneyê wî disekinim. Pêre diaxivim. Li ser hêvî û xweziyên ku tev bi avê de çûn. Li ser delalî û salen xweş nexweş yên jiyanê pêre diaxivim, lê ew bersiva daxwaz û pîrsîyaren min nade! Bêdeng e û tenê li min dinêre!. Qet bawer nakim ku ew bejna bilind, çavê zer û kena wî ya xweş careke din nebînim..."

bikin, li ser şerê kafir û mis-

lîmanan nazil bûye.

Bihara sala 2005'an min çîroka Enfalê ji zimanê çend dayikêne kurd(wek şahidîn zindî) li gundê Barzan bihîst ku niha jî dengê wan ê melûl di guhê min de ye. Ew xemgînî û hesretên bêderman, hezaran xewnêne ku dikarîn bibîne rastî, xwezi û daxwazên ku bêbersiv mane, tev bûne qurbana xeyalêne pûc yên mirovî dîn û har yê otorîter. Desthilata otorîter a ku êdî ne navek jê maye û ne malek ji xwedîyên wê re! Beesîyen cînayetkar cûn û winda bûn, lê şûnewarên kîyarên wan yên tije hovîtî dê zû bi zû ji hişê civakê winda nebin.

Piştî tevkujî û wendakirina heşt hezar Barzaniyên qampa Quştepe û deverên din ên başûrê Kurdistanê, bi nêzîkbûna dawîhatina şerê du welatên Iran û Iraqê re li sala 1988'an sed rojê herî reş xwedî nasanevî bûn ku weke Enfal dê qet ji bîra mirovahîyê neçin.

Tevkujiya 182.000 kesen bêsûc!

Ew sal salen qederê bûn, lê roj ji roja berê zêdetir siyaset dewletê a qirêj û tunekirina kurdan ber bi pêşve diçû. Hêzen kurdan yên siyasi jî zêde xwedî iradeyeke ser-

piraniya herêm û gundên Germiyanê

Qunaxa çaremîn : Ji 3'ê heta 8'ê gulana sala 1988'an li herêma Qelay Sîyoke û Şêx Berzînî

Qunaxa pênc, şes û heftemîn: Ji 9'ê gulânê heyta 25'ê tebaxa sala 1988'an li herêmên Dukan heya sinorê Rewandiz berdewam bû ku têda çekên kîmyayî gelek caran hatin bikar anîn.

Qunaxa heştemîn û dawiyê ji: Ji 26'ê Tebaxê heya 6'ê llona sala 1988'an li herêmên Behdînan û çendîn gundê din ku têda çekên kîmyayî jî bi giranî hatin bikar anîn.

100 rojê Enfalê reştirin rojê jiyanâ kurdan têne hesibandin ku niha jî ne ji aliye pisporê kurdan û ne jî ji aliye rêxistinîn mafen mirovan ên navneteweyî ve lêkolîneke berfireh li ser nehatiye çekirin.

Di wan rojê reş de berê cih, gund an jî herêm ji hêla Beesîyan ve dihatin destnîşankirin, piştî gel li cihêkî kom dikirin û di dawiyê da jî ew tev bi hevre diküstün û gelek caran jî ew zindî bi gor dikirin. Bi taybetî jî li dijî gundî û cotayaren kurd ku ji şoreşgeran re weke gola avê jîyanâ bûn, bi dijwarî ketibûn liv û lebateke

bixwe nebûn û mixabin weke "amrazeke rojê" di destê Iranîyan de dihatin bikaranîn. Hinekan jî xwe avêtibûn paşila Beesîyan û wê çaxê jî li benda otomoniya Sedam bûn!. Bi giştî wan salan hêzen siyasi li Kurdistanê derfetên mezîn ji dest dan. Hingî "stratejiyeke hevgirtî" dikarî gelek destkeftên mezîn ji kurdan re bike mal. Di rewşike wiha de kurd ketin ber bayê reş ê Enfalê. Bêguman ger Sedam kesekî şerxwaz û ehmeq nebûya an jî baştire bêjim tenê êrişî ser welatê Kuvêyt nekira, belkî iro li başûrê Kurdistanê rewşike din hebûya. Di wan salen dijwar de heşt qonaxen ku operasyonê nifşukiyê tê de derbas bûn, wiha bûn:

Qonaxa yekemîn: Ji 23'ê sibatê heya destpêka Adara sala 1988an li herêmên di bin desthilatdariya hêzen YNKê da.

Qunaxa duyemîn: 22'ê Adarê heya yekê llona sala 1988an li herêma Qeredaxê

Qunaxa sêyemîn: Ji 7 heta 29'ê nîsana sala 1988'an li

hemû alî. Wan dixwestin ava gola ku masî ji bo jiyanê hewcedarî wê bûn, heya dilopa dawiyê biçikînin. Beesîyen cînayetkar piştî zêdetir ji 1400 salan cewherê wê sûreya Quranê li Kurdistana ku zêdetir ji sedî 95'ê a nifusa wê misilman in, careke din di piratîkê de dan xuyakirin!

Dîmenê duyemîn, sêyemîn û çaremîn jî bila bimîne bo heftiyê din.

(1). Erebê neteweperest, Beesîyen perwerdekirî û dewredîtî ku di parastina dewletê de kar dikirin û sîxûr bûn. Di nav wan gelek kurdên xwefiroş jî hebûn.

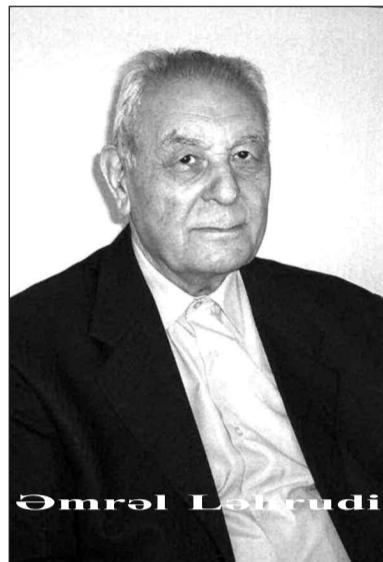

Kakşar Oremar

“Diplomat” qəzetiinin arxivindən

1947-ci ildə kürd xalqının qəhrəman oğlu Molla Mustafa Bərzani 504 Peşmərqəsi ilə Azərbaycana pənah gətirmişdir

Qəhrəman kurd xalqı hər zaman dar gündə Azərbaycan xalqına arxa və dayaq olmuşdur

Əmrəl Ləhrudi

Müsahibim 1946-ci ildə Pişəvəri ilə birlikdə Azərbaycana gələn, hazırda ADF-si MK-sinin sədri Əmrəl bəy Ləhruditidir.

-Əmrəl müəllim, xahiş edirik Molla Mustafa Barzani haqqında xatirələrinizi danişasınız.

-Molla Mustafa Barzanının qəhrəmanlığı haqqında, istə o təydi, istərsə də bu təydi çox eşitmışdım. O, bütün döyüslərdən qalib çıxırı, çünkü onun peşmərqələri könüllü ona qoşulmuşdular və hamisi da çalışırdı ki, ondan qabaq döyüş meydانına atılsın. Onların bu cür döyüş taktikası hər zaman düşməni qaçmağa məcbur edirdi. Peşmərqələr ölümü özlərinə şərəf bilirdilər.

SSRİ-nin xəyanətindən sonra Pişəvəri Molla Mustafa Barzanını eştmedi Bakıya gəldi və göldiyi gündən də gəlmeyinə peşman olmuşdu. Geri qayıtmak planı üzərində işleyib partizan hərəkatı başlatmaq istəyirdi. Ona görə Mahabada adam göndərdi. Lakin, gec idi. Molla Mustafa Barzani 1947-ci ildə Təbrizdə olan Sovet konsulxanasına müraciət edir, silahlı mübarizəsinə davam etdirmək üçün məsləhətləşmələr aparır. Səfirin müavini -vitse konsul Nuriyev məsləhət görür ki, iş-işdən keçib, daha silahlı mübarizə vaxtı deyil, bu məsələnin üzərindən keçməyə çalışın. Bu xatirəni mənə konsulxanada Molla Mustafa Barzani ilə görüşən bir yoldaş söylemişdi. Molla Mustafa Barzani çox çətinliklərlə rastlaşmışdı. İran Kürdüstanından İraq Kürdüstanına, İraq Kürdüstanından Türkiye Kürdüstanına, oradan da yenə İran Kürdüstanına keçmiş və Araz çayını keçib Naxçıvana gəlir. Orada onu çox gözəl və səmimi qarışayırlar, yer verirlər. Bir neçə gündən sonra peşmərqələri ilə birləşdə Bakıya gətirirlər. Bir müddət-dən sonra onları Özbəkistana göndərirlər.

Bakıda olarkən, onun dostu Qulam Danişkian Molla Mustafa Barzani haqqında gözəl xatirələr söyləyirdi. Bir xatirəsində o deyirdi:

Bir gün Mir Cəfər Bağırov hamımızı qonaq çağırılmışdı. Molla Mustafa Barzani də həmin qon-

aqlıqda iştirak edirdi. Masaının üstündə hər cür ləziz xörəklər düzülmüşdü. Hami yeməyə başladı, Molla Mustafa Barzani isə əlini yeməyə uzatmadı. Bunu görən Mir Cəfər Bağırov soruşdu ki, bu gözəl xörəklərdən nə üçün yemirsən?

Molla Mustafa Barzani cavab verir ki, peşmərqələrim azıqə sarıdan çətinlik çəkirlər, onların rahathlılığı olmadan mən yemək yeyə bilmərəm, yemək boğazından keçməz.

Qulam Yəhya deyirdi ki, həmin günü bütün azıqələrdən hazırlayıb peşmərqələrə apardılar. Molla Mustafa Barzanının o hərəkətinə görə bütün peşmərqələri geyim-keçimlə də təmin etdilər. Molla Mustafa Barzanının mərdliyi, kişiliyi, qəhrəmanlığı gözümüzün qabağındadır. Öz gördükərimdən başqa Qulam Yəhya da onun haqqında çox əhəmiyyətli xatirələr söyləyirdi.

-Əmrəl müəllim, Qulam Yəhya kim idi?

-Qulam Yəhya Zəncan cəbhəsinin danişkanı idi. 1945-ci ildə Azərbaycan Demokratik Firqəsi MK-nin üzvü idi. Hərbi nazirin müavini sayılırdı. Zəncan cəbhəsinin komandanı, fərmandarı idi. İran qoşunlarında Zülfüqari bandasının dəstələri ilə vuruşurdu, bir addım da geri çəkilmirdi. O da Molla Mustafa Barzani kimi qorxmaz, qəhrəman,

ikinci mərtəbəsində dərs keçirdik. Tənəffüsə çıxanda gördüm ki, Molla Mustafa Barzani dəhlizin o biri başında durub. Onun qəhrəmanlığı haqqında o qədər danışmışdır ki, görən kimi tanıdım. Əlində uzun bir qəlyan var idi, onu tüstüldirdi. Molla Mustafa Barzani tək oxuyurdu, onunla fərdi qaydada məşğul olurdular. Müəllim və dilmancı onunla tək bir otaqda bütün fənnlər üzrə dərs keçirdilər. Bir tələbə olaraq onu hər tərəflə bir diplomat kimi hazırlayırlardı. Üç il biz partiya məktəbində oxuduq.

-Əmrəl müəllim, bu üç ildə dəyərli bir xatirə yadınızda qalıbmış?

-Birinci əsas xatirəm odur ki, Molla Mustafa Barzani hər gün dərsdən sonra saat 4-5-də Moskvanın Qorki küçəsi ilə parallel bir küçə vardi, o küçə ilə 4-5-saat piyada gəzərdi və bir böyük durbin də həmişə ciyində olardı. Bir dəfə biz ondan soruşduq ki, bir belə piyada gəzirən, bəs durbin nəyinə lazımdır? O, dedi ki, durbin mənim cəbhə yoldaşımıdır, ona görə də onu hər zaman özümə gəzdirirəm. Piyada gəzməyimin səbəbi də odur ki, mən mütləq Kürdüstan dağlarına gedib inqilabi mübarizəni davam etdirəcəyəm. Bu durbin də o mübarizədə əvvəlcə olduğu kimi indi də yaxın köməkçim olacaqdır. Gəzməyim

şeylə təmin olunmuş bir ev idi. Çarpayı qoyulmamışdı, çünkü darıqla olardı. Ona görə də təxixan yox idi. Yerə xalı-xalça döşənmişdi. Hami uzanıb onun üstündə

Moskvadan Praqaya, oradan da birbaşa Dəməşqə, Dəməşqden isə Bağdada gedir. Onu Əbdülkərim Qasımı özü çox dəbdəbə ilə qarşılıyır, ona bir qəsr verir. Molla

sözünün üstündə duran adam idi. İrandan gölən mühacirləri yerləşdirmək ona həvalə edilmişdi. Azərbaycanın 30 rayonunda mühacirlər yerləşdirilmişdir. Bu iş bilavasitə bir il çəkdi. 1959-cu ildə Azərbaycan Demokratik Firqəsinin sədri seçildi, 1985-ci il qədər o vəzifədə qaldı, sonra dünyasını dəyişdi. Mən Gəncədə olduğum üçün Molla Mustafa Barzanını Bakıda görə bilmədim. Onu ancaq 1955-ci ildə Moskvada Partiya Məktəbində gördüm. Məni və Muxtar Dudəkani adında bir firqə kadrosunu firqə göndərmişdi, orada oxuyurduq. Məktəbimiz Minsk meydanına yaxın yerdə yerləşirdi. Biz məktəbin

isə ona görədir ki, burada ayaqlarım tutulmasın, dağlarda düşmənə qarşı döyüşən zaman titrəməsin, qüvvədən düşməsin, möhkəm olsun. İkinci xatirəm odur ki, Minski küçəsində ona 6 otaqlı bir ev vermişdir. Demək olar ki, o ev Molla Mustafa Barzanının müsafirxanasıdır. Daşkənddən və başqa yerlərdən gölən peşmərqələr həmin o evde yeyib-icər, deyib-gülər, yatarlar. Qruplar bir-birini əvəz edərdi. Molla Mustafa Barzani daimi onlarla birləşdə olardı. O, heyatını onlarsız təsəvvür etməzdə. Mən özüm də bir neçə dəfə o evə getmiş, onlara birləşdə olmuşdum. Çox gözəl, hər

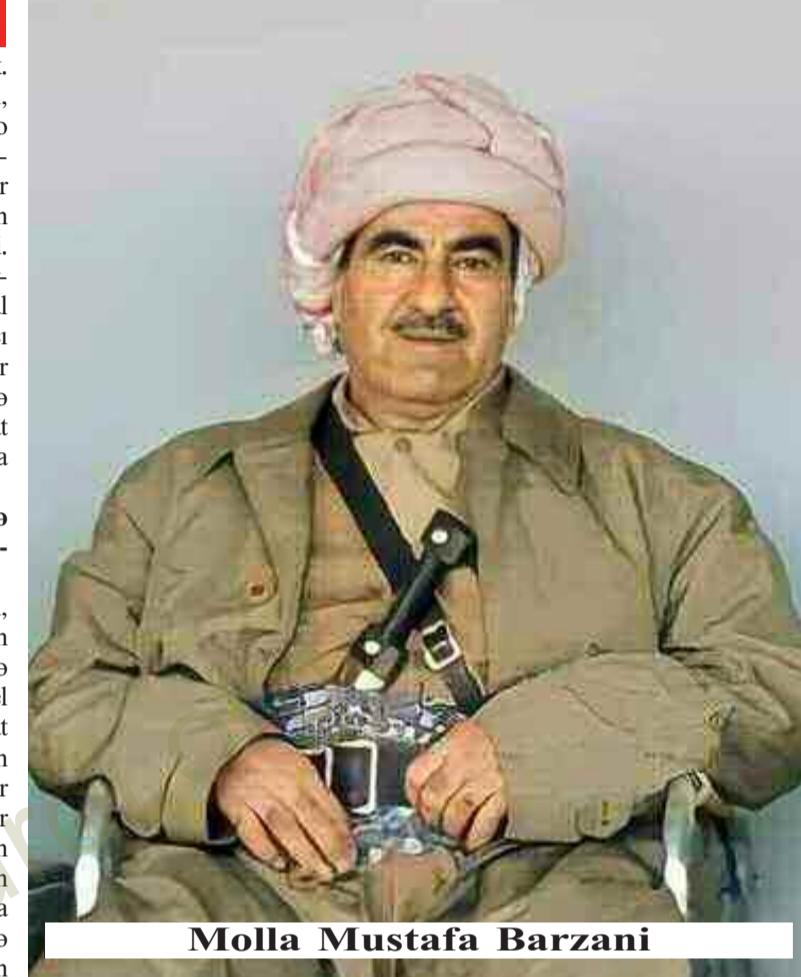
Qasiminin dövlət çəvrilişindən sonra Bəsərən böyük bir gəmi göndərildi, İraqdan mühacir düşmən peşmərqələri geri dəvət etdilər. Onlar gedən zaman evləndikləri qadınları da özləriylə bərabər apardılar.

-Hansı yol ilə getdilər?

-Onlar Qara dənizdən çıxdılar Aralıq dənizinə, oradan Oman dənizi ilə Bəsər körfəzinə getdilər.

-O zaman İraq rəhbəri kim idi?

-Əbdülkərim Qasımı idi. O 1958-ci ildə Molla Mustafa Barzanını birbaşa İraqa dəvət etdi. Sovet hökuməti Molla Mustafa Barzani xüsusi təyyarə verdi. O,

Molla Mustafa Barzani

yatardı. Peşmərqələrdən 10-15 nəfər partiya məktəbində oxuyurdalar. Onların hamisi cavan oğlanlar idilər. Onlardan çoxu həmin məktəbdə dərs deyən cavan qızlarla evləndilər. Əbdülkərim

Mustafa Barzani ailəsi ilə o qəsrde yaşamağa başlayır. O, 1963-cü ilə qədər Ə.Qasiminin müşaviri olur. 1963-cü ildə Ə.Qasimiyə qarşı general Arif qardasları üşyan qaldırırlar və hakimiyyəti ələ alırlar. Onlar kurd xalqına qarşı da çıxırlar. Ona görə də Molla Mustafa Barzani ətraftı ilə birlikdə dağlara çəkilir, Kürdüstanda öz iqamətgahını bərəqərər edir. Bu mənim eştidiyim və bildiyim dəqiq məlumatlardır.

Moskvada oxuyan peşmərqələrdən birinin adı dəqiq yadimdadır, adı Əli idi. O, şəkil çəkən idi. Bütün ləvazimatı var idi. Mən də bir fotoaparat aldım. Əli bu işdə mənə yardımçı oldu. O vaxtan mən də həvəskar oldum.

Onların indi harada olmasından, yaşayıb-yasamamasından xəbərim yoxdur. Əgər sağ-sala-mdılarsa buradan onlara salam söyleyirəm. Molla Mustafa Barzani doğrudan da Kürdüstanı getdi və dünyasını dəyişən güne qədər mübarizəsini davam etdirdi və mən çox şadam ki, oğlu Məsud Barzani cənabları onun mübarizəsini davam etdirdi və ölməz Molla Mustafa Barzanının arzularını həyatı keçirdi. Bu məqəddəs işdə onlara, kurd xalqına böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Sağlıq olsun, qismət olsa o böyük şəxsiyyətin qəbrini ziyarət etməyə və Məsud Barzani cənablarını görmək, xatirələrimi onunla bölməmek isteyirəm. Mən, bütün Kürdüstan xalqına səmimi salamlarını göndərirəm.

Əmrəl Ləhrudi faramızda olmasa da xatirələri hər zaman bizimlədir.

Müsahibəni apardılar: Tahir SÜLEYMAN

1947-ci il. Mustafa Bêrzani və onun kurd peşmərgələri Azərbaycanda

1946-ci ilin dekabrında İranda Mehabad respublikası süqut edir. İranın baş nazir Qevame-Seltene ile Mehabadın lideri Qazi Məhəmməd arasında avqustda Tehranda bağlanmış razılaşma pozulur və şah qoşunları həm Təbrizi, həm də Mehabadi əle keçirir. 1947-ci ilin 30 martında Qazi Məhəmməd, qardaşı Sədr Qazi və Mehabad respublikasının müdafiə naziri Seyf Qazi dar ağacından asılır.

Şah qoşunlarına qarşı müqaviməti yalnız respublikanın Baş komandanı, general Mustafa Bêrzani davam etdirir. 44 yaşlı Bêrzani sonunda qüvvələr nisbetinin bərabər olmadığını və məğlubiyyətin qaćılmasızlığını anlayaraq İranı tərk etmək və SSRİ-yə keçmek qərarına gəlir. 1947-ci ilin iyununda o, silahlı dəstəsi ilə Naxçıvanla sərhədi keçərək Azərbaycan ərazisinə, Culfa daxil olur. Beleliklə, Bêrzaninin və tərəfdarlarının 12 il davam edən SSRİ dövrü başlayır. Həmin dövrün bir neçə ili Azərbaycan SSR-də keçir.

* * *

SSRİ ərazisində dəfələrlə Bêrzani ilə ünsiyyətdə olmuş əfsanəvi Sovet eks-kəşfiyyatçısı Pavel Sudoplatov (1907-1996) özünün 1990-ci illerde işiq üzü görən "Xüsusi əməliyyatlar" adlı memuarlarında xatırlayırlar: "Bêrzani SSRİ-yə gəlməzdən bir müddət əvvəl İranda kurd üşyançıların rəhbərləri şahın qurdugu tələyə düşürülər: onlar danışqlar üçün Tehrana çağırılırlar, burada həbs edilir və edam olunurlar. Yalnız Bêrzani həmin qismətdən qaça

Qoşuların qeyri-adi hərbi fəaliyətin səbəbləri Moskva üçün sırr deyildi. Vasili Ryasnoyn həmin məruzəsində deyilirdi: "Əldə olunmuş bilgilərə gör, İran Kürdüstanında, Uşnu rayonunda (Urmıya gölündən cənub-qərbə) 1947-ci ilin martından başlayaraq İran hökumət qoşunları ilə İraqdakı bərzan tayfasının tərəfsilə olmaqdan imtina etmiş üzvləri arasında hərbi əməliyyatlar başlayıb. Kürd bərzan tayfası 1945-ci ildə İraqdan köçərək İranda məskunlaşıb".

Beləliklə, əvvəl İraqda, sonra isə İranda məğlubiyyətə düşər olmuş molla Mustafa Bêrzani kor dalana sixişdirildiyini yaxşı anlayaraq yeganə qurtuluş yolunu Azərbaycan ərazisinə keçməkdə görürdü. Onun hərbi birləşmələri Maku yaxınlığında şah qoşunlarını məğlub edərək SSRİ sərhədinə doğru hərəkət edirdilər.

Pavel Sudoplatov memuarlarında sərhəddə toplaşmış Bêrzani tərəfdarlarının sayı barədə yazır: "Sərhədi keçən Bêrzani tərəfdarlarının sayı 2 minə yaxın döyüşdən ibarət idi, elə bir o qədər də onların ailə üzvləri vardi". Ancaq digər Sovet eks-kəşfiyyatçısı - Vadim Uditov isə özünü "SSRİ-də terror aktları və təxribatlar" kitabında onların sayının 500 nəfər olduğunu yazır.

İyunun 15-də İran təyyarələrinin bombardmanı altında Araz çayı boyu sərhədə ilk kurd dəstəsi yaxınlaşır. Dəstədən 2 nəfər Sovet sahilinə keçərək Mustafa Bêrzaninin Staline

keçməsinə göstəriş verir. Bu vaxt kürdlər silahlarının bir hissəsini İran tərəfdəki qamışlıqlarda gizlədərək sərhədi keçirlər. İyunun 19-da SSRİ Daxili işlər nazirliyi əməliyyatın

Sudoplatov bir epizodu da xatırlayı - artıq Daşkənddə olanda onların Bêrzanının əhatəsinə informator yerləşdirmək cəhdələri həmin şəxsin izsiz-tozsuz yoxa çıxmazı ilə nəticələnir.

* * *

1947-ci ilin payızında Sudoplatov Bêrzani ilə görüşüb danışmaq üçün nazir Abakumov tərəfindən Bakıya göndərilir. O, memuarlarında bu barədə yazır:

"Mən Bêrzaniyə TASS-in (Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi) baş direktorunun muavini və Sovet hökumətinin nümayəndəsi kimi təqdim olundum. əyatimdə ilk dəfə idi ki, əsl feodal ilə rastlaşdırırdım. Bununla belə, Bêrzani məndə fərasətli siyasetçi və təcrübəli hərbi rəhbər təsiri yaratdı. O dedi ki, son yüz ildə kürdlər farslara, iraqlılara, türklərə və ingilislərə qarşı 80 dəfə üşyan qaldırıb və onların 60-ından çoxunda kömək üçün Rusiyaya müraciət edərək adətən yardım alıblar. Cavab olaraq mən elan etdim ki, Sovet tərəfi Bêrzaninin və onun zabitlərinin bizim hərbi məktəb və akademiyalarımızda xüsusi təlim keçməsinə razıdır. Həm də ona bildirdim ki, kürdlərin Azərbaycandan Orta Asiyaya köçürülməsi müvəqqəti xarakter daşıyır və onların Kürdüstan qayıtmaları üçün şərait yetişənə qədər davam edəcək..."

Sudoplatov xatirələrində daha bir maraqlı məqama toxunur: "Abakumov mənə Bêrzani ilə söhbətlərin nəticələrini, habelə Stalinin kürdlərin hərbi tədris müəssisələrimizdə təhsil almalarına razılıq verdiyini Mirzəfər Bağırovla bölüşməyi qadağan etmişdi. Məsələ ondadır ki, Bağırov Bêrzanidən və onun adamlarından İran Azərbaycanında vəziyyəti destabilizasiya etmək üçün yaranınmaq niyyətindəydi. Ancaq Moskvada fərz edirdilər ki, Bêrzani İranda yox, məhz İraqda daha lazımlı ola bilər - oradakı ingilispərəst rejimi devirmək üçün..."

* * *

İran sərhəd komissarı tezliklə Sovet həmkarına müraciət yollayaraq Bêrzani və tərəfdarlarının təhvil verilməsini təklif edir. Müraciətdə deyilirdi: "Dostluq münasibətlərimizin pozulması naminə xahiş edirik ki, 400 eclaflı geri qaytarasız". Ancaq Sovet tərəfi bu xahişə məhəl qoymur. Bununla da, Bêrzaninin və onun kürdlərinin əvvəlcə çox qısa müddət çəkəcəyi fərz edilən, ancaq 12 ilə qədər davam edən "Sovet dövrü" başlayır.

* * *

Bir müddət Culfa saxlandıqdan sonra, kürdlər Abşerond yerləşdirilirlər. Bêrzani isə qısa müddət Şuşada qalır, sonra isə Bakıya köçürülrən. Onun Sovet rəhbərliyinə "sosializm uğrunda mübarizəyə hazır olduğuna" dair söylədiyi nitqlər isə istər Miçəfər Bağırovda, istərsə də Moskvadan gələn emissarlarda xərif ironiya doğrur. Sovet tərəfində əsas təəccüb yaradan cəhətlərdən biri kürdlərdə çox güclü inkişaf etmiş tayfa-nəsil münasibətləri idi. Onlar Bêrzanini az qala ilahiləşdirirdilər və bu cür geridə qalmış ictimai münasibətlərlə sosializm quruculuğuna dair vədlər qətiyyən bir-birinə uyuşmurdu.

Odur ki, Sovet rəhbərliyi bu arxaik münasibətləri heç olmasa yumşaltmaq, kürdlərin cəmiyyətə assimiliyasiyasına nail olmaq üçün hətta kürdləri Bêrzanidən bacardıqca təcrid də edirdi. Üstəlik, kürdlərin arasında kommunist təbliğatı aparmaq, yaxud oraya öz adamlarını salmaq cəhdələri də uğur getirmirdi - kürdlər yadlar üçün qapalı idilər. Bununla bağlı, Pavel

bilir. Şah onu danışqlara dəvət edəndə, Bêrzani cavab verir ki, yalnız bir halda Tehrana gələ bilər - əgər şah özünün ailesini girov kimi Bêrzaninin mənzil-qərargahına göndərərsə. Şahla ilkin danışqlar davam edən müddətdə isə o, qüvvələrinin böyük hissəsini İranın şimal rayonlarına, SSRİ ilə sərhədin yaxınlığına yerləşdirir".

1947-ci ilin iyununda SSRİ Daxili işlər nazirinin müavini Vasili Ryasnoy Stalinə məruzə edir: "Bu ilin 15 iyununda Naxçıvan 41-ci sərhəd dəstəsinin hərbi müşahidəsinə görə, Sovet-İran sərhədindən cənub-qərbində İran təyyarələri peydə olaraq Ağgül gölündən (İran) cənuba doğru uçuşlar keçirib. Onlar bizim ərazilərimizə 200 metrə qədər məsafədə daxil olublar. Elə həmin dövrə bir neçə bomba partlayışı da qeydə alınıb".

məktubunu sərhəd komissarına təqdim edir. Ancaq Moskvadan cavab gecikir. 16 iyunda səhər tezden İran sərhədində öz şəxsi mühafizəçilərinin əhatəsində Bêrzani də peyda olur və dəstəsinin SSRİ-yə üzüb keçməsinə icazə üçün danışqlar aparmaq istəyir. Ancaq sərhədçilərə yalnız bir tapşırıq verilmişdi: diskussiyaya girməmək, sərhədi pozan kürdləri isə saxlamaq və tərəfsilə etmək.

İyunun 17-də kürdlərin vəziyyəti daha da çarəsizləşir və Araz çayı ilə əvvəlcə yaralılar və taqətdən düşən bir qrup silahlı keçərək Naxçıvan ərazisində daxil olur. Bu 160 nəfərdən 40 odlu silah götürülür. Çayın o biri sahilindən müşahidə aparan Bêrzani öz tərəfdarlarının sərhədçilər tərəfindən atəşə tutulduğunu gördükə, iyunun 18-də dəstəsinin qalan üzvlərinin də çayı

1947-ci ilin oktyabrında Bêrzani Azərbaycan kommunistlərinin rəhbəri Bağırova öz məktub-memorandumunu yollayır. O, Bağırovdan aşağıdakı məsələlərə münasibət bildirməsini xahiş edir:

"1. Tərəfdarlarım ilə görüşməyə icazə verilməsi.

2. Onların təhsili üçün şəraitin yaradılması.

3. Aylıq bülletenin çapının təşkil edilməsi.

4. BMT-yə kürdlərə münasibətdə yeridilən ədalətsiz siyasetlə bağlı şikayətin göndərilməsi.

5. Stalinə görüşün təşkil olunması".

Noyabrın 15-də o, Bağırova daha bir məktub yollayır. Bêrzani məktubunda Bağırovu "Şərq xalqlarının rəhbəri" adlandırır. "Biz taleyimizi Sovet dövləti ilə bağlamağı vacib saydıq, çünki, bu hakimiyyət azadlığın dayağı və xalqların ümidiidir", - Bêrzani yazır. Həmin məktubunda o, "çox məşəq-qəlli, incidlilik və təhqir olunmuş vəziyyətə düşən azadlıq hərəkatı döyüşçülərinə diqqət ayırmamasını" xahiş edir.

Ardı səh. 15-də

1947-ci il. Bağırov və Bərzani. Kürd Peşmərgələrinin Bakıdan köçürülməsi

Kurd xalqının efsanəvi lideri, general Molla Mustafa Bərzaninin ölümündən 44 il ötdü

Əvvəli səh. 14-də

Azərbaycanda olduğu dövrə Mus-tafa Bərzanının burada yaşayan kürdlər-le çoxsaylı görüşləri təşkil olunur, habelə o, Ermənistandakı kürdlərlə tanış olmaq üçün dəfələrlə Yerevana gedir. Onun təklifləri sayesində Bakıda kurd yazılıçı ve şairlərinin əsərləri çap olunur, Yerevanda isə kurd radiosu açılır və 1937-ci ildə bağlanmış kurd dilində qəzet bərpa edilir. Həmin dövrə Yerevan pedaqoji məktəbində kurd fakültəsi açılır, Ermənistən Dövlət nəşriyyatında ("Armqosizdat") isə kurd dilində ədəbiyyatın nəşri üzrə xüsusi komissiya yaradılır. Bu da hamısı deyil: Ermənistən Yazıçılar İttifaqının tərkibində kurd seksiyası, Ermənistən Elmlər Akademiyasında kürdşünaslıq bölməsi, Yerevan universitetində isə kürdoloji fakültə yaradılır. Azərbaycana nisbətən, Ermənistəndə kürdlərlə bağlı tədbir və yeniliklərin çoxluğunu isə yəqin ki, Mircefer Bağırovun Bərzaniyə olan nisbətən inamsız münasibəti ilə əlaqələndirmək olar.

Bərzanının daha bir ideyası Azərbaycan ərazisində Kürd muxtar rayonunu bərpa etmək idi. Məlum olduğu kimi, vaxtilə Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı, Zəngilan, Füzuli, Cəbrayıllı və Şuşa rayonlarının ərazisində "Qırmızı Kürdüstan" mövcud idi. Sonralar ləğv olunan həmin strukturun yenidən yaradılması ideyası istər Moskvada, istərsə də Bakıda

ay vaxt, silah-sursat verilməsini, hərbi təlimlər üçün şərait, sonra da İran'a qayıtmak üçün icazə verilməsini xahiş edir. İrandan təslimçi qaçışın revanşını götürmək ideyası həm Moskva, həm də Bakıda partiya rəhbərliyinin xoşuna gəlir. 1949-cu ildə DİN-in Staline məruzəsində bu barədə deyilir: "Mustafa Bərzaninin arzularına uyğun olaraq Azerbaycan KP(b) MK-nin katibi yoldaş Bağırov hökumətə Bərzaninin dəstəsinin Xəzər dənizi sahilindəki düşərgələrdən birində yerləşdirmək, onları ərzaq və sursatla təmin etmək, habelə şəxsi heyəti hərbi işə öyrətmək barədə təkliflər verib".

Hökumət müvafiq qərarı qəbul edir. Həmin qərara əsasən, Bərzaninin dəstəsindən 3 atıcı bölük, artilleriya batareyası, minaatici batareya, minaaxtaralar taqım, rabitə və tank taqımları formalasdırılır. SSRİ Silahlı qüvvələri Nazirliyindən şəxsi heyətə təlim keçmək üçün 25 zabit göndərilir.

Elə görünür ki, SSRİ Bərzaninin dəstəsindən ordu özəyi kimi istifadə etməklə miqyasca böyük olmayan müharibəyə hazırlaşır. Əks halda onun əsgərlərindən tankçı hazırlamaq nəyə gərəkdir?! Ancaq çox tezliklə bəlli olur ki, Sovet rəhbərliyi kurd xalqının planlarını qətiyyən düzgün anlamayıb: Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin (DTN) Moskvaya məlumatında göstərilir ki, Bərzaninin şeyx komissar-

ərazisində çıxarılsın və bacardıqca İranla sərhəddən uzaqda yerləşdirilsin..."

Bağırovun təklifi yetərli olur. SSRİ Nazirlər Sovetinin 1948-ci il 9 avqust tarixli qərarına əsasən DİN tərəfindən Bərzaninin dəstəsinin Bakıdan çıxarılaraq Özbəkistan SSR ərazisində, Daşkənd dəmir yoluñun Verxneye-Komsomolskoe stansiyasına daşınmasına başlanılır. Bakıdan kürdlərin çıxarılması birdəfəlik aksiya kimi yox, hissə-hissə, xırda dəstələr halında icra olunur. Onlar yeni ərazidə kolxozlarda yerləşdirilir, eyni zamanda burada hərbi təlimləri keçmək üçün şərait də yaradılır. DİN-in məruzəsində qeyd olunur ki, 1948-ci ilin sonunda Mustafa Bərzanın Özbəkistan komunistlərinin başçısı Yusupovla görüşü olur və həmin görüşdə Bərzanı öz dəstəsinin şəraitindən narazığını bildirərək vəziyyətin və gelecek planların müzakirəsi üçün Stalinə görüşü təşkil etməyi Yusupovdan xahiş edir.

Göründüyü kimi, Sovet hökuməti Bərzaninin heç də "komunizm qurucusu" olmadığını aydınlaşdırın kimi kürdlərin Bakıdan uzaqlaşdırılmasını qərarına gəlir. Yəni, bu siyasi oyunda hər kəsin öz mənafeyi vardı, üstəlik bu mənafelər üst-üstə düşmürdü. Həmin dövrə (ta 1950-ci illərin ortalarına qədər) kürdlər Yaxın Şərqdə SSRİ-nin yeganə müttəfiqi idi və Moskva onlardan istə İraqda, itərsə də Suriyada Qərbə qarşı yararlanmaq niyyətindəydi. Bərzanı isə öz növbəsində ya İranda, ya da İraqda müstəqil Kürdüstan dövləti qurmaq üçün elləşirdi.

***

DİN-in məruzəsindən də göründür ki, Bərzanının dəstəsinin Azərbaycandan kənarlaşdırılmasında maraqlı olan şəxslərdən biri məhz Bağırov idi. Kürd müəlliflər tərəfindən yazılmış "Mustafa Bərzanı" bioqrafik kitabında da bu versiya vurgulanır. Kitabdan bir epizod:

"Bərzanı tərəfdarları özlərinin Orta Asiyaya sürgün olunmalarını repressiya

kimi qəbul edirlər və Bağırovla Bərzanı arasındaki münasibətlərin pisləşməsi ilə əlaqələndirirlər. Məsələn, onlar Daşkənddə Orduxan Cəlile belə bir əhvalat danışır: "Bağırovun ad gündə bayram süfəsi arxasında yubilyarın yaxınları ilə bərabər "Tudə"nin MK-nin katibi Pişəveri və general Bərzanı də əyleşibmiş. Şəh səhbətlər və sağlıqlardan sonra Bağırov hiss edir ki, Bərzanı çox qayğılıdır və üzünü ona çevirərək soruşur: "Niyə heç nə yemirsən?" Bərzanı isə cavab olaraq yoldaşları ac və yoxsul olduğu bi vaxtda SSRİ-yə əylənmək üçün gəlmədiyini söyləyir. Məhz həmin məclisdən bir qədər sonra kürdlər Bakıdan çıxarıldıqdan Bərzanı tərəfdərləri köçürülmə əməliyyatının Bağırovun onlara qarşı münasibətinin soyuması ilə bağlayırlar". Belədir, ya yox? – hökm vermək çətindir. Fakt odur ki, kürdlər Özbəkistan kolxozlarından, bir hissəsi isə Altay vilayətində yerləşdirilir. Bərzanı narazılığını Staline yazdığı məktublarla ifadə edir. O, Staline 72 məktub yazar, ancaq heç bir cavab almır. Bərzanı fərz edir ki, məktublar Staline gedib çatmır, odur ki, qonşuluqda yaşayan bir qadından Moskvaya getməyi və məktubu orada poçt qutusuna salmayı xahiş edir. Kürdlərin həmin vaxtlardakı narazılıqlarını sonralar Xruşçovla görüşündə Bərzanı zarafatla bu cür ifadə edəcəkdi: "Mən 5 dövlətə qarşı vuruşmali olmuşam – İraq, İran, Türkiye, Azərbaycan və Özbəkistana qarşı". Bəzi kürd tarixiləri Bağırovun Bərzaniyə qarşı intriqalar apardığını və bu işde Berianın xidmətindən yaralandığını yazır. Ancaq Pavel Sudoplatovun xatirələrində də görünür ki, Stalinin xarici siyaset sahəsində böyük ümidi bağladı Bərzanı ilə çatın ki Beria və Bağırov aqıq qarşıdurmaya keçərdilər. Sudoplatova, görə, kürdlərin Azərbaycandan Özbəkistana köçürülməsi ideyası başdan ayağa Moskvanın ideyası idi və SSRİ-nin Yaxın Şərqə maraqlarının soyuması fonunda bu addım siyasi cəhətdən düzgün addımdı. Sudoplatov yazar: "Mən Yusupovun kabinetinə Bərzanının başçılığı altında İrandan Azərbaycana qəcmiş 3000 kürdün məskunlaşdırılması təklifi ilə gəlmışdım. Onları Qafqazda saxlamaq çox təhlükəli idi, odur ki, rəhbərlik kürdləri Özbəkistana köçürmək qərarına gelmişdi..."

Kürdlərin Özbəkistan dövrü 1958-ci ilə qədər – İraqda 14 iyulda kral II Feysəlin devrilməsinə qədər davam edir. Mütləqiyətin süqtundan sonra molla Mustafa Bərzanı İraqa dönür...

Məmməd Süleymanov

neqativ qarşılanır. O cümlədən, Mircefer Bağırov həmin ideyaya böyük skepsislə yanaşırdı, Bərzanının öz millətinin nümayəndələrinə nəzarət istəyini isə onun "öz xanlığını yaratmaq" cəhdini kimi qiymətləndirirdi. Ümumiyyətlə, kurd xalqında olan arxaik tayfa münasibətləri və sərt iyerarxiya Mircefer Bağırovun tənqidinə səbəb olur.

Bərzanının digər istəyi isə İraqa dönen dənənən sonra orada Kürdüstan dövləti yaratmaq barədə Stalini yola getirmek idi. Sudoplatovun memuarlarından bəlli olur ki, Stalin həmin ideyaya da qol çəkmir.

***

Vadim Uditov "SSRİ-də terror aktları və təxribatlar" kitabında yazır: "Bərzanı bəyan edir ki, İran hakimiyyətinə qarşı mübarizəni davam etdirmək niyyətindədir və Sovet hökumətindən onun dəstəsinə istirahət üçün bir neçə

ləri inancı kürdlər, həmçinin azərbaycanlılar qarşısında xütbələrlə çıxış etməklə onları heç də Sovet hakimiyyətini sevməyə çağırırdılar. Yəni, səhbət teokratik bir iyerarxiyadan gedir, Bərzanının Sovet quruluşu haqqda söylədiyi pafoslular kəlmələr isə niyyətlərini ört-basdır etmək fəndindən başqa bir şey deyilmiş.

DİN-in Staline məruzəsində deyilir: "Bir müddət sonra agentura yolu ilə müəyyən edildi ki, Mustafa Bərzanı siyasi savadsız şəxs olmaqla bərabər, kurd tayfalarını birləşdirərək onlardan knyazlıq qurmaq və bu knyazlığın rəhbəri olmaq niyyətindədir. O, SSRİ-də olduğu dövredə onun heç nəyə öhdəlik götürmədiyi müvəqqəti bir təzahür kimi baxır. Bu cür əhval-ruhiyyəni nəzərə alaraq yoldaş Bağırov hökumət qarşısında məsələ qaldırıb ki, kurd xalqının dəstələri Azərbaycan SSR

kənarlaşdırılmasında maraqlı olan şəxslərdən biri məhz Bağırov idi. Kürd müəlliflər tərəfindən yazılmış "Mustafa Bərzanı" bioqrafik kitabında da bu versiya vurgulanır. Kitabdan bir epizod:

"Bərzanı tərəfdarları özlərinin Orta Asiyaya sürgün olunmalarını repressiya

İlham Əliyevin Münxendə İraq Kürdüstan Regionunun başçısı ilə görüşü olub

Fevralın 18-də Münxendə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İraq Kürdüstan Regionunun başçısı Neçirvan Bərzani ilə görüşü olub.

Görüşə görə təşəkkürünü bildirən Neçirvan Bərzani Azərbaycanla İraqın Kürdüstan regionu arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün böyük potensialın olduğunu dedi. O, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlər münasibətə tebriklerini çatdırıldı, dövlətimizin başçısının uzaqqorən siyaseti nəticəsində ölkəmizin uğurla inkişaf etdiyini vurğuladı.

İraqın Kürdüstan Regionu ilə Azərbaycan arasında ortaq tarixi və mədəni əlaqələrin olduğunu qeyd edən Neçirvan Bərzani diqqətə çatdırıldı ki, bu regionun Türkiye ilə də çox sıx münasibətləri var və bu xüsusda birgə əməkdaşlıq layihələrinə baxıla bilər.

Azərbaycanla Türkiye arasında

qardaşlıq əlaqələrinin mövcud olduğunu bildirən dövlətimizin başçısı bu çərçivədə üçtərəfli əməkdaşlıq mexanizmlərinin perspektivdə nəzərdən keçirilə biləcəyini dedi.

Neçirvan Bərzani İraqın Kürdüstan regionundan turistlərin Azərbaycana səfər etdiklərini və bu səfərlərdən çox məmən qaldıqlarını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı öz növbəsində bildirdi ki, İraqın Kürdüstan Regionu ilə iqtisadiyyat, ticarət sahələrində əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün böyük potensial var. Ona görə də biznes dairələri arasında birbaşa əlaqələrin qurulması, həmçinin biznes şurası formasında müxtəlif təsisatların yaradılması məsələlərini nəzərdən keçirmək olar.

Prezident İlham Əliyev Neçirvan Bərzanını Azərbaycana səfərə dəvət etdi.

Dəvət məmənunluqla qəbul olundu.

İlham Aliyev bi Nêçîrvan Barzanî re hevdîtin

Serokê Azerbaycanê İlham Aliyev roja 18-ê Şibatê li Munhenê bi Serokê Herêma Kurdistana Iraqê Nêçîrvan Barzanî re hevdîtin pêk anîbû.

Axar.az radighîne ku Nêçîrvan Barzanî kêfxweşya xwe ji bo hevdîtinê anî ziman û got ku ji bo pêşisti na peywendiyên di navbera Azerbaycan û Herêma Kurdistana Iraqê de potansiyeleke mezin heye.

Wî destkeftên Azerbaycanê yên di bin serokatiya Serokomar İlham Aliyev de pîroz kir û tekez kir ku, welatê me di encama siyaseta çavşorî ya serokê dewleta me de bi awayekî serkeftî pêş dikeve.

Wî bal kişande ser wê yekê ku, di navbera Herêma Kurdistana Iraqê û Azerbaycanê de peywendiyên dîrokî û çandî yên hevpar hene û bal kişand ser wê yekê ku, ev navçe bi Tirkiyê re jî peywendiyên pir nêzik hene û di vî warî de dikarin projeyen hevpar ên hevkariyê bêne berçavgirtin.

Serokomarê Tirkiyê destnîşan kir ku, di navbera Azerbaycan û Tirkiyê

de têkiliyên biratî hene û got ku, di pêşerojê de mekanîzmayê hevkariyê yên sê alî dikarin bêñirxandin.

Nêçîrvan Barzanî diyar kir ku, geştyarêñ herêma Kurdistana Iraqê serdana Azerbaycanê kirine û ji van serdanan gelek razî bûne.

Di berdewamiya axaftinê xwe de, serokê dewletê got ku potansiyeleke mezin ji bo pêşistina têkiliyên digel Herêma Kurdistana Iraqê di warêñ aborî û bazirganî de heye. Ji ber vê yekê, gengaz e ku, meriv di navbera derdorêñ karsaziyê de têkiliyên rasterast, û her weha avakirina saziyên cûrbecûr di forma meclîsa karsaziyê de were fikirîn.

Serok İlham Aliyev Nêçîrvan Barzanî vexwend-dewatî serdana Azerbaycanê kir.

Dawetname bi kêfxweşî hat qebûlkirin

İlham Əliyevin Münxendə İraq Kürdüstan Regionunun başçısı ilə görüşü olub

18 fevral 2023, 12:10

Prezident İlham Əliyev Cıdır düzündə Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının məzarını ziyarət edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev mayın 9-da Cıdır düzündə Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa olunan məzarını ziyaret edib.

Prezidentin köməkçisi Anar Ələkbərov dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, XIX əsrin Azərbaycana bəxş etdiyi görkəmli simalardan, şəxsiyyətlərdən biri, şair, rəssam, xəttat, musiqi nəzəriyyəcisi, Qarabağ ədəbi mühitinin inkişafında özünəməxsus rolu olmuş ensiklopedist alim Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının Şuşa şəhərindəki məzarı və qəbirüstü abidəsi bərpa olunub.

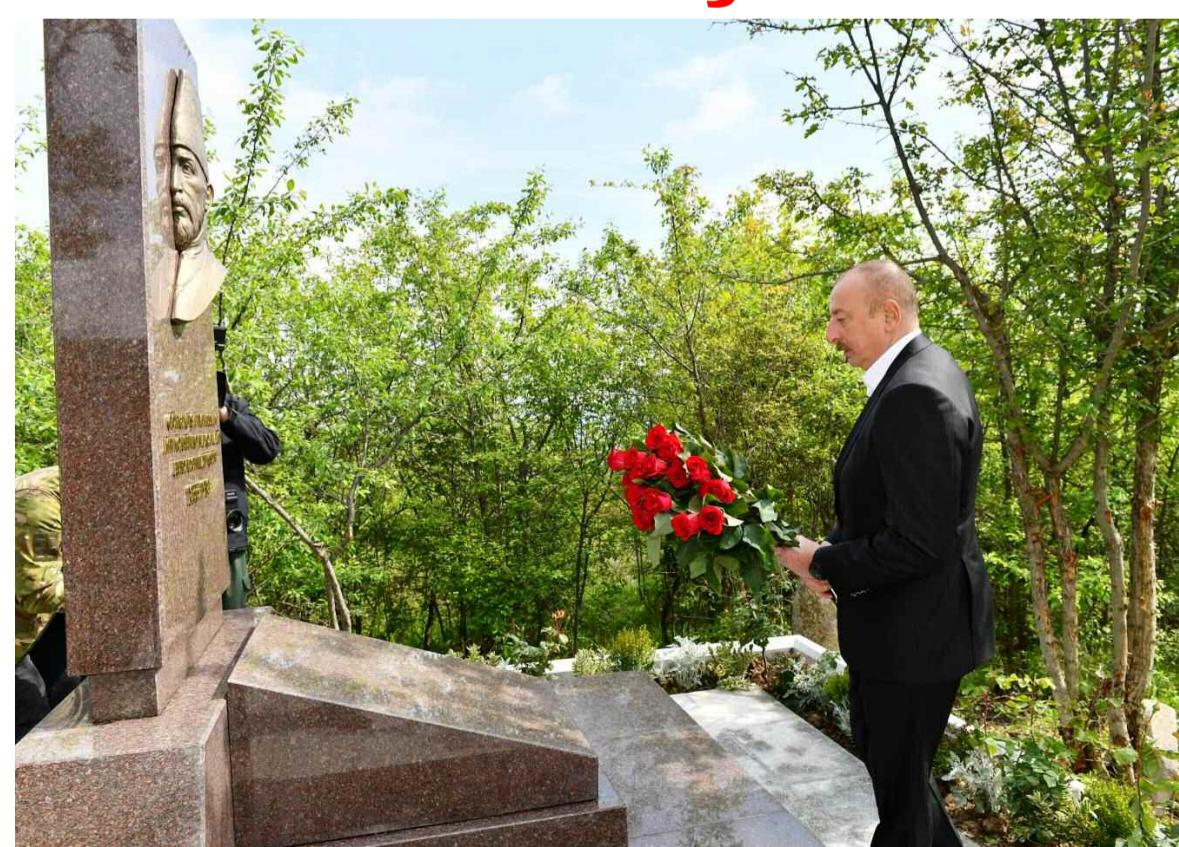
Şuşa şəhəri işgal altında olduğu illərdə Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının Cıdır

düzündə yerləşən məzarı ermənilər tərəfindən tamamilə dağıdılmışdı. Heydər Əliyev Fondu bu ilin mart ayından ərazidə müvafiq işlərə başlayıb və qəbirüstü abidə bərpa olunub.

Prezident İlham Əliyev Mir Möhsün Nəvvab Qarabağının məzarı üzərinə gül dəstəsi qoydu.

Qeyd edək ki, bu il görkəmli alimin anadan olmasının 190 il tamam olur. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən aparılmış bərpa işləri alim və şairin xatirəsinə ehtiram, eləcə də mədəniyyətimizin qorunub saxlanması istiqamətində görülən işlərə daha bir töhfədir.

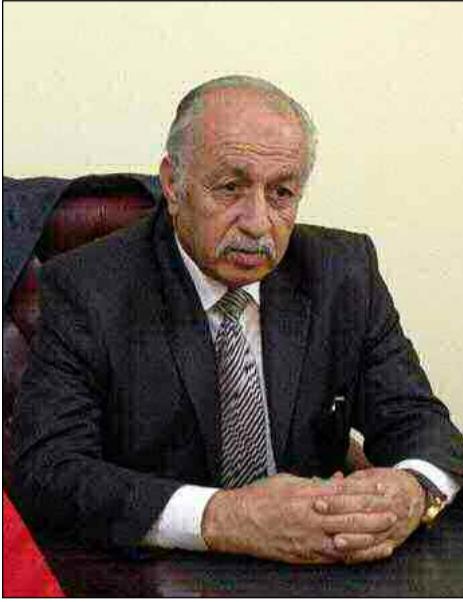
Xatırladaq ki, Mir Möhsün Nəvvab Qarabağı 1833-cü ildə Şuşada anadan olub, orada yaşayıb-yaradıb və 1918-ci ildə vəfat edib.

Azərbaycan-Kürdüstan dostluq əlaqələri

Biz türkmanlar Məsud Barzani cənablarının yardımı ilə İraqda bir millət kimi tanındıq

İraqda iyirmidən fazla Türkman Mədəniyyət Mərkəzlərimiz var, iyirmidən artıq türkman adı ilə siyasi partiyamız, altıdan artıq teleyayım mərkəzlərimiz, onlarla mətbu orqanlarımız var və bunların bütün məsrəflərini Kürdüstan hökuməti təmin edir

Müsahibim İraq Federativ Respublikasının Kürdüstan bölgəsinin sabiq millət vəkili, Türkman Yazuçular Birliyinin sədiri, sair Əsəd Ərbildir

Mən hər il bir-iki dəfə İraqa gedirəm. Başqa xalqların nümayəndələri ilə yanaşı türkman xalqının da nümayəndələri, şair və yazıçıları ilə görüşlərim olur. Belə görüşlərdən biri də türkman əsilli millət vəkili və parlament üzvü, on üç kitabın müəllifi şair Əsəd Ərbildir.

Mən istərdim ki, Əsəd bəyin rəhbərliyi altında, bir sıra ziyanı, dövlət xadimi Ərbildən Azərbaycana gəlsin, Azərbaycanın ictimai-siyasi durumunu görsünlər, İraqın ictimai-siyasi reallliqlərini Azərbaycan xalqına çatdırınsın. Nə vaxta kimi biz gələcəyik? İndi artıq növbə sizindir. Sizlər mütləq gəlməlisiniz! Gəlməlisiniz ona görə ki, əlaqələr yaranınsın. Çünkü bu iki qardaş xalqın talehi demək olar ki, eynidir. Və ilk sualım belədir.

- Əsəd bəy, bildiyimiz kimi oktyabr ayında TBMM-i ordunun İraq ərazisinə girməsi və Kürdüstan İşçi Partiyasının, yəni PKK-nın otuz illik mübarizəsini yox etmək üçün "təskorə" qəbul etdi. Və Qəndil dağlarında gerilla qərargahına, siğınacaqlarına və gerilla dəstələrinə ağır zərbələr vurmaq məqsədi ilə təyyarə, vertolyot, top, tank və müasir zirehli texnika ilə təpədən dırnağadək silahlannmış iyirmi minlik ordु ilə hərəkət etdi. Sizin bu məsələyə münasibətiniz necədir?

- İlk önce xoş gəlmisiniz və sizin vasitənizlə bütün Azərbaycan xalqına saygı və salamımızı yetiririk.

Türkiyədə qəbul edilən "təskorə" yə biz bir İraqlı olaraq, türkman kimi və sonunda Kürdüstan vətəndaşı kimi doğrudan-doğruya fikrimi (yanitimi) bu şəkildə verəcəyəm. Türkənin çıxardığı "təskorə" Kürdüstan İşçi Partiyasına (PKK) görə çıxarılib. PKK sorunu da İraq sorunu deyil, yüzde yüz Türkiye sorundur. Onun üçün biz arzu edərik bu sorun siyaset və ağıl-məntiqlə məsələ arxasında, dialog yolu ilə, danışqlar vasitəsi ilə öz həllini tapşın. İndiki döñəm kürəlləşmə döñəmidir, demokratiya və sülh döñəmidir. Mühərbi, zorakılıq, işgal, yox etmə, milləti danmaq, qan tökmək zamanı bitdi. Millətlər üzeyə (kosmosa) uçurlar, elmi axtarıclar, keşflər dalınca iş aparırlar. Bundan belə silah yolu ilə heç nəyi çözək olmaz, faşist Səddamin qəbəliyətini göz qabağındadır. O "ənfal" planı ilə bizə hər zaman dayaq olan 185 min qəhrəman kürd övladını kütlevi şəkildə məhv etdi. Sonuc Səddamin başına nə gəldi yaxşı bilirsınız. İnsanlıq olan yerdə, ağıl məntiq olan yerdə, sözsüz ki, insanı amillər özünə yer tutmalıdır. Dünyanın nə qədər mübahisəli məsələləri olubsa, qanlar tökülbəsə əski zamanına da baxsaq sorum sonda masaya oturulub, danışqlar yolu ilə diplomatik yollarla çözülbə. Ona görə də biz buradan türk qardaşlarımıza, Türkiye rəhbərliyinə səslənirik: "İraq Kürdüstanının bölgə rəhbəri Məsud Barzani

cənablarının burda yaşayan xalqlara verdiyi demokratik haqlar əgər Türkiyə rəhbərliyi də ordakı kürd xalqına verərsə mənə elə gəlir ki, nə PKK sorunu qalar, nə də iqtisadi çətinlik." Türkiyə kürdləri "Demokratik Muxtarıyyət" barədə yeddi maddədən ibarət təklif irəli sürmüşlər və dövlət rəhbərinə təqdim etmişlər.

Həmin deklarasiyani bir daha oxucuların nəzərinə çatdırırıq:

1. Türkənin ali kimliyi kimi kürd kimliyi də tanınmalı və qanun Konstitusiyada yer almazı.

2. Kürdlərin dili və mədəniyyəti qarşısında duran bütün qadağalar və əngəllər qaldırılmalıdır, ana dilində təhsil alma hüququ verilməli, Kürdüstan bölgəsində kürd dili ikinci təhsil dili kimi qəbul edilməli, bununla da başqa azlıqların mədəni hüquqlarının yolu açılmalı.

3. Özünü ifadə etmək təməlində düşüncə və inancın, siyaset yürütmək hüququ verilməli, ictimaiyyət arasında bərabərsizlik aradan qaldırılmalıdır.

4. Kürd və Türk ictimaiyyətinin bir-birini əvvəl etməsi məqsədi ilə birgə yaşayış çərçivəsində azad birlik təsis edilməli, Kürdüstan Fəhlə Partiyasının rəhbəri də daxil olmaqla bütün siyasi məbusul buraxılmalıdır.

5. Xüsusi əməliyatlar və döyüş aparmaq məqsədi ilə Kürdüstan bölgəsində dislokaçiya edilən əsgəri birliklər geri çəkilməli, əhalinin öz yurd-yuvalarına qaytarılması üçün mədəni və iqtisadi tədbirlər həyata keçirilməli.

6. Bölgədəki idarəetmədə yeni bir qanuna düzəlişlər aparılmalı və icrası gücləndirilməli.

7. Xüarida sadalanan maddələrlə bağlı əgər irəliyə doğru müsbət addım atırsa, gerilla gücləri ictimaiyyətə döñüşünə saxlayacaq və silahı yera qoyacaqdır.

Ödalət naməni etiraf edib deyə bilərəm ki, Kürdüstan rəhbərliyi burada yaşayan bütün azısaylı xalqlara, eləcə də türkmanlara yuxarıdağı təkliflərən on qat artıq haqq verib. Bunda qorxulu nə var?

Türkiyə rəsmilərinin verdiyi rəsmi rəqəmlərə görə Türkiye Respublikası PKK-ya qarşı 380 milyard dollar pul xərcəyib, 4500 kürd kəndi boşaldıb, 30 000 insanın həyatına son qoyulub və dövlət borca görə dünya dövlətlərindən asılı vəziyyətə düşüb. Təkcə son əməliyyatlarda 80 milyard dollar pul xərcənib. Görəsən PKK-ya qədərki inqilabi mübarizələr zamanı da daxil olmaqla bu günə qədər nə qədər sərmayələr izafi gedib? Əgor bu mənasız müharibələrə xərcənən paralar Türkiye xalqının rifahına, qalxınmasına, inkişafına xərcənəydi sizi inandırıram ki, Türkiye bəlkə də iqtisadi baxımdan dünyani qabaqcıl ölkələrindən biri olardı.

- Əsəd bəy, bir millət vəkili kimi, birinci, İraqın Kürdüstan bölgəsindən kənar yaşayan türkmanları haqqında, ikincisi Kürdüstan bölgəsində yaşayan türkmanların ictimai-siyasi durumu haqqında oxuculara məlumat verməyinizi xahiş edirəm.

- İraq ərazisində doğrudan-doğruya türkmanlar istədikləri haqların hamisini sahib deyillər, arzu edirik ki, daha fazla haqlar əldə edek. İraq içərisində türkmanların bütün hüquqi haqları əldə edə bilməməsinin bir neçə səbəbi var. İlk önce türkmanların birliyinin olmaması, ikinci kənar qüvvələrin türkman xalqının içinde öz mənəfeyinə uyğun apardığı çirkin siyaset, bizim birliyimizi dağıtdı, parçaparça etdi və biz başqları üçün oyuncaga çevrildik. Amma Kürdüstan bölgəsində vəziyyət tamam başqadır. Kürdüstan bölgəsinin rəhbəri Məsud Barzani cənabları, İraq anayasasına türkmanların adını demək olar ki, zorla qəbul etdi. Lakin İraq ərazisində türkmanlar dağınıq olduğu üçün türkman dilini dövlət dili kimi qəbul etmədilər. Çünkü İraq parlamentində söz birliyimiz yox idi, hətta, bəzi türkmanlar ərəblərə səs verirdilər. Birliyimiz olmaması üzündən istəklərimizi

Kürdüstanda yaşayan xalqlar tərəfindən, eləcə də biz türkmanlar tərəfində böyük rəğbətlə qarışlandı. İndiyə qədər türkman xalqının kitabxanası olmamışdır, Xalq əsrlərdir kitablari evlərində saxlamış, nəsldən nəsle çatdırılmışdır.

İnanıram ki, xalq milli birliyi üçün evlərində olan dəyərlər kitabları Türkman Akademiyasına təqdim edəcək və əllərdə saxlanılan xəzina xalqın əxtiyarına veriləcəkdir və bununla da qismən olsa da, türkman xalqını dünyaya təqdim etməcəkdir. İstərdim oxucular bilsinlər ki, yuxarıda sadalananlar Kürdüstan bölgəsində yaranıb. Lakin İraq daxilində birlik və bərabərliyimizin olmaması bizi hər bir imkandan məhrum etdi.

- Əsəd bəy, Sizin, yəni türkmanların birliyi niyə pozuldu, bunun günahı kimdədi və kimdir günahkar?

- Tahir bəy, bunun çox şaxəli tərəfləri var, danışmaqla bitməz. Mən oxuculara qısa da olsa bəzi məqamları açıqlamağa çalışacam. Səddamin süqutundan sonra, bir çox dövlətlər öz mənəfətləri üçün İraqın daxili işlərinə müdaxilə etdilər. ABŞ başda olmaqla, İngiltərə, İran, Türkiyə, Suriya, Rusiya və Avropanın demək olar ki, bütün dövlətləri müdaxilədə bulundular. Burdakı xalqları qarşı qarşıya qoyular, bəzilərini pul-para ilə ələ aldılar, bəzilərinə vədlər verərək aldatdilar, burdakı xalqların birliyini pozdular və zəif salaraq qismən də olsa məqsədlərinə nail oldular.

- Əsəd bəy, İraq hökumətinin türkmanlara münasibəti necədir? Kürdüstan hökumətinin türkmanlara münasibəti necədir?

- İraqdakı türkmanlarla və Kürdüstandakı türkmanların fərqi, Tahir bəy, bu suala çox qısa cavab verəcəm. Kürdüstandakı türkmanların ümumi vəziyyəti və durumunu dağın zirvəsi, İraqdakı türkmanların durumunu isə həmin dağın ətəyi kimi müqayisə edə bilərəm. Bu fərqə məncə heç bir izahat lazımlı deyil.

- Əsəd bəy, olmazmı türkman millət vəkilləri və ziyahları Azərbaycan hökumətinə bir diləkçə göndərsinlər və bildirsinlər ki, biz istəyirik Azərbaycan və Kürdüstan hökumətlərarası ictimai-siyasi və dostluq əlaqələri yaranınsın. Belə bir addım atmaq olar, ya yox?

- Dünyada elə bir şey olmaz ki, mümkün olmasın. İstəklər olan yerdə əlaqələr də olmalıdır və sözsüz olmalıdır. İndi bir sox ölkələrdən iş adamları Kürdüstanə gəlir, külli miqdarda sərmayələr qoyub işləyirlər. Eləcə də Türkiyədən minlərlə şirkət hal-hazırda burda çalışır. Niyə bizə doğma olan əzizlərimiz Azərbaycandan gəlib işləməsinlər? Nə qədər əlaqələrimiz tez yaranırsa, birləyimiz bir o qədər güclü olar, dostluq əlaqələrimiz möhkəmlənər. Əvvəl siz dövlət olaraq gəlin, biz də sizinlə qururlaşaq Kürdüstan hökuməti qarşısında məsələ qaldıraq. Tahir bəy, niyə Rusiyənin, Türkiyənin, Fransanın və bir çox ölkələrin konsulluğu Kürdüstanda olsun, Azərbaycanın nümayəndəliyi olmasın? Biz Azərbaycanı özümüzün doğma vətonu hesab edirik. Nə üçün, Kürdüstanın nümayəndəliyi Anqarada, Moskvada, Avropanın bir sıra ölkələrində olsun, Azərbaycanda olmasın? Nə üçün Azərbaycan rəhbərliyi bizə dost əlini uzatmır?

- Müsahibəyə görə çox sağlam olun. Mən təşəkkür edirəm, xoş golmısınız.

Müsahibəni apardı: Tahir Süleyman

millət kimi tanındıq. Çünkü Kürd qardaşlarımızın yaşadıqları faciələri biz də birgə yaşamışdıq. İndi Kürdüstan bölgəsində kürdlerdən sonra biz ikinci millətik. Qaldı təhsil məsələsinə, 1991-ci ildən sonra hənsi ki fəsiş Səddam rejimi dağıdı, biz ilk ibtidai siniflərimizi açıq, İstanbul şəhəri ilə dörsələrə başlıdık. Yaxşı olardı ki, Azərbaycan hökuməti Kürdüstan hökuməti ilə əlaqə yaratsın, məktəblərimizdə azəri şivəsi ilə dörsələr keçirilsin. Çünkü türkman ləhcəsi ilə azərbaycan ləhcəsi demək olar ki, eynidir. İndi Kürdüstanın paytaxtı Ərbilda 13 məktəbimiz var, doqquzu ipdidir, dördü isə orta məktəbleridir. Ərz etmək istərdim oxucular bilsinlər ki, iyirmidən fazla Türkman Mədəniyyət Mərkəzlərimiz var, iyirmidən artıq teleyayım mərkəzlərimiz, onlarla mətbu orqanlarımız var və bunların bütün məsəflərini Kürdüstan hökuməti təmin edir. Bu yaxınlarda parlamentdə Kürdüstan Milli Elmlər Akademiyasının yaradılması məsələsinə baxıldı. Bununla bağlı biz, türkmanlar da Kürdüstan parlamentinə öz diləkçəmizi verdik ki, akademiyada türkman dilinin şöbəsi açılsın. Bu məsələ ilə bağlı Kürdüstan Parlamentinin rəhbəri Ədnan Müfti yeni təkliflə çıxış etdi və bildirdi ki, Kürdüstan Milli Elmlər Akademiyasında Kürdüstanda yaşayan bütün xalqların dilində şöbələr açılsın və o xalqların tarixini, mədəniyyətini, keçmişini tədqiq etsin. Bu təşəbbüs

İRAQDA BİZ TÜRKMANLARIN MİLLİ VARLIĞI CƏNAB MƏSUD BƏRZANİNİN SAYƏSİNDƏ TANINDI

Müsahibim, Kürdüstan Federativ hökumətinin sabiq millət vəkili Karxi Nəcməddin Altıbarmaqdır

Biz türkmanlar faşist Səddam dönəmində yox olmaq ərəfəsində idik.

2003-cü ildə cənab Məsud Bərzani türkmanların milli mənsubiyyətini qırmızı qələmlə yazaraq, İraq parlamentinin gündəminə qoydu və biz türkmanları millət kimi İraq konstitusiyasına saldırdı. Buna görə biz türkmanlar hər zaman Məsud Bərzani cənablarına minnətdarlıq. Çünkü, o Kürdüstan bölgəsində bütün milli imtiyazlarımıza imkan tanıdı və lazımı maliyyə dəstəyi verdi.

Karxi bəy, biz keçən il İraqa gələrkən, bir sıra dövlət nümayəndələri və türkman partiya rəhbərləri ilə görüşlərimiz olmuşdur. Özünüz də görüsünüz bu görüşlər haqqında "Diplomat" qəzetində ətraflı məlumat vermişik. İstəyirik ki, siz parlament üzvü və türkman xalqının nümayəndəsi olaraq qəzətəimizə müsahibə verəsiniz Azərbaycan oxuları Kürdüstənda baş verən ictimai-siyasi hadisələrdən xəbərdar olsunlar və ilk sualımız.

- Səddam Hüseyin zamanında türkmanların hansı haqları var idi?

- İlk önce siz xoş gəldiniz, gəlinizlə bizi şərəf verdiniz. Türkman olaraq İraq Kürdüstənində yaşamaqdayıq. Kürd qardaşlarımızla bir yerde xoş heyat sürürük. Sizin sorduğunuz suala galincə, biz Səddam dönəmində təkcə türkmanlar deyil, burda yaşayan heç bir xalqın hüquqları yox idi. Özəlliklə türkman milətini ərəblər İraq vətəndaşı kimi qəbul etmirdilər. Kərkükde, Altın körpüdə, Bağdadda türkman milətini zorla ərəbləşdirirdilər. Ərəb yazılımın isə evlərini, dükənlərini, əkin sahələrini hətta arvad uşaqlarını əlindən alırlırdılar. Türkmanlar namus dərdindən, ya ərabçılıq qəbul edir ya da başqa ölkələrə köçürüldülər.

Cox şükürler olsun ki, 1991-ci ildən Məsud Barzani və Celal Teləbani cənablarının rəhbərliyi altında,

Kürdüstənda yaşayan bütün azsaylı xalqlar birləşərək Səddam ordusunu qovub çıxartdırılar. İndi Kürdüstən hökuməti çox böyük demokratik sistem əlde edərək, bölgədə əmin-amanlıq yaradıb. Kürdüstən hökuməti orda yaşayan bütün xalqlara o cümlədən, türkmanlara geniş demokratik haqlar vermişdir.

- Karxi bəy, istədik, özünüz haqqında oxularla məlumat verəsiniz?

- Mən, Karxi Nəcməddin Altıbarmaq, 1967-ci ildə Ərbil şəhərinin Ərbil qalasında doğulmuşam, Səlahəddin universitetinin məzunuym. Türkman ailəsində dünyaya göz açdım, türkman olaraq da dünyaya göz yumacağam. Siyasi həyata ilk olaraq, Türkman Qardaşlıq Ocağında başladım. Ərbildə tək siyasi qurum o idi. 1990-ci ildən sonra, siyasi partiyalar meydana gəldi və biz partiyalarda çalışımağa başladıq. Lakin türkman cəbhəsinin siyaseti ilə, bi-

zim siyasetimiz uyğun gəlmədi və cəbhədən ayrıldıq. Özümüzə yeni siyasi türkman partiyası yaratdıq. Partiyamız idarə heyəti Ərbildədir və partiyamızın adı Türkman Demokratik Hərəkatıdır. Biz Kürdüstən qanunları çərçivəsində siyasetimizi yeridirik və bu demokratiyadan çox razıyıq. Mən burdan bütün Azərbaycan xalqına salamlarımı göndərirəm, biz eyni qanı daşıyıraq və dilimiz, inancımız eynidir. Biz Kürdüstən İraq vətəndaşı olaraq, İraq və Kürdüstən qanunlarına tabe olmalıyıq və bu qanunlara hörmətlə yanaşmaqla öz haqlarımızı əldə etmişik.

Bildirmek istəyirəm ki, İraq tərixinde türkmanlar Kürdüstən demokratiyası dönəmində əlde etdikləri azaldıq, heç vaxt sahib olmayışdır. Ərbildə və başqa türkmanlar yaşayan yerlərdə türkman dilində məktəblərimiz var.

Kürdüstən qanunları çərçivəsində bütün xalqlar kimi, türkman xalqı da istenilən qədər siyasi partiya aça bilər. Bizim altriyə qədər tələkanallarımız, ondan artıq qəzət və məlumatımız, bir neçə radio kanallarımız iyirmi dörd saat fəaliyyətdədir.

- Türkmanların Kürdüstənə neçə məktəbləri var?

Kürdüstənda 100-dən artıq türkman dilində orta məktəblərimiz, eləcə də 20-dən çox mədəniyyət mərkəzimiz var.

- Türkman mədəniyyət mərkəzlərinə, siyasi partiyalara, qəzət və jurnallara, radio və televiziya kanallarına Kürdüstən hökuməti tərəfindən maddi yardım olunur-mu?

- Kürdüstən hökuməti, bütün az-

saylı xalqlara etdiyi yardım, türkman xalqına da edir. Onun üçün biz Kürdüstən hökumətinə minnətdarlığımızı bildiririk.

-Mən parlament iclasında olarkən gördüm ki, üç türkman qardaşımız və bir bacımız Kürdüstən parlamentinə üzv seçilib. Parlamentə üzv seçildiyinizə görə sizlər yoldaşlarınıza səmimi qelb-

hörmətli İlham Əliyev cənablarına, azərbaycan parlamentinə, azərbaycan ziyahılara və azərbaycan xalqına nə deyəcəkləriniz var?

- Biz burdan, səmimi salamlarımızı ürekədən, böyüyümüz İlham Əliyev cənablarına, bütün azərbaycan xalqına, qardaşlarımıza, azərbaycan parlament nümayəndələrinə, azərbaycan ziyahılara göndəririk. Onlardan istəyim odur ki, bizdən xəbərdar olsunlar. Bəzim hansı məqamda olduğumuzu bilsinlər, problemlərimizin həllində bizə yardımçı olsunlar. Arzumuz odur ki, Türkiyənin nümayəndəliyi Ərbildə, Kürdüstən nümayəndəliyi Ankara'da olduğu kimi Bakıda Kürdüstən nümayəndəliyi, Ərbildə Azərbaycanın nümayəndəliyi açılsın. İstəyimiz odur ki, mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələr hər iki hökumətlər arasında yaransın. Bəzim Azərbaycan mədəniyyətinə ehtiyacımız var. Tahir bəy, sizin Azərbaycandan Ərbilə, Kərkükə gələşiniz biz türkmanları çox sevindirir. "Diplomat" qəzeti, 19-cu say

dən təbrik edir, sizə uğurlar arzulayıram. Sizin parlamentə üzv olmağınız necə baş verdi?

- Təbii, biz partiyamızı qurdugu məzunuym, iki böyük siyasi təşkilatımız tərəfindən teklif geldi. Bəzim iki yolum var idi. Ya tək öz partiyamızla seçkilərə getmək, ya da mövcud olan siyasi partiyalarla koalisiyə şəkildə birləşmək idi. Biz koalisya yolunu seçdik. Gələcəkdə partiyamızı genişləndirərək ayrıca seçkilərə gedəcəyik. Bize elə gəlir ki, bundan daha artıq deputat təmsilcimiz seçiləcəkdir. Buna əminik.

- Səddam döndəri ilə Məsud Barzani hökuməti arasında nə fərqli görürsünüz?

- Təbii, müqaişə olunmayacaq fərqli var. Səddam Hüseyin sistemi ərebləşdirmə, assimilasiya etmə siyaseti idi. Amma hörmətli Məsud Barzani cənablarının sistemi demokratik bir sistemdir. Biz türkmanlar olaraq, sistem içində böyük demokratik haqlara malikik, bütün insanı haqlara sahibik. Lakin Səddam döndəndə bu haqların heç birinə sahib deyildik.

- Sizin Azərbaycanın prezidenti

baycan parlament nümayəndələrinə, azərbaycan ziyahılara göndəririk. Onlardan istəyim odur ki, bizdən xəbərdar olsunlar. Bəzim hansı məqamda olduğumuzu bilsinlər, problemlərimizin həllində bizə yardımçı olsunlar. Arzumuz odur ki, Türkiyənin nümayəndəliyi Ərbildə, Kürdüstən nümayəndəliyi Ankara'da olduğu kimi Bakıda Kürdüstən nümayəndəliyi, Ərbildə Azərbaycanın nümayəndəliyi açılsın. İstəyimiz odur ki, mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələr hər iki hökumətlər arasında yaransın. Bəzim Azərbaycan mədəniyyətinə ehtiyacımız var. Tahir bəy, sizin Azərbaycandan Ərbilə, Kərkükə gələşiniz biz türkmanları çox sevindirir. "Diplomat" qəzeti, 19-cu say

- Bu müsahibəni bizə verdiyiniz üçün, siz də çox sağ olun.

Tahir Əliyev.

("Diplomat" qəzeti, 19-cu say)

HRW: Desthilatdarên Iraqê nekarîne Ezidiyan qerebû bikin

Çavdəriya Mafen Mirovan (Human Rights Watch HRW) di raportekê de wê yekê şermezar dike ku bi hezaran Ezidî qerebûya pêwîst wernegirtine ji bo avakirina malên xwe yên wêrankirî û vegera wan a devera xwe ya li Şingalê piştî rizgarbûna ji destê DAIŞê.

İro sêşemê 9ê Gulana 2023an, rêxistina Human Rights Watch (HRW) di raportekê de ragihand: "Desthilatdarên Iraqê nekarîne wê qerebûya darayî bidin ku li hgor yasaya Iraqê diviyabû bi hezaran Ezidî û kesên din ên qezaya Şingalê werin qerebûkirin, ku ji ber wêrankirin û ziyanjihandina mal û milkên wan ji aliye DAIŞê ve."

Lêkolînera Iraqî ya li HRWê

Sara Senber dibêje: "Bê qerebûkirinê, gelek ji Şingalîyan çavkaniyêن wan ên darayî tune ye ji bo avakirina mal û cihê karêñ xwe, loma nikarin bi awayekî asayî vegerin mala xwe."

Di daxuyaniya HRWê de hatiye destnîşankirin ku hejmareke mezin ji wan kesan ji sala 2014an ve li kampa awareyan jiyana xwe didomînin.

Li gor daxuyaniyê, "ewên ku vegeriyane navçeya xwe, rûbirûyî rewşa necîgir a ewlehiyê û tunebûna xizmet-guzariyê giştî dibil, ji wan; perwerdehî, çavdêriya tendirustiyê, av û elektrîk".

Herwiha hatiye destnîşankirin: "Tenê 420 jînê

Ézidî di meha Sibata 2023an de li gor yasaya rizgarbûyên Ézidî qerebûya darayî wergirtine", ev jî pêwendî bi wan malbatan heye ku endamên malbatêñ wan rastî kuştin, revandin û destdirêjiyê hatine.

Hatiye diyarkirin, di çarçoveya yasayeke din a taybet de, nêzîkî 10 hezar û 500 kesen ji xelkê Şingalê daxwaza qerebûyê pêşkêş kirine, lê belê nêzîkî 5 hezar ji wan daxwazan hatine pesenkirin, herwiha ti malbatekê ti pere wernegirtine. Parlamenteira Iraqê Mecîd Şingalî ji HRWê re ragihandiye: "Ji ber kêşeya budceya federal, ji sala 2021ê ve qerebûkirin ji Şingalê re nehatiye dayîn", lê belê li gor rêxistinê, pêwendiya

paşketinê bi kêşeyê alozî û îdarî ve heye.

Di meha Tebaxa 2014an de DAIŞê êrîşî qezaya Şingalê kir û bi sedan xelkê navçeyê kuştin û dîl girtin, heta niha jî ber neavabûna cih û warê wan.

BasNews

DÊMOKRASÎYA CENABÎ MESUD BARZANÎ HÊJAYÎ XELATA NOBÊLÊYE

Iro li Bakûrê Kurdistanê û Tirkîyayê ``Pirsgireka kurd'' li rojevêdaye.

Hokumeta Tirkîyayê, bona zext û zora gelên kurd, ji saziyên YA -ê, yê herî girîng ji sistêma Başûrê Kurdistanê, ji dêmokrasîya rîzdarê hêja, Serokê Kurdistanâ Azad, Cenabî Mesud Barzanî minaq hildane û hes dikin hine gavên dêmokrasîye bavêjin. Lê nijatparêzên tîrkan hemu gavan astengîyan derdixîne hole û bê şerm ji ``bratîyê`` gilî dikin. Lê çîrokên kalên xweye nijatparêzîye kevnar hes nakin ji bîra xwe derînîn, axatîya xwe ji dest berdin. Daxazîya wana, kurda wek herdem bi çavên piçûk dîtine. Lê ew hes nakin pêşketina kurda qebûl bikin, hes nakin dunya ji têxnojîya cîhanê piçûkbe, wekî dengê nijatîyen wan cîhan bibihîze, bibîne û bîzanibe.

Bona wê jî pêwîste saziyên, serok û rîberê kurdî hişyar bin, ji buyerê dîroka Kurdistanê dersê hildin, şaşiyên kal û bavêne me dubare nekin. Ser dew û dozêne xwe qaîm bisekinin, her dem pişkirêka hevdû bikin. Pîyên xwe yek erdêxin, wekî rim rima dengê lingê azadîyê erdê wusa bihejîne wekî, dijmin ji vê hejê bilerize, biheje û bîzanibe zext û zora gelên kurd û Kur-

distanê çîye. Bila bîzanibin idî gelên kurd hemu xandî û pêşketîne, rîberê û serokê gelek dewleta lawên mîrxasên gelê kurdin.

Belê jîyan berdewame, berxwedan jîyane, seva kîjan

Mistefa Barzanîyê hertim zindî û berdewam kirina sîyaseta Wî, ji alîye Serokê hêja Mesud Barzanî, Başûrê Kurdistanê rîzgar buye. Lê ev rizgarî ser rewşa bingeha dêmokrasîya cenabî Mesud Barzanî qaîm û

bixwazin jî, nexwazin jî hes dikin gavne dêmokrasî bavêjin.

Raste di sala 2004-a, cara ewlîn ez çûnê Kurdistanâ Azad serkarêna sazîyên tûrkmananva min hevdîtin çêkirin.

Ew digotin:

“Ji sala 1993-a gênerâlên Tirkîyayê me bi balafirava dibirine Hekarîyê, qerergeha eskerîyê. Plan proqrama didane ber me.

Yê ewlîn ew bû wekî, pirsa Kurdistan neynîne ser zimanên xwe, kîjan tûrkman pirsa Kurdistan bide xebatê ew ne tûrkmane.

Yê duyem, ala Kurdistanê qebûl mekin û neynin ser zimanê xwe.

Yê sîyem, ewe parlamêtoya Kurdistanê nas nekin û nebine endam parlamêto.

Yê çarem, kurdava cîrancîyê mekin, kî keça kurdî lawên xwera stendîye bidin berdan, kî keça xwe daye kurdan paş bînin. Pêwîste hun bîzanibin li cîhanê netewe kurd tunene evana tîrkê çîyanin.

Lê pêş van hemu buyeran, Serok Mesud Barzanî navêne me tûrkmanam xiste lîsta parlamêtoya Îraqê û cara ewlîn ew em derxistine rîzên netewa. Beqî dêmokrasîya Barzanî em ketine Parlamêtoya Kurdistanê û xadî hemu mafêni mirovahîyê bûn. Em hezzar cara kek Mesudra dibêjin

spas”.

Belê, dewleta Tirkîyayê ber sîyaseta Mesud Barzanî teyax nekir, xwe nexaze jî hat di gel cenabî Mesud Barzanî, ber alaya Kurdistanê sê rengîn rûnişt û ji Serokê hêja harikarî xwast. Niha li Tirkîyayê nuneratîya Hokumeta Herêm hatîye vekirin, Ala rengîn li civat û meşada resmî tê bilind kiranê.

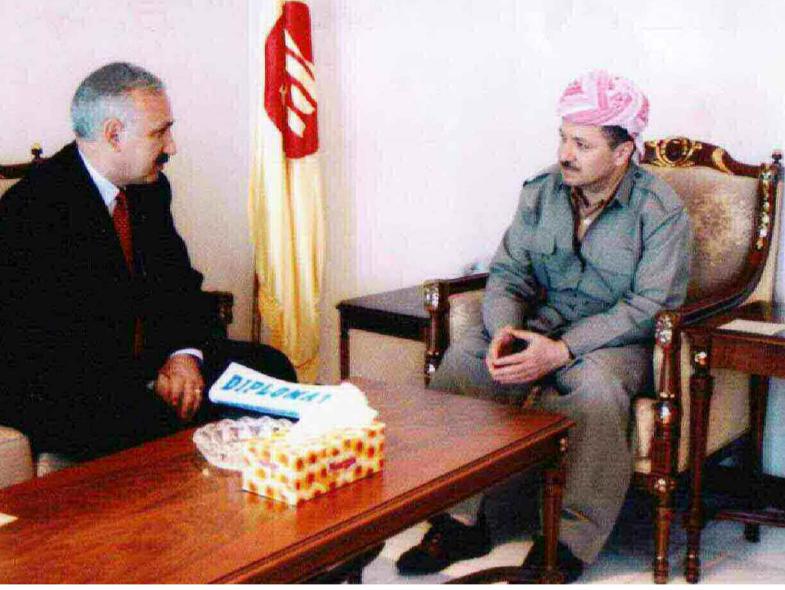
Eve sîyaset, eve Dêmokrasîya Barzanî, neyar nexaşîya xwe anî ber pîyên xwe wekî harîkarîyê bidin ``Pirsgireka kurd``.

Ji ronahîya Dêmokrasîya Mesud Barzanî li Kurdistanê çiqas netewa kêmjîmar hene, heqê dêmokrasîya wan hatî dayîn. Ereb, tûrkman, surîyanî, kîldanî, asorî, ermenî kîjanî ku li Kurdistanê deh hezarîn li parlamêtoyê cîk hatîye dayîn.

Em gumanin Şewqa Dêmokrasîya Serokê hêja cenabî Mesud Barzanî wê ronahî bide Rojhilata Navîn û dewletîn cîhanê.

Serokên dewletan wê ji Dêmokrasîya Barzanî minaq hildin û tevî neteweyen kêmjîmarê Kurdistanê, ji Saziyên Cîhanê daxwaz bikin wekî, bona anîna haşît û azadîyê Xelata Nobêlê bidine Dêmokratîz, Haşîtxwaz û Sîyasetmedarî mezin cenabê Mesud Mistefa Barzanî.

Amade kar: Tahir Silêman

axî gel xwîn dirêjînin ew Welate. Seva Kurdistanâ şîrîn gelên kurd hezzar salin xwîn hîldîşînin, berxwe didin li Rojavayê Kurdistanê, Rojhilatê Kurdistanê, Bakurê Kurdistanê, Başûrê Kurdistanê xwîn dirêjînin wekî li Welatekî azadâda serbest ser bilind bijîn.

Belê, ev roj bi rîça dew û doza kurdêne welatparêz, berzanîyan, yê herî girîng bi serkarîya mîrxasê gelê kurd, Gênerâlê Şerrê Çîyan, Melle

gewat bû. Û em bawarin wextekê kurda wê Kurdistanâ serbixwe bê elam kirin

Cenabî Mesud Barzanî dêmokrasîke wusa anîye Kurdistanâ Azad, wekî ev roj navenda Dêmokrasîyaya Avropayê, Rojhilata Navîn ber Dêmokrasîya Mesud Barzanî bê deng mane.

Rastî jî Rojhilata Navîn, wusa jî dewleta Tirkîyayê, Sûrîyayê, Îranê ber sîstêma dêmokrasîya Mesud Barzanî

ermenîyan) hûn zanîn çawa Kurdistanê tûrkman û kurd cîkî jîyanê dike, wusa jî Azerbaycanê kurd û azerî cîkî jîyanê dikin. Di salên 1905-1908, 1932-1948, yê dawî sala 1989-a ermenî şerî Qerebaxê despêkir, tevî azerîyan sed hezar kurd ji cî warêne kal û bavêne me nefi kirine, ermenî cînd cara bere me dane? Pêwîste bîzanibin gel pir asîmlîyasiya bûye û yên esasî mektebîn û zanîngehîn zimanê kurdî ne buye. Dibe wekî zarokên kurdêne Sovêtîye berê bén, li Kurdistanê bîxwînîn, xîlas bikin û vegere malen xwe û boy gelên xwe kar bikin?

-Tû dijwari, müşkule ser vê meseleyî nîne, emê dew bikin, emê alîkarîya aborî bona wan bikin, çi lazimbe em amadene, hazirin. Wextê hun vegeriyanê çendî dixwazin mamostatîya zmanê kurdî bîxwînîn, hînbin, hûn wana bişînîn Kurdistanê, bla bîxwînîn. Dîsa dibêjîm, çi alîkarî lazime emê wanara amade bikin.

-Dirokêda çend cara şerî emenî û sûlmanîyê bûye, (ermenî tenê hemberî tîrka şer nekirîye, wê demê hemû gelên İslâm li Tirkîyayê jîyan dikir, tîr, kurd, ereb, laz, çerkez, fariz) ji alîyên ermenîyan hatine qetil kirin. Paşê, Andiranîkê goh jîkirî, derbasî alîyê Rewanê dibin, wura jî des bi qetîyama kurda û azerîya tike. Ji wûra jî derbasî Azerbaycanê dibê Derelevezê, Zengezorê, Şerûrê qetîyama kurda tike. Li Azerbaycanê jî kurd, azerî, lezgî, taliş, lahic, üdîn têne qetîyam kirin, bona wê jî em nav tikin şerî sûlmanîyê û

- Bi zane bûn û bawarîya me, çi azerî, çi kurd, çi ermenî her sê netwe jî milletekî zorî kevne. Ewana Qafqazîyêda hezar salane, van mentegada dijîn, gerek mişkile nav wan derneketa, wekî mişkileyej jî heye, lazime bi serekî sar, bi dialog kirin, vê meselê hell bikin.

Bi tarîxîye muşterekê zore kevne, tarixa me zore kevne, û jîyanêda gerek em nehêlin dijîmîne me istifade bikin û ez vê tişîf ne tenê bona kurda dibêjîm, ve tişîf azerîya jî dibêjîm, ermenîyanra jî dibêjîm. Lazime hevdû qebul kirin, van mesela bî dialog hel bikin. Kutasîya hemu şerî bi dialog hatîye safî kirin. Ji şer tu kes feyde ne dîye û wê nebîne. Ez gellîn cîhanêra haşît hîvî dikim, usa ji gellîn azerî em ermenîyanra.

-Cenabî Nêcîrvan Barzanî,

haşîtîya dostanîya çandê hanîye, tu tişt ne hanîye. Bi elaqetîya dostanîya ``Kurd û Turkmanî`` bingehêkî candî, navbera herdu dewleta dibe bê çêkirin. Vê meseleyî hûn ça dibînin?

- Em dibînin ev fikirekê zorî başe, em xîr hatîna vê fikrê dikin û hazirin kû, dest bê kirina bikin. Tebê lazime partîyên tûrkmanî herin Azerbaycanê û hun werêne vêderê û elaqetî çêbin. Ji alîyê Dewleta Azerbaycanêva elaqetî bê çêkirin. Ez wusa zanîm serokên partîya û çandên tûrkmanan wê vê fikirîva pir şabin. Ev fikrî cenabêt we pir başin, em vê fikrê pîroz dikin, dîsa gellîn Azerbaycanê pir slav dikim, inşallah em bawarin elaqetîya dostanîyê wê bê çêkirin.

-Boy hevpeyînê zor spas.

- Ez jî spasîya xûwe, wera dikim.

Hevpeyîn ji bo malpera Netewe: Amadekar Tahir Silêman, îmtiyaz û sernivîsarê rojnama ``Dîplomat``-ê.

Kurd İmperatorluqları

Qutilərin varlığı çox qədimlərə uzanır. Bu günə qədər bilinən ilk Quti imperatoru Emnatum miladdan əvvəl 3100-cü illerdə yaşamışdır.

Lağas kralı Adadnari hələ miladdan əvvəl 2400-cü illerdə Karda xalqından söz etmişdir. Eyni fikri Ur (Our) kralı Kmil Sin de Kurde torapqlarından bəhs edərək təsdiqləmişdir. Hitit kralı I Şuppilulita m. e 1370-ci ildə Qurde xalqından söz açmışdır. Daha sonralar Assur kitabelərində Kardaka yayasından və Kurtie – Kurti xalqından bəhs olunmuşdur.

Assur kralı Tukulti İnör, Qutilər «Kurdi» deyirdi (Bax: İhsan Nuri Paşa, səh-33).

Milladdan 900 il əvvəl yaşamış Assur kralı Adalnirari Kusi, Kuti, Subari orduları ilə vuruşduğunu qeyd edir. Bu kral öz kitabələrində Qutiləri «Kurdi» deyə adlandırbı.

Kurd xalqının tarixini inceleyərək araşdırmaçlarının müxtəlif dəyərlərindən istifadə etdikləri İhsan Nuri Paşa bu haqda belə demişdir:

- Kurd əsilli olan Khaldi (Xaldi), Arartı, Subari, Nauri, Mitanni, Muşki və Kassit dövlətlərinin Qutilərdən ayrıldığını, yəni hamisinin kökünün qutilərə dayandığını göstərən əsərlər var. Bunlardan biri m. e 1280-1261-ci illerdə yaşamış Asur kralı I Salamanasar krallığından qalan kitablarında bunu yazar: «Bir uledz kimi parlayan Quti xalqı yalnız çoxluğu ilə deyil, əzm, şiddət, dəhşət və yixiciliqləri ilə tanınmaqdadır. Düşməncilikləri mənə də qarşı sürüb getdi».

Kurd Quti dövlətinin dağılmasından təxminən 1000 il sonra yaşamış Assur kralı Salmanasar, beləcə Quti qollarından gelən və öz yerinə çatan yeni kurd xalqlarının və onların dövlətlərinin qutilərin soyu və övladları olaraq tanıtmaqdadır. Onlar üçün min illik bir zaman fasiləsindən sonra da yənə quti sözlərini işlətməkdədir.

Etdiyi müharibələrdən sonra kral Salmanasar bunları yazmışdır: «Ararat sərhədindən Tur Abidine qədər bir ölkə içinde Quti qanı su kimi axıldı, lakin möglüb olmalıdır».

... Yuxarıda adları çəkilən coğrafi terminlərin yerləşdiyi bölgələrdə bu gün de kurd xalqı yaşamaqdadır. Tarixi Babil ölkəsini feth etmək ilk dəfə qutilər nəsib olmuşdur. Quti dövləti parçalandığında, onların qollarından biri olan Kassitlərin parlaq və güclü dövrleri 725-ci ilə çatan bir məmlekətin teməlini Babilda saldılar. Kurd xalqının məşələsini Subarılər, Mitanlılər, Khaldilər, Muşki və Nayri dövlətləri vəsitsəsile Med imperatorluğuna qədər daşıyb getdilər.

Qutilərin kurd xalqının atası olduqlarıni isbat etmək üçün «Ön Asiya və Mesopotomiya» tarixini inceleyən və araşdırılan elm və tarixçi amilləri də bu həqiqəti araşdırımlarında diley gətirmişlər. Bunun isbatı olaraq Pensilvaniya Universitetinin professorlarından Speizer «Mesopotomianın kökəni» adlı əsərində kürdlərin qutilərlə Zaqros hulubləri ilə eyni irqdən olduqlarını yazar (B. Nikitin, cild I. səh 91. Diponot).

Osmalı tarixçilərindən Əhməd Rəfik «Ümumi tarix» adlı əsərində və onunla birlikdə Əmin Zəki də «Kurd tarixi» adlı əsərində müxtəlif fakt və sübütlərlə eyni fikri təsdiqləmişlər (Ehsan Nuri Paşa, səh 38-40).

Tanınmış tarixçi Mucerson qutilərdən gelən Naviri xalqının hakimiyyətinin sonunda Kurti deyilərək adlandırıldıqlarını göstərməkdədir ki, bu da qutilərin kürdlə-

rin ataları olduqlarını sübut edir. Hətta doktor Kontinov da miladdan 4000 min əvvəl Mesopotomiya və Zaqros dağlarında yerləşən xalqların Quti və Kusi (Kassit) deyə adlandırdıqları və ari irqdən olduqlarını, Kurd xalqının bu torpaqlardan enib geldiğini vurgulayır. İstər Mucersonun, isterse de doktor Kontinovun dediklərini təsdiq etmək üçün «Kurd ədəbiyyatı tarixi» əsərini göstərmək istərdik (II hissəye bax).

- Şərqşünas Draver «Kürdlər və Kurd tarixi» kitabında qutilərin və kardaların kurd xalqının ataları olduqları olduğunu yazır. Digər bir şərqşünas Rayks da eyni fikirdədir (I. N. P. səh. 173). Kurd xalqının qədimliyi və kürdlərin antik dövrdən gelən bir xalq olduğunu türk alımları tərifində yazılmış «İslam ensiklopediyası» əsərinin 1089-cu səhifəsində bunlar qeyd edilmişdir. Milladdan təqribən 2000 il əvvəl II Sumer dövrüne aid daş yazısında, Thureau-Danquin (Revue d'Assirologie, v-99, VI, 67) bir Kardaka adına təsadüf edilir. Bu ölkə Driverin Van gölünün cənubunda göstərdiyi Su tayfasının yanında idi. Milladdan sonra 1071-ci ildə Malazgirddən Anadoluya girmiş türk xalqı ilə kurd xalqının heç bir qohumluğu-

və təqribən 175 illik bir yaşam sürən Büyük Kurd Mittani imperatorluğudur.

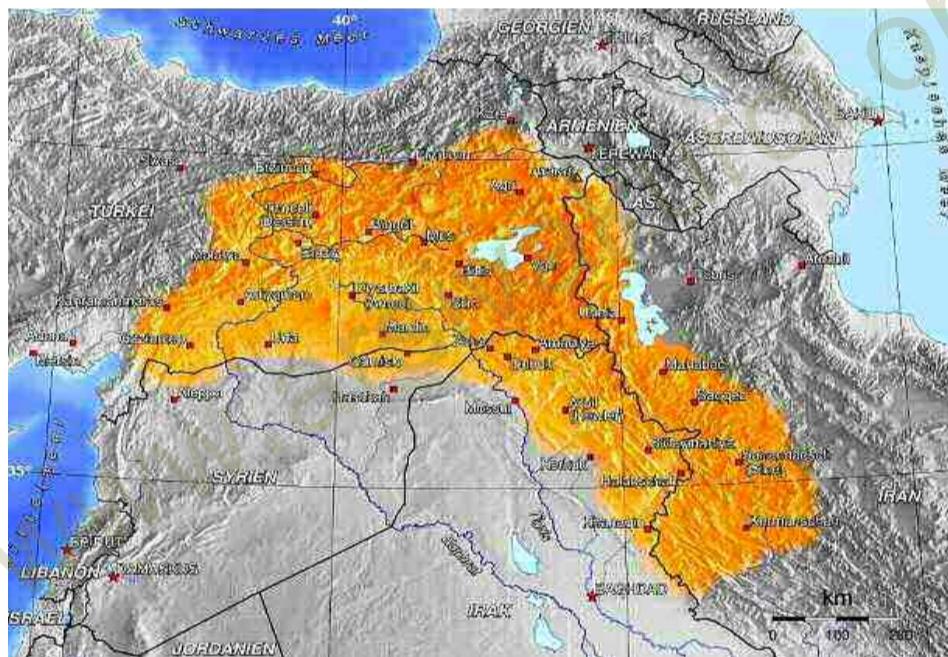
Kurd Kassit – Kussi imperatorluğu

Kurd Kassit – Kussi dövləti haqqında məlumat verərən bu haqda da qabaqcədan bildirmək istəyirik ki, bu dövlətə Cəmşidin adı verilmişdir. Hətta Firdovsinin «Şahname» əsəri də Kassit – Kussi dövlətini kinayə ilə Cəmşidin milləti hesab edir.

Quti imperatorluğunun dağılmasından sonra quti xalqının yaratdığı bu dövləti siyasi hakimiyyətini m. e 1891-1171-ci illerde sürdürmişdər. Qərb tarixçiləri isə bu hakimiyyətin sonunu 1160-ci il olaraq göstərir (Maurice Meumao, «Le Monte antique» əsəri, Paris 1976. Səh-160).

Kurd sivilizasiyası bu dönemde insanlığa böyük mənfiət verdi. Sənət, mədəniyyət, ədəbiyyat, el sənətləri, heykəltəraşlıq, rəsm və ev əşyalarının formalasdırılmasında Kurd Kussi dövləti, Mitani dövləti ilə birlikdə çəğdaşları Hititlər, Asurlar və fironların idarəciliyində olan Misir ölkəsinə böyük ölçülərdə təsir etmişdir.

Tarixi araşdırmaçlarda və İraq Kürdüstənindəki arxeoloji qazıntılar zamanı əldə edilən kurd milli kalaritine uyğun olunan şahanə heykəllər 1984-cü

nun olmadığını Milli Təlim Nazirliyi tərifindən nəşr edilmiş ensiklopediyada öz əksini tapmışdır. Adı bilinən Quti krallarından Losirab, Şərlək, İks, Huş, Anri, Danzir, Trikan ən başlıca krallardandırılar. Bunlardan Şərlək Firdovsinin «Şahname» əsərində Siyamən, İks, Huşaya isə Huşeng adlandırılmışlar.

Babil dövlətinin süqtundan sonra, sadəcə 125 il 40 günlük Babil hökmənliliyi zamanı həmşərhəd olan Quti krallarının sayı 14 olduğunu I. N. Paşanın adı keçən əsərində öyrənirik. Bazıl Nikitin də qutilərin Sarqon xənadanlığında son verdiklərini və eyni dövlətin milladdan önce 2496-ci ilə qədər hökmənliliğinin sürdürüyü yazır (B. Nikitin «Kürdlər» cild I, səh-31).

Özü Quti soyundan olan Louqal Oton (Louqan kralı) Erun kralı olaraq Quti kralı Trikanini möglüb etdi. Quti xalqı bu möglubiyyətdən sonra bəyliliklərə bölündü. Bu dağınlaqlı içindən Bitlis bölgəsindəki qutilər Kardaka adını aldılar. Bəxtiyarı dağlarında və etrafındakılar müstəqillik qazandılar. Ancaq tarixi baxıma görə, qutilərdən sonra bu ölkə xalqını yetişdirdiyi və tarixe damgasını vuran iki yeni türk dövləti meydana gəldi. Bunların parlaq və görkəmli dönəmi 725 il sürən kurd Kussi – Kassit dövləti ilə bu dövlətin yaşama müddətinin ortalarında yer alan

ildə Bağdad Milli Muzeyinə qoyulub. Yenə Kurd Kassit imperatorluğuna aid adlı – sanlı «Sinus səhnəsi» adlı daş üzərində yonularaq gerçəkləşdirilmiş əsər Parisin «Laubre» muzeyini bəzəməkdədir. Belə nümunələrdən yüzlərə saymaq olar.

Beləliklə, güclü Firon hakimiyyətindən geridə qalmayan, böyük bir tarixi zənginliyi malik olan Kurd Kassit dövləti siyasi, iqtisadi, elcə də elm sahəsində irəli getmələrini göstəren dəlillərlə sübut etməkdədir.

Ölkələr arasında əlaqələr qurulur, məktublar yazılır, elçilər təyin edilirdi. Xüsusilə firon ölkəsi Misirle Kurd Kassit dövləti arasında idxlatalat və ixracat, kredit və ya mübadilə yolu ilə yardımşəkillərə təşkil olunurdu. Bu dövlətdə barış və sülh müqavilələri imzalanırdı. Beləliklə, tarixin bildiyi ən qədim zamanlardan günümüze qədər dövlət quruluşu ilə, dövlətlərarası danışqların hüquqi təmələri Kassit – Kussi imperatorluğunda rast gəlinir (Bu haqda geniş məlumat almaq üçün bax: Mauric Muleau «Len Monte Antique». Səh-161).

İdarəetmə sisteminde yeni bir qayda yaradılmışdır. Tapınaqlardan dini ayınlərə yanaşı sənət, mədəniyyət və ədəbi əsərlər də sərgilənməkdə idi. Kurd xalqı bu adətlərini günümüze qədər də davam

etdirməkdədir. Bu dövlətin idarəetmə, hüquqi, toplumsal və mədəni qurumlarının o zamanda ən irəli bir düzəndə olmasına bir təsadüf deyil. Çünkü, Kassitlər m. e 1530-cu ildə ulu babaları qutilər kimi Babil (Babilos) tamam işgal etdilər. Qərbin qədim dövr tarixçilərinin bildirdiklərinə görə, Kurd dövlətinin rəhbərləri möglubiyyətə uğratıldıqları Babilon ölkəsinə məxsus olan uyqarlığa da sahib oldular. Məlum olduğu kimi, daha əvvəller də bu ərazilərdə Hammurapinin yaratdığı monarxiya hakimiyyəti mövcud idi. Babil uyqarlığına öz damğasını vuran bu kral Assurları, Esəhnunna və Mari krallıqlarını möglüb edərək milladdan əvvəl 1695-ci ildə ölkəsinin sərhədlərini bir xeyli genişləndirdi. Həm Hammurapi (m.e 1729-1686), həm də sələfi kral Şamsı İloina (m.e 1686-1648) ölkədə hüquqi dövlət qurmuşdular. Ölkədə sağlam idarəetmə üsulu vardi. Maliyyəçilər (Tacirlər təşkilatının rehbərləri), hakimlər və vilayet valiləri mərkəzdəki büroya bağlı idilər. Dövlətin amirləri Vali və Bələdiyyə sedrləri kimi vəzifələr də yazılı əmrlərin həyata keçirilib keçirmədiyi diqqətlə izləyir. Siyasi və iqtisadi yaşamı tek özü idarə edirdi.

Hammurapinin hüquq kodu çox məşhurdur. İnsanlıq tarixində bilinən ən qədim qanunu qoymaqla yalnız ona nəsib olmuşdur. Bu kodak (kod) araşdırıldığında bu ölkədə kralın xalqın atası və qoruyucusu olub, güclü ilahi varlıqlardan (Tanrılarından) aldığı görüruk:

- Tanrıların diqqəti və sevgisi olan mən Hammurapi ölkədə ədaləti yaşıtmayı, ziyankarları və qatilləri məhv etmək, xalqının üstündə güneş kimi doğaraq dünyani aydınlatmaq üçün Tanrı Manrunun vezifeləndirdiyi bir çoban olaraq idarətiyim xalqımı heç bir zaman zülm etmədim və tənbəl olmadım. Mənim yaxşılıqsevər kölgəm ölkəmdəki bütün şəhərlərin üzərinə yayıldı. Sumer və Akkad ölkəsi insanların da bağırma basdım. Onları sülh içinde idarə etdim. Mənim mövcudluğum onları da qorudu. Güclü olanın zeifi məhv etməməsi üçün, yetimlərə və dullara haqlarını qorumaq üçün ölkədə ən yaxşı ədalət quraraq, bunları qoruyacaq qanunları bildirmək üçün bu lövhəyə dəyərli sözlərimi yazdım. Adil bir kral olaraq mənim varlığım öündə ilsak edirəm (Hammurapi qanunları – ön söz. Səh -160).

Beləliklə, Kurd Kassit dövləti Babil feth edib öz ərazisində qatıldığı zaman bu ölkə üzerinde sosial – iqtisadi, idarəetmə və mədəni bir vaxtda inkişaf edən xəzinə vardi. Kassitlər də Babil almadan önce böyük bir dövlətin təmsilçiləri idilər. Qaldı ki, Hammurapi monarxiyasının da Kassitlərin atası olan Quti ölkəsində eyni bir biçimdə miras olaraq bir çox şəyərin dövr almasına, bu da alımlər tərifindən təsdiq edilməkdədir.

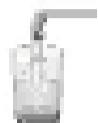
Quti və Hurrilər dövründə atı daşına və çəkmə vasitəsi kimi ilk dəfə insanlıq Kassitlər zamanında minik heyvanı kimi də istifadə etmişlər.

Bu tapıntıdan həm bir yerdən başqa yerə tez getmək məqsədi üçün, həm də məhərabələrdə hərbi vasitə kimi də yaralanırdılar. Digər tərefdən də Neolit vaxtından ən önemli şəkildə rast gəldiyimiz və tarixçilərin təxminlərinə görə, hələ palçıqən üst-üstə qoysularaq inşa edilən kərpic ilk dəfə Kassit dövlətində içində saman qarışdırıb gündə qurudulmaqla inşaata istifadə edilmişdir. Aradan 3500 il keçməsində baxmayaraq, kərpic Ön Asyanın inşaatında ən başlıca vasitədir.

Araşdırıcı: Tahir Süleyman

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Aa

av

diran

Ev çîye? Ev ave.
Bu nədir? Bu sudur.
Что это? Это вода.
What is it? It is water.

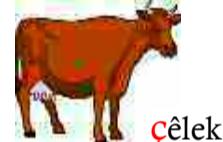
agir

Ev çîye? Ev agire.
Bu nədir? Bu oddur.
Что это? Это огонь..
What is it? It is fire.

Ev çîye? Ev mare.
Bu nədir? Bu ilandır.
Что это? Это змея..
What is it? It is a snake.

çav

Ev çîye? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

çaynîk

Ev çîye? Ev çaynîke.
Bu nədir? Bu çaynikdir.
Что это? Это чайник.
What is it? It is a teapol.

Ev çîye? Ev çakûçe.
Bu nədir? Bu çəkicidir.
Что это? Это молоток.
What is it? It is hammer.

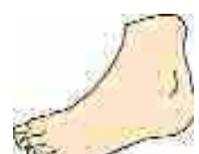

êleg

hêk

Ev çîye? Ev êlege.
Bu nədir? Bu jiletdir.
Что это? Это жилет.
What is it? It is a jumper.

pê

Ev çîye? Ev kêre.
Bu nədir? Bu bıçaqdır.
Что это? Это нож.
What is it? It is a knife.

Bb

bizin

balon

Ev çîye? Ev bize.
Bu nədir? Bu keçidir.
Что это? Это коза.
What is it? It is a goat.

bacan

Ev çîye? Ev bacane.
Bu nədir? Bu pomidor.
Что это? Это помидор.
What is it? It is a tomato.

otomobil

Ev çîye? Ev otomobile.
Bu nədir? Bu maşındır.
Что это? Это машина.
What is it? It is a car.

taC

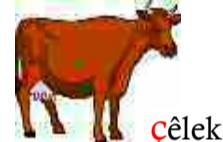
Ev çîye? Ev taCe.
Bu nədir? Bu tacdır.
Что это? Это корона.
What is it? It is a crown.

cûcik

Ev çîye# Ev finCan.
Bu nədir? Bu fincandır.
Что это? Это чашка.
What is it? It is a cup.

Çç

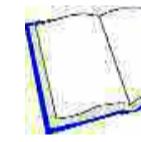
çêlek

Ev çîye? Ev çave.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is an eye.

Ev çîye? Ev çaynîke.
Bu nədir? Bu çaynikdir.
Что это? Это молоток.
What is it? It is hammer.

Dd

defter

Ev çîye? Ev deftere.
Bu nədir? Bu dəftərdür.
Что это? Это тетрадь.
What is it? It is a copybook.

dar

Ev çîye? Ev dare.
Bu nədir? Bu ağacdır.
Что это? Это дерево.
What is it? It is a tree.

dest

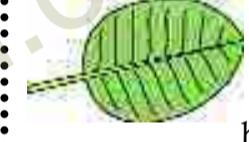
Ev çîye? Ev deste.
Bu nədir? Bu əldir.
Что это? Это ладонь.
What is it? It is a hand.

dil

Ev çîye? Ev dile.
Bu nədir? Bu ürəkdir.
Что это? Это сердце.
What is it? It is a heart.

Ee

belg

Ev çîye? Ev eloke.
Bu nədir? Bu hinduşqadır.
Что это? Это индюк.
What is it? It is a turkey.

ker

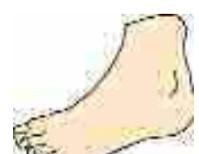
Ev çîye? Ev zebeshe.
Bu nədir? Bu qarpzıdr.
Что это? Это арбуз..
What is it? It is a water melon.

Êê

hêk

Ev çîye? Ev êlege.
Bu nədir? Bu jiletdir.
Что это? Это жилет.
What is it? It is a jumper.

pê

Ev çîye? Ev kêre.
Bu nədir? Bu bıçaqdır.
Что это? Это нож.
What is it? It is a knife.

Ff

fil

Ev çîye? Ev file.
Bu nədir? Bu fildir.
Что это? Это слон.
What is it? It is an ele-

firok

Ev çîye? Ev firoke.
Bu nədir? Bu təyyaredir.
Что это? Это сомолёт.
What is it? It is a plane.

fînd

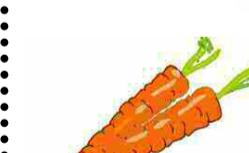
Ev çîye? Ev finde.
Bu nədir? Bu şamdır.
Что это? Это свеча.
What is it? It is a candle.

zerafe

Ev çîye? Ev zerafeye.
Bu nədir? Bu zürafədir.
Что это? Это жираф.
What is it? It is a giraffe.

Gg

gizér

Ev çîye? Ev gêziye.
Bu nədir? Bu süpürgədir.
Что это? Это веник.
What is it? It is a braom.

gore

Ev çîye? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухao..
What is it? It is an ear.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh

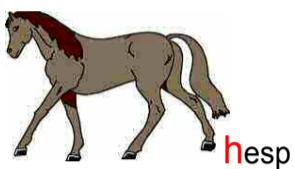

hirmê

hirç

Ev çîye? Ev hirmêye.
Bu nədir? Bu armuddur.
Что это? Это груша.
What is it? It is a pear.

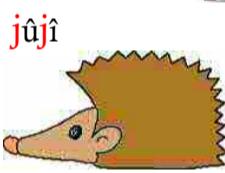
hesp

hêstir

Ev çîye? Ev hespe.
Bu nədir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a a
horse.

Jj

jûjî

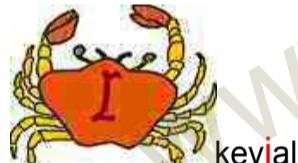

roj

Ev çîye? Ev jûjîye.
Bu nədir? Bu kirpidir.
Что это? Это ёжик.
What is it? It is a hedgehog.

rojname

kevjal

Ev çîye? Ev rojnameyeye.
Bu nədir? Bu qəzetdir.
Что это? Это газета.
What is it? It is a newspaper.

Mm

mûz

masî

Ev çîye? Ev mûze.
Bu nədir? Bu banandır.
Что это? Это банан.
What is it? It is a banana.

gamêş

meymûn

Ev çîye? Ev gamêşe.
Bu nədir? Bu camışdır.
Что это? Это буйвол.
What is it? It is a buffalo.

İi

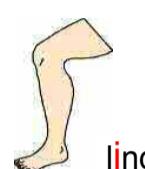

dil

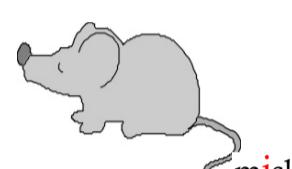
lepik

Ev çîye? Ev hirç.
Bu nədir? Bu ayıdır.
Что это? Это медведь.
What is it? It is a bear.

lîng

Ev çîye? Ev hêstire.
Bu nədir? Bu dəvədir.
Что это? Это верблюд.
What is it? It is a camel.

mişk

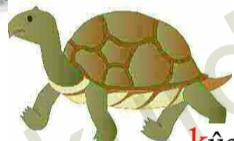
Ev çîye? Ev hesp.
Bu nədir? Bu atdır.
Что это? Это лошадь.
What is it? It is a a
horse.

birek

Ev çîye? Ev roje.
Bu nədir? Bu mişardır.
Что это? Это солнце.
What is it? It is the sun.

Kk

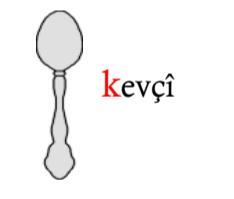
kûsî

Ev çîye? Ev kûsîye.
Bu nədir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortorse.

kund

Ev çîye? Ev kunde.
Bu nədir? Bu bayquşdur.
Что это? Это сова.
What is it? It is a owl.

kevçî

Ev çîye? Ev kevçîye.
Bu nədir? Bu qaşıqdır.
Что это? Это ложка.
What is it? It is a spoon.

îî

dîk

îsot

Ev çîye? Ev lepik.
Bu nədir? Bu elcəkdir.
Что это? Это перчатки.
What is it? It is gloves.

gustîl

keştî

Ev çîye? Ev lîng.
Bu nədir? Bu qıçdır.
Что это? Это нога.
What is it? It is a leg.

birek

Ev çîye? Ev kûsî.
Bu nədir? Bu siçandır.
Что это? Это мышь.
What is it? It is a mouse.

Ll

lêv

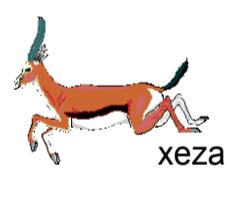
lîmor

Ev çîye? Ev gustîle.
Bu nədir? Bu üzükdür.
Что это? Это кольцо.
What is it? It is a ring.

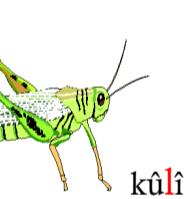

kevçî

Ev çîye? Ev kûsîye.
Bu nədir? Bu bağadır.
Что это? Это черепаха.
What is it? It is a tortorse.

xezale

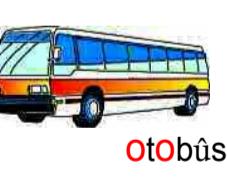
kûlî

Ev çîye? Ev kûsîye.
Bu nədir? Bu bağadır.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

Oo

ode

otobüs

Ev çîye? Ev lêv.
Bu nədir? Bu dodaqdır.
Что это? Это губы.
What is it? It is a lip.

trên

Ev çîye? Ev nan.
Bu nədir? Bu çörekdir.
Что это? Это хлеб.
What is it? It is bread.

Ev çîye? Ev meymûne.
Bu nədir? Bu meymundur.
Что это? Это обезьяна.
What is it? It is a monkey.

reng

Ev çîye? Ev hûrbivîne.
Bu nədir? Bu zerrəbindir.
Что это? Это лупа.
What is it? It is a magnifying-glass.

sol

top

Ev çîye? Ev renge.
Bu nədir? Bu boyadır.
Что это? Это краска.
What is it? It is a colour.

Ev çîye? Ev sOle.
Bu nədir? Bu ayaqqabıdır.
Что это? Это обувь.
What is it? It is a shoe.

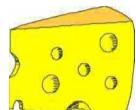
24

№ 17 (529)

DÎPLOMAT

01 - 07 May, Gûlan sal. il 2023

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABƏYƏ BI FERHENG

Pp

penîr

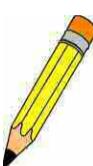

pîvaz

Ev çîye? Ev penîre.
Bu nədir? Bu pendirdir.
Что это? Это сыр.
What is it? It is a cheese.

perçemek

pêñûs

Ev çîye? Ev perçemeke.
Bu nədir? Bu yarasadır.
Что это? Это летучая мышь.
What is it? It is a bat.

sêv

Ss

Ev çîye? Ev stérke.
Bu nədir? Bu ulduzdur.
Что это? Это звёзды.
What is it? It is a star.

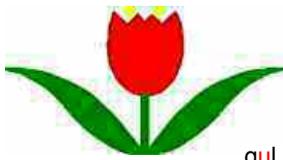
se

Ev çîye? Ev seye.
Bu nədir? Bu itdir.
Что это? Это собака.
What is it? It is a dog.

Uu

utî

Ev çîye? Ev guhe.
Bu nədir? Bu qulaqdır.
Что это? Это ухо.
What is it? It is a ear.

gul

Ev çîye? Ev kurme.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это цветы.
What is it? It is a flower.

Qq

beq

Ev çîye? Ev qaze.
Bu nədir? Bu qurbağdır.
Что это? Это гусь.
What is it? It is a goose.

meqes

portqal

Ev çîye? Ev meqese.
Bu nədir? Bu qayçıdır.
Что это? Это ножницы.
What is it? It is a scissors.

Ev çîye? Ev portqale.
Bu nədir? Bu portaqaldır.
Что это? Это апельсин.
What is it? It is a orange.

Şş

şûr

şeh

Ev çîye? Ev şûre.
Bu nədir? Bu qılınçdır.
Что это? Это меч.
What is it? It is a sword.

şîr

şûše

Ev çîye? Ev şîre.
Bu nədir? Bu süddür.
Что это? Это молоко.
What is it? It is a milk.

Ev çîye? Ev şûseye.
Bu nədir? Bu şüşədir.
Что это? Это стекло.
What is it? It is a glasses.

Rr

şêr

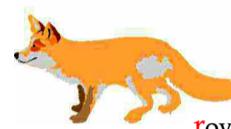
kêwrişk

Ev çîye? Ev şêre.
Bu nədir? Bu şirdir.
Что это? Это лев.
What is it? It is a lion.

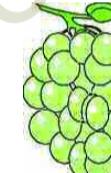
tîr

Ev çîye? Ev tire.
Bu nədir? Bu oxdur.
Что это? Это стрела.
What is it? It is a arrow.

rovî

Ev çîye? Ev rovîye.
Bu nədir? Bu tüküdür.
Что это? Это лиса.
What is it? It is a fox.

Tt

tiř

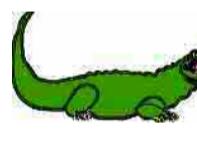
tûti

Ev çîye? Ev tirîye.
Bu nədir? Bu üzümdür.
Что это? Это виноград.
What is it? It is a grape.

pirtûk

Ev çîye? Ev pirtûke.
Bu nədir? Bu kitabdır.
Что это? Это книга.
What is it? It is a book.

tîmsal

Ev çîye? Ev tîmsahe.
Bu nədir? Bu timsahdır.
Что это? Это крокодил.
What is it? It is a crocodil

Uu

kurm

Üû

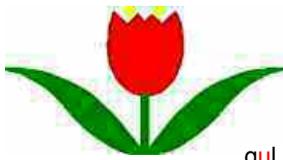
bilûr

brûsk

Ev çîye? Ev bilûre.
Bu nədir? Bu tütəkdir.
Что это? Это свириль.
What is it? It is a pipe.

Ev çîye? Ev brûske.
Bu nədir? Bu ildirimdir.
Что это? Это молния.
What is it? It is a lightning.

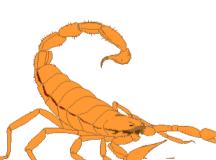
gule

Ev çîye? Ev kurme.
Bu nədir? Bu quşdur.
Что это? Это червяк.
What is it? It is a worm.

çûk

Ev çîye? Ev çûke.
Bu nədir? Bu qışdır.
Что это? Это птица.
What is it? It is a sparrow.

dupişk

Ev çîye? ev dupişke.
Bu nədir? Bu əqrəbdır.
Что это? Это скорпион.
What is it? It is a skorpion.

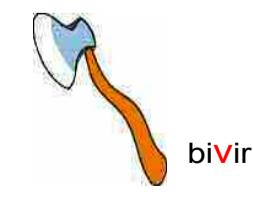
Vv

çav

kevo

Ev çîye? Ev caVe.
Bu nədir? Bu gözdür.
Что это? Это глаз.
What is it? It is a eye.

bivir

Ev çîye? Ev bVire.
Bu nədir? Bu baltadir.
Что это? Это топор.
What is it? It is a axe.

berçavik

Ev çîye? Ev berçavike.
Bu nədir? Bu eynəkdir.
Что это? Это очки
What is it? It is a glass.

LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Ww

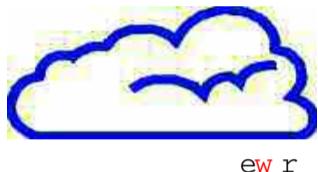
w erdek

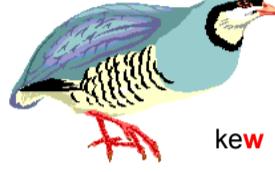
wêne

Ev çîye? Ev werdeke.
Bu nödir? Bu ökdökdir.
Что это? Это утка
What is it? It is a duck.

Ev çîye? Ev wêneye.
Bu nödir? Bu şekildir.
Что это? Это картина
What is it? It is a map.

ew r

kew

Ev çîye? Ev ewre.
Bu nödir? Bu buluddur.
Что это? Это туча.
What is it? It is a cloud.

Ev çîye? Ev kewe.
Bu nödir? Bu kæklikdir.
Что это? Это цесарка
What is it? It is a partridge.

Yy

xîyar

heyve

Ev çîye? Ev xîyare.
Bu nödir? Bu xiyardır.
Что это? Это огурец.
What is it? It is a cucumber.

Ev çîye? Ev heyve.
Bu nödir? Bu aydır.
Что это? Это луна.
What is it? It is a moon

1

çiya

Ev çîye? Ev yeke.
Bu nödir? Bu birdir.
Что это? Это единица.
What is it? It is a one.

Ev çîye? Ev çiyaye.
Bu nödir? Bu dağdır.
Что это? Это горы.
What is it? It is a mountair

Zz

ziman

zengil

Ev çîye? Ev zimane.
Bu nödir? Bu dildir.
Что это? Это язык.
What is it? It is a tongue.

zerik

Ev çîye? Ev zerike.
Bu nödir? Bu vedrədir.
Что это? Это ведро.
What is it? It is a bucket.

derzi

Ev çîye? Ev derzîye.
Bu nödir? Bu iynədir.
Что это? Это игла.
What is it? It is a needle.

ALFABÊ

KURDİ			Azerî
N b/s	ya bi tipêñ latinî	ya bi tipêñ kirilî	Latinî
1	Aa	Aa	Aa
2	Bb	Бб	Bb
3	Cc	҆҆	Cc
4	Çç	Чч	Çç
5	Dd	Дд	Dd
6	Êê	Ее	Ee
7	Ee	Яя	Өө
8	Ff	Фф	Ff
9	Gg	Гг	Gg
10	Hh	Хх	Hh
11	Îî	Ии	Ii
12	Ii	Ьъ	Iı
13	Jj	Жж	Jj
14	Kk	Кк	Kk
15	Ll	Лл	Ll
16	Mm	Мм	Mm
17	Nn	Нн	Nn
18	Oo	Оо	Oo
19	Pp	Пп	Pp
20	Qq	Qq	-
21	Rr	Рр	Rr
22	Ss	Сс	Ss
23	Şş	Шш	Şş
24	Tt	Тт	Tt
25	Ûû	Үү	Uu
26	Uu	Юю	Üü
27	Vv	Вв	Vv
28	Ww	Ww	-
29	Xx	Хх	Xx
30	Yy	Йй	Yy
31	Zz	Зз	Zz

DIKARÎ BIXWINI

Di ser Komkujiya Dêrsimê re 86 sal derbas bûn

Dewleta Tirkîyê li Dêrsim a Bakurê Kurdistanê 86 sal berî niha komkujiyeke mezin dijî Kurdan pêk anî.

Dewleta Tirkîyê li Dêrsim a Bakurê Kurdistanê 86 sal berî niha komkujiyeke mezin dijî Kurdan pêk anî. Ev yek di demekê de bû ku Kurdên Elewî li Dêrsimê bi rêberiya Seyîd Riza dest bi şoreş û serhildenê kiribûn. Di ser Komkujiya Dêrsimê re ku biryara wê 4ê Gulana 1937an li Parlamentoya Tirkîyê hatibû wergirtin 86 sal derbas bûn. 86 sal berî niha Dewleta Tirkîyê li Dêrsim a Bakurê Kurdistanê komkujiyeke mezin dijî Kurden Elewî kir. Roja 4ê Gulana 1937an bi destê desthilatê wê demê ya Tirkîyê CHPê li Parlamentoya Tirkîyê bîryara "Tevgera Sirgûnkerîna Dêrsimê" (Tunceli Tenkil Harekât) hat wergirtin û di çarçoveya wê bîryarê de Komkujiya Dêrsimê pêk hat.

Roja 4ê Gulanê wek salvegera Komkujiya Dêrsimê tê qebûlkirin û her sal di 4ê Gulanê de li bajarên Bakurê Kurdistanê, Tirkîyê û Ewropayê çalakiyê bîranînê têne kirin.

Îro 4ê Gulanê di demjimê 19:37an de wek amaje bi Komkujiya Dêrsimê ya sala 1937an, li Dêrsim, İzmîr, Bursa, Enqere, Mêrsîn, Edenê û Stenbolê bîranînê hevwext têne kirin. Herwiha li gelek bajarên Ewropayê jî çalakiyê bîranînê têne kirin.

Li gor amarîn fermî di Komkujiya Dêrsimê de ku heta dawiya sala 1938an berdewam kir, 13 hezar û 160 kes hatin kuştin û 11 hezar 818 kes hatin sirgûnkerîn. Seyîd Riza û hejmarek kesayetiyyen navdar ên Dêrsimê 15ê Mîjdara 1937an li Xarpêtê hatin darvekirin lê hejmara kuştî, sirgûnî û gundêñ hatin wêrankirin ji amarîn fermî gelekî zêdetir bûn.

Nerina Azad

Hazırladı İsmayıllı TAHİR

Qazi Muhammed: "Artık düşmanlarınıza aldanmayın"

Bugün, yakın Kürt tarihinde önemli bir sayfa olan Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin 73.kuruluş yıldönümü.

Qadı Muhammet ve arkadaşları tarafından 22 Ocak 1946'da Doğu Kürdistan'ın Mahabat kentinin Çarçırı meydanında ilan edilen cumhuriyet'in ömrü kısa olsa da, Kürt halkın özgürlük mücadeleşine büyük bir ivme kazandırmış, daha sonra ki görkemli mücadelelere zemin teşkil etmiştir.

Mahabat'ı işgal ederek Cumhuriyeti yikan İran ordusu, 31 Mart 1947 tarihinde İlk Kürt Cumhurbaşkanı Qazi Muhammed'i, başbakan Hacı Baba Şeyh ve savunma bakanı Muhammed Hüseyinhan Seyfi Kadi'yi idam etti.

Kürtler bugünü Kürdistan şehitleri günü olarak anmaktadır.

Qazi Muhammed, Kürt cumhuriyetinin bayrağını, cumhuriyetin askeri güçlerinin komutanı Mela Mustafa Barzani'ye teslim etti.

HAK-PAR olarak, Qazi Muhammed ve arkadaşları şahsında, halkımızın haklı ve meşru özgürlük mücadeleşinde yaşamalarını feda edenleri bir kez daha rahmetle anıyoruz.

Qazi Muhammed'in vasiyeti

Bağışlayan ve Yüce Allah'ın adıyla / Binavê Xwedayê Dilovan û Mîhrîban.

Ey Kurd halkı!

Değerli kardeşlerim!

Zulüm ve baskı gören halkım!

Ben ömrümün son saatlerini yaşıyorum. Allah aşkına artık birbirimize düşmanlık etmeyin, sırt sırt verin, zorba düşmana ve zalimlere karşı durun. Kendinizi düşmana bedava satmayın.

Kürt halkın düşmanları çoktur, zorba ve acımasızdır. Her halkın, ulusun başarı sembolü, birlilik, işbirliği ve dayanışmadır. Birliğini sağlamayan, uyumu olmayan her halk, her zaman düşmanın baskısına maruz kalır, ezilir. Kürtlərin, yeryüzünde yaşayan öteki halklardan eksik bir yanı yoktur. Hatta siz yiğitliğinizle, fedakârlığınızla, baskından kurtulan halklardan daha ileridesiniz. Düşman, işinin gereği kadıyla siz ister ve işi bittiğten sonra size hiç acımadır, sizi hiç affetmez. Düşmanlarının baskısından kurtulan halklar da sizin gibiydiler, ama onlar kurtuluş için birliklerini sağlamışlardır. Yeryüzündeki tüm halklar gibi artık siz de ezilmeyin. Birlik olursanız, birbirinizi kıskanmazsanız, kendinizi düşmana satmazsanız, siz de kurtulursunuz.

Kardeşlerim,

Artık düşmanlarınıza aldanmayın, Kürtlərin düşmanları hangi ulustan ve guruptan

olurlarsa olsunlar, düşmanlarımızdır, merhametsizdirler, vicdansızdırular, size acımadır. Sizi birbirinize kırdırlar, yalan dolanlarla, para-pulla sizi karşı karşıya getirirler. Kürt halkın düşmanları içinde en zalimi, en mel"unu, en Tanrı tanımı, en acımasızı Acem (İran)"dır. (İran) Kürtlere yönelik her türlü suçu işlemekten geri kalmaz, tüm tarihi boyunca Kürtlere düşman olmuş, kin gütmüşür, gütmektedir. İsmail Ağa'yı (Simko), kardeşi Cevher Ağa'yı, Mengur"lu Hamza Ağa'yı ve daha nicelarını, Kur'an'a yemin ederek kandırdılar, kalleşçe öldürdüler. Onlar, Acemlerin kendilerine iyi davranışa ettiğine dair Kur'an üzerine ettiğini yemine

ve Acemlerin söz vererek, hileyle kandırıp yakaladığı, öldürdüğü büyüklerimizi çok düşündüm. Onlar her zaman aklımdaydılar ve ben hiç bir zaman Acemlere güvenmedim. Ama onlar buraya (Mahabad) dönmeden önce, yoladıkları mektuplarla, elçi olarak gönderdiği ünlü Kürt ve Farşlarla, Acem devletinin, Şah'ın kendisinin kötü amaçları olmadığına, Kürdistan'da bir tek damla kan akıtmayacaklarına dair söz verdiler. Onların verdikleri sözün neticesini şimdî siz kendi gözlerinize görüyorsunuz. Eğer aşiret reislerinin ihaneti olmasaydı, onlar kendilerini Acem hükümetine satmasayırlar, bunlar da bizim ve Cumhuriyetimizin başına gelmezdi.

resülü, halkım ve vatanın huzuruna yüz akıyla çıkacak bir ölümü istedim. Bu, benim için bir zaferdir.

Sevdiklerim,

Kurdistan tüm Kürtlerin evidir. Her evde, ev sakinlerine bildikleri iş verilir. Artık ötekilerin kıskanma hakkı yoktur. Kurdistan da böylesi bir evdir. Eğer siz birisinin bu evde çalışabileceğini biliyorsanız, bırakın çalışın.

Onun işine taş koymak olmaz artık. Sizden birisinin omuzlarında büyük sorumluluklar olmasından, yerine getireceği, sorumluluk duyacağı bilinenlerin payına büyük işler düşmesinden ve onun da bu işleri yapmasından üzüntü duymak olmaz. Emin ol ki Kurt kardeşin kindar düşmandan

inanın, iman edin, dini vecibeleri yerine getirmede güçlü olun.

2- Aranızdaki birek ve uyumu koruyun, birbirinize kötülük yapmayın, özellikle sorumluluk ve hizmet alanında tamahkar olmayın.

3- Düşmanın sizi aldatması için, eğitim seviyenizi yükseltin.

4- Düşmana özellikle Aceme inanmayın. Çünkü Acem birkaç açıdan sizin düşmanınızdır. Dininizin, ülkenizin, halkın düşmanıdır. Tarih ispat etmiştir ki Kürtler aleyhine sürekli bahane aramıştır. En küçük suçlarda dahi Kürtleri öldürüler, Kürtlere karşı her türlü suçu işlemekten geri kalmıyorlar.

5- Bu dünyada, birkaç günlük ve öneksiz bir bir yaşam uğrına kendinizi düşmana satmayın, çünkü düşman düşmandır, düşmana güvenilmez.

6- Birbirinize, siyasi, maddi, manevi ve namus alanlarında ihanet etmeyin. Çünkü hain, Allah'ın, insanların huzurunda suçludur, ihanet döner haini vurur.

7- Eğer sizden birisi, ihanet etmeden işini yapıyorsa, kendisine yardımcı olun, kıskançlık ve tamah için kendisine karşı durmayın, ya da Allah göstermesin onun hakkında yabancıların ajanı olmayın.

8- Bu vasiyetimde cami, hastane ve okullar hakkında yazdıklarımın yerine getirilmesini talep edin, bunlardan yararlanın.

9- Diğer halklar gibi baskı ve zulümden kurtulmak için mücadele etmekten geri durmayın. Dünya mali önemli değildir. Eğer vatanınız varsa, özgür ve serbestseniz, o zaman her şeyiniz var demektir, malınız, mülküüz, devletiniz, ülkeniz, saygınlığınız da olacaktır.

10- Allah'a olan can borcu dışında, kimseye borcum olduğunu zannetmiyorum. Ama eğer az ya da çok, borçlu olduğum birisi çıkarsa, ben geriye çok mal-mülk bıraktım, gidip varislerimden borcunu istesin.

Birbirinizi tutmadığınız müddetçe başarılı olamazsınız. Birbirinize zulüm etmeyin. Çünkü Allah zalimleri çok erken yok eder. Zulüm ortadan kalkacak, bu Allah'ın sözüdür, Allah zalimden intikam alır.

Bu sözleri kulağınızı kuceye edeceğinizi umud ediyorum. Allah sizi düşmanlarınız karşısında zaferle ulaştırır.

Sadi'nin buyurduğu gibi:
Amacımız nasihattı, yaptı.
Sizi Allah'a havale ettik,
gidiyoruz.

Halkının ve vatanının hizmetçisi Qazî Mihemed.

Hak ve Özgürlükler Partisi
HAK-PAR Basın Bürosu

safça inandılar. Bugüne kadar olan tarih boyunca hiç kimse, Acemlerin sözlerine sadık kaldılar, Kürtlere verdikleri sözü tutup vaatlerini yerine getirdiklerini görmemiştir. Küçük bir kardeşiniz olarak size diyorum ki, Allah aşkına, birbirinizi tutun, birbirinize destek olun. Emin olun ki, eğer Acem size bal veriyorsa mutlaka içine zehir katmıştır. Acemlerin yalan vaatlerine, söllerine kanmayın, eğer Kur'an bin kez el basıp söz verse de amacı siz kandırmaktır, hile yapmaktır. Ben ömrümün son saatlerini yaşıyorum. Diyorum ki size doğru yolu göstermek için elimden gelen her şeyi yaptım, canla başla mücadele ettim, bu uğurda gevşek davranışmadım. Şimdi de size diyorum ki artık Acemlere inanmayın, onların Kur'an'a el basarak verdikleri söze inanmayın. Size nasihat ediyorum ki yüce Allah aşkına vaatlere artık kanmayın. Çünkü onlar ne Allah'ı tanıyorlar, ne peygamber, ne kıyamet gününe, ne Allah huzurunda hesap vermeye inanıyorlar. Onların nezdinde, Müslüman olsanız, Kürt olduğunuz için suçlusunuz, onların düşmanınız, malınız onlara helaldır.

Size bir diğer vasiyetim de şudur: Halkın mutluluğunu, iyiliğini isteyin. Halk sizin yardımcınız olursa, eminim ki siz de Allah'ın yardımıyla başarıya ulaşırısunuz. "Sen niye başarıya ulaşmadın" diyebilirsiniz. Cevap olarak diyorum ki, "Vallahi ben başarılı oldum. Ben halkın ve vatanın uğruna malımı, canımı veriyorum. Bundan daha büyük bir başarı, nimet olur mu?" İhanın ki ben her zaman Allah'ın, onun

Sizlere nasihatim, vasiyetim odur ki; çocukların okutun. Eğitim dışında, bizim diğer halklardan hiç bir eksikimiz yoktur. Halklar kervanından kopmamak için okuyun, okumak düşmana karşı en etkili silahır.

Emin olun, bilin ki, eğer uyuşunuz, birliğiniz, eğitiminiz iyiise, düşmana karşı zafer kazanırsınız. Benim, kardeşimin ve amcaogullarımın öldürülmesi, gözünüzü korkutmasın. Amaçlarımıza ulaşana kadar daha bizim gibi birçok kişi, bu yolda öleceklerdir. Eminim ki bizden sonra da başka kişiler riyakârca aldatılarak ortadan kaldırılacaktır.

Eminim ki bizden sonra birçok kişi, bizden yetenekli ve bilinçli de olsalar, Acemlerin kurdugu tuzağa düşecekler. Ama umut ederim ki bizim ölmemiz, bağıri yanık Kürtlere, ibret olur, ders alırlar.

Size bir diğer vasiyetim de şudur: Halkın mutluluğunu, iyiliğini isteyin. Halk sizin yardımcınız olursa, eminim ki siz de Allah'ın yardımıyla başarıya ulaşırısunuz. "Sen niye başarıya ulaşmadın" diyebilirsiniz. Cevap olarak diyorum ki, "Vallahi ben başarılı oldum. Ben halkın ve vatanın uğruna malımı, canımı veriyorum. Bundan daha büyük bir başarı, nimet olur mu?" İhanın ki ben her zaman Allah'ın, onun

daha iyidir. Eğer omuzlarında büyük sorumluluk olmasaydı, ben bugün darağacı altında olmayacağımdır. Birbirinize karşı tamahkar olmayın. Bizim emirlerimizi yerine getirmeyenler, sadece emirleri yerine getirmemekle kalmıyorlardı, bize tam bir düşman gibi davranışlardı. Şimdi onlar çocukları arasında ve derin uykudalar. Biz kendimizi halkın hizmetçisi olarak gördüğümüz için, halka hizmet ettiğimiz için darağacının altındayız ve ben son saatlerimi vasiyetimi yazarak geçiriyorum. Eğer omuzlarında büyük bir sorumluluk olmasaydı, ben de çocukların arasında, derin uykuda olurdum. Oysa ben şuan da ölümünden sonra yapmanız gerekenler konusunda nasihatlerimi yazıyorum. Ve eminim ki eğer sizden biri benim sorumluluğumu almış olsaydı, şimdi o darağacı altında olacaktır. Allah'ın rızasını almak için, halkın hizmetçisi olan bir Kürt olarak, omuzlarındaki sorumluluk gereği aşağıdaki nasihatleri ediyorum. Umud ederim ki, şuan da itibaren dersler çıkarır, nasihatlerime uyarsınız, Allah'ın yardımıyla düşmana karşı zafer kazanırsınız.

1- Allah'a, peygambere (Allah'ın selamı üstüne olsun) ve Allah'ın yanında olan her şeye

Şêx Abdûlselam Barzanî û Dewleta Kurdistanê û Otonomî û Dewleta Federe ya Kurdistanê...

Ibrahim GUÇLU

Şêx Abdûlselam Barzanî, li Kurdistanê serokekî neteweyî yê dîrokî û bi navûdeng û gelek girîng e. Ew şaxsîyet û serokekî gelek balkes û rewşenbir û mut-effekîr e. Ew di heman dem de serokekî arîstokrat yê oldar û serokê Nakşîbendîyan bû.

Serokatîya Şêx Abdûlselam Barzanî, ji serokatîya edetî cûdatir bûye. Xwedîyê qarek-terekî milî, civakî, olî û reformxwaz bûye. Loma jî Şêx Abdûlselam li herêma xwe gelek reformen dîrokî û girîng pêk tîne. Reformen di dema wî de pêk hatine, her Kurdeker jî baş dizane û jê re rêz digrin, ev in:

1-Xwedîyê mulkbûnê ji holê radike.

2- Axê li gûndîyan belav dike.

3-Qelindê bûkê ji holê radike. Bi zorê zewacê qedexe dike.

4- Pêwendîyên civakî û herêmî û însanî, gor pîvanên wekhevî û edaletê rîdix.

5-Biryar dide ku li her gun-dekî mescîdek ava bibe. Ew mescîdan bes wezîfeya ol û îbadetê nebînin.. Di hamen dem de bibin navendêن civakî, navendêن danûstandinê, navendêن çareserkirina pirs-girêkan,

6-Li her gundekî ji bona ku pirsgirêk ji her aliyî ve çareser bibin, bi iradeya gûndîyan meclîsek/konseyek ava dike.

7-Ji her eşîretekê ji bona hêzên çekdar ava bibe, biryar dide û gor wê biryarê hewil dide.

***

Şêx Abdûlselam bi van reformen xwe, bi hemû eşîretên Kurdistanê re dibe xwedîyê peywendîyek xûrt. Hemû eşîret jî bawerîya xwe ji Şêx Abdûlselam Barzanî re nîşan didin.

Ew di heman dem de xwedîyê projeyeke civakî û milî ye jî. Ew dixwaze ku pêşî li herêma xwe û piş re jî li tevayî Kurdistanê vê sisteme ava bike.

Ev sistema jî, ji sistema Împaratorîya Osmanî cûda û serbixwe ye. Ne sisteme despotik û otorîter e. Ew projeya wî, domandina projeya Şêx Ubeydullah Nehrî ya milî ye.

Bi van projeyen wî, li Kurdistanê fîkrîn reformxwazî û civakî û milî belav bûn, rî û rîbazek nû ava dibû.

Şêx Abdûlselam Barzanî, di sala 1907-an de bi hemû şêx û

serok eşîren Kurdistanê re civînekê li dar dixe. Di wê civînê de biryaren gelek girîng têñ girtin. Ew biryaran pêşkeshî desthilatdarîya Împaratorîya Osmanî dîbin.

Ew biryaren dîrokî û girîng ev in:

1- Li Kurdistanê, divê zimanê kurdî bibe zimanê fermî.

2-Li Kurdistanê, perwerdayî divê bi zimanê kurdî bibe.

3-Qeymeqam, midurêñ navçeyan, xebatkarêñ din, divê ji Kurdan bêñ diyar kirin. An jî kêmîtîn divê ew memûrêñ ku kurdî dizanîn ji bona Kurdistanê bêñ diyar kirin.

4- Divê di daghehan de bir-yar gorî hiqûqa İslâmî bêñ dayin.

5-Divê bac bê girtin. Lê ev baca divê li Kurdistanê ji bona çêkirina rîyan, avakirina dibistanan bê bi kar anîn.

Şêx Abdûlselam Barzanî, ji bona ku ev projeyen xwe yêñ milî pêk bîne, bi Hemû Cemiyetîn Kurdistanê re pêwendî datîne. Di heman dem de, bi Şêx Mehmûd Hafîd, Şêx Abdûlkadîr Nehrî, Axayê Şîkakan Simko û pêşengêñ civaka kurd yêñ din re jî danûständin dike.

Dema ku ew daxwazêñ serok eşîr û şêxen Kurdistanê, digihîjîn destê desthilatdarîya Osmanî, ew daxwazan li dîjî dewleta Osmanî wek îsyân têñ qebûl kirin. Împaratorîya Osmanî, işkerîn xwe dişine ser Kurdistanê. Hezar mixabin ji derveyî Eşîreta Barzan, eşîretîn din li berxwe nadîn. Mixabin beşek ji wan eşîran jî dibin hevalen dewletê. Wê deme Şêx Abdûlselam biryara şer dide. Eşîreta Barzan, bi mehan şer dike. Lê Şêx Abdûlselam Barzanî mecbûr dibe ku herêmê terk bike.

Şêx Abdûlselam diçe herêma Suryanîyan. Suryanî, li Şêx Abdûlselam xwedî derdikevin û cî didin wî.

Lê hêzên dewletê dikevin Kurdistanê û herêma Barzan, gûndan dişewîñin, malêñ gel talan dike. Mêran dikûjin. Jin û zarokan dîl digrin. Wê deme Mele Mistefa Barzanî (Birayê Şêx Abdûlselam yê bicûk) 3 salî ye. Ew, bi dêya xwe ve dîl têñ girtin û zîndana Misûlê de têñ girtin.

Beşek çekdar jî vedikişin çiyayen bilind. Li benda biryara Şêx Abdûlselam Barzanî dimînîn.

***

Şêx Abdûlselam, di sala 1908-an de vedigere Herêma Barzan. Hêzên xwe yêñ çekdar dîsa dicivîne ser hev, li hemberî hêzên dewleta Osmanî dest bi şer dike. Di vî şerî de, hêzên Dewleta Osmanî zerarêñ mezin dibînîn û şikest dixwin.

Şêx Abdûlselam Barzanî, li dîjî Meşrûtîyeta Yekemîn (1908) jî derdikeve. Ew li dîjî İttîhad

Terakkiyan jî xwedîyê helwest-eke reformxwaz e. Wan nîjâd-perest qebûl dike.

Piştî vê serkeftina Şêx Abdûlselam Barzanî, Hikûmeta Osmanî, ji Şêx Abdûlselam hevdîtinê daxwaz dike. Ew jî qebûl dike. Piştî muzekereyan, dewleta Osmanî daxwazêñ wî qebûl dike. Herdu teref girtiyan azad dîkin. Dewleta Osmanî, zerara daye herêmê tanzîm dike.

Lê dewleta Osmanî, bi soza xwe re girêdayî namîne, dest bi tade û zilmeka nedîtî dike. Di sala 1913-an de biryar dide ku Şêx Abdûlselam Barzanî bê girtin. Loma jî hêzek çekdar dişine ser wî.

Şêx Abdûlselam jî wê deme mecbûr dibe ku biçe Rojhelata

Abdûlselam Barzanî, di 14.12. 1914-an de, gorî nerînekê jî di destpêka sala 1915-an de tê ïdam kirin.

Şêx Abdûlselam Barzanî, li ber çavêñ malbata wî û birayen wî tê ïdam kirin. Wê deme Mele Mistefa Barzanî biryar dide ku tu wext teslimî dijminêñ miletê kurd nebe.

***

Bi ïdamâ Şêx Abdûlselam, miletê kurd serokekî xwe yê mezin wenda dike.

Şêhîdketina Şêx Ebdûlse-lam Barzanî, dibe sedem ku di Şerê Cîhanî Yekemîn de neteweya kurd, wek neteweyen din derfet bi kar bînîn û dewleta Kurdistanê ava bikin.

İttîhad Terakkiyên Osmanî, ji bona pêşîya pêvajoya dewle-

Barzanî ya neteweyî şopandin û meşandin. Ji bona ku neteweya kurd, mafê xwe yê neteweyî qezenç bike û li Kurdistanê statuyek serbixwe ava bibe û Kurd li welatê xwe desthilatdar bin, xebat û têkoşîneke bê hempa birêve-birin.

Dema ku Kurdistan bi Pey-mana Lozanê hat beş kirin. Wê deme Mele Mistefa Barzanî, li Beşû Başûrê Kurdistanê, ji Tevgera Neteweyî ya Kurdistanê re wê deme serokatî kir. Ji her tevger û serhildana neteweyî ya Başûrê Kurdistanê re piştgirî kir. Ji tevgeren neteweyî yên li Bakûrê Kurdistanê û Rojhelata Kurdistanê re bû piştgir. Dema di sala 1919an de, serhildana neteweyî dest pê kir, di sala 1925an de serhildanan dom kir, Mele Mistefa Barzanî û malbata Barzaniyan, ji van tevgeren neteweyî re bûn alîkar.

Dewleta Mehabad ya Kurdistanê, piştî Şerê Cîhanî yê Duyemîn, li ser mîrata Şêx Abdûlselam Barzanî ya statuparêz û reformxwaz şîn bû. Dewleta Kurdistanê, bû dewleteke reformxwaz û makezagoneke gelek demokrat pejrand. Mele Mistefa Barzanî bi pêşmergeyên xwe ve bûn alîkarê damezrandina Dewleta Mehabadê ya Kurdistanê û ket bin xizmeta Dewleta Kurdistanê. Ji Serokatîya Qazî Mihamed re rêz girt. Bi xwe jî bû serleskerê mezin yê Dewleta Mehabad ya Kurdistanê.

Dema ku Dewleta İranê, ji bona ku Dewleta Kurdistanê ji holê rake, êrif kir, bi daxwaza Qazî Mihamed, Mele Mistefa Barzanî, bi hevalen xwe ve derbasî Yekîtiya Sovyetan bûn.

Piştî ku Mele Mistefa Barzanî û hevalen xwe, di sala 1958an de vegerîyan Iraqê û Kurdistanê, Şoreşa Neteweyî ya İlonê jî girêdayî şîura neteweyî û civakî ya Şêx Abdûlselam Barzanî dest pêkir û di sala 1970yî de bi avakirina Otonomiya Kurdistanê encada. Di sala 1974an de, li hemberî Dewleta Iraqê ya faşist û kolonyalîst, şêrê ji bona Kerkukê jî bi şîura Şêx Abdûlselam Barzanî dest kir û domand.

Şoreşa Neteweyî ya Gulanê jî di sala 1976an de, di bin serokatîya Serokê Kurdistanê Mesûd Barzanî de, bi şîura neteweyî û bi projeya Şêx Abdûlselam Barzanî dest pê kir. Di gelek zehmetîyan re derbas bû. Di encamê de, ji bona avakirina Dewleta Federal ya Iraqê û Dewleta Federe ya Kurdistanê derfet çêkir.

Dewleta Federe ya Kurdistanê jî encama şîur û projeya Şêx Abdûlselam Barzanî ye.

Divê hemû kurd li hemû beşan xwedîyê vê şîurê bin û bi vê şîurê tev bigerin.

Kurdistanê. Dibe mîvanê Seyîd Taha. Nêzikî Ürmiyeyê li Rajanê bi cîh dibe. Di salen 1983-an de jî Serokê Kurdistanê Mesûd Barzanî li vî bajarî xwedîyê bingehêkê bû.

Dewleta Osmaniyan, ji bona ku Şêx Abdûlselam Barzanî dîl bê girtin û an jî bê kuştin, xelatek mezin pêşkesh dike.

Şêx Abdûlselam Barzanî, di vê qonaxê de, bi Axayê Şîkakan Simko re hevdîtinê dike. Bi hev re derbasî Gurcistanê, bajarê Tiflîsê dibin. Bi berpirsiyaren Çar re danûstandin dîkin. Lewra Çar soz dabûye ku di têkoşîna milî ya Kurdan de bibe alîkar.

Piştî hevdîtina bi berpirsiyaren Rûsyayê re, Şêx Abdûlselam vedigere İranê. Li İranê, ew û Axayê Şîkakan Simko ji hevûdu vediqetin. Ew, encama dawetê diçe gundekî kurdan dibe mîvan. Xwedîyê gûnd Sofî Abdûllah, dema ku Şêx Abdûlselam û 3 hevalen wî di xew de bûne, wan digre teslimî Dewleta Osmanî dike. Wek tê zanîn ji bona wî Dewleta Osmanî xelatek mezin danî bû. Encama vê ihanetê Sofî Abdûllah, ew xelata mezin werdigre.

Şêx Abdûlselam Barzanî piştî dîl dikeve, wî dibin Misûlê. Li Misûlê, ji aliyê Sileyman Nazîfî Diyarbekirî -ku ew hevalbendê İttîhada Terakkiyê bû ve hat darizandin. Ew darizandin, darizandinek hiqûqî nebû, darizandinek gelek keyfi bû. Piştî darizandinek nehiqûqî û keyfi, biryara ïdamkirina Şêxê mezin û Serokê Kurdistanê hat dayin. Gorî nerînekê Şêx

tavakirina Kurdistanê bigrin, Şêx Abdûlselam ïdam kirin û ji holê rakirin.

Bi ïdamâ wî, miletê kurd şer-venekî xwe yê mezin jî wenda kir. Lewra Şêx Abdûlselam hem serokekî siyâsî û milî bû, hem jî şervan û lehengekî mezin bû. Lewra ew di sala 1912-1913-an de li ser navê Împaratoriya Osmanî beşdarî şerê Balqanan bibû. Encama şervanî û lehengîya xwe, serkeftina xwe, ji padşâhê Osmanî xelat wergirtibû.

Bi ïdamâ Şêx Abdûlselam Barzanî, miletê kurd serokekî xwe yê civakî û reformxwaz wenda kir.

Şêx Abdûlselam Barzanî, bi xwe arîstokratekî rewşenbîrî, olî, civakî bû. Wek tê zanîn ku di dema Împaratoriya Osmanî de, Tevgera Milî ya Kurd di salen 1840-î de bi serokatîya arîstokrat û mîrên Bedîrxaniyan û di sala 1880-î de, di bin serokatîya civakî û olî de Şêx Ubeydullah Nehrî de meşîya.

Şêx Abdûlselam Barzanî, di heman dem de temsîlkar û berpirsiyare wê fîkrê û kategoriya civakî ya arîstokrat bû jî.

***

Piştî ku Şêx Abdûlselam Barzanî hat ïdam kirin, birayê wî Şêx Ehmed Barzanî bû serokekî eşîreta Barzan, Dergeh û Medreseyâ Barzan. Mele Mistefa Barzanî jî bi çand û bi helwesta birayê xwe yê mezin Şêx Abdûlselam Barzanî ve tê gihişt. Kamil bû. Di salen ciwan-tî de, qarektereke serokatî qezenç kir.

Şêx Ehmed û Mele Mistefa Barzanî, rîya Şêx Abdûlselam

Ji Ermenistanê heta Kazakistanê axîneke ji kezebê

"Ez Kinyazê İbrahîmê Nevoyê Mîrza. Wekî Kinyazê İbrahîm Mîrzoyev jî tême naskirin. 1-ê Gulana 1947-an, li Zengî basara Ermenistanê hatime dînyayê. Ev der li ser Çemî Eresê ye û nêzîkî sînorê Tirkîye ye. Navê Gundê me Rihanlû ye. Malbata me ji Serhedê ye. Em ji Eşîra Celaliyan in. Kal-bavê min ji Rojhîlatê Kurdistanê hatine Bazîdê, ji wir jî li Îdirê bi cih û war bûne."

Prof. Dr. Kinyazê İbrahîm, rojhîlatnas û akademîsyen. Serokê Kurdên Kazakistanê û li Zanîngeha Abaya Alma Atayê Serokê Navenda Zimanê Dînyayê. Pişti Şerê Qerebaxê terka Ermenistanê dike û di destpêka sala 1990-î de li Alma Ataya Kazakistanê bi cih dibe. Li Erivanê, li Zanîngeha Xaçatûr Aboyan salê dirêj Serokatiya Beşê Ziman û Edebiyata Azeriyan kiriye. Vê gavê Endamê Yekîtiya Nivîskarê Kazakistanê û Endamê Yekîtiya Rojnamegerên Kazakistanê ye. Li hêla din ew Li Kazakistan û Asya Navîn Nûnerê Navenda PEN'a Kurd e û Berpîrsê Giştî yê kovara edebî Nûbarê ye ku li Alma Atayê bi zimanê Kurdî û rûsî ronahiyê dibîne. Kinyazê İbrahîm xwediyê gelek xelatên neteweyî ye. Bi 6 zimanân dizane. Nêzîkî 20 kitêb li pirtûkxaneya Kurdi zêde kiriye. 'Xortê 67 salî' xwediyê serpêhatiyeke balkêş e. Di 65 salan de, bûye şahidê gelek qewimînan, guhdariya karesatên mezin kiriye. Ji dayîkê û nefikirina yekem destpê dike: "Dayika min malxâma Mihemedê Nadoyê Üso ye. Ji Eşîra Birûkan e. Li Wanê hatîye dînyayê. Di sala 1926-an te bi qasî 2000 malan malbata me jî dersînor dike, dikeve nav aya Nexçîvana Sovyeta Berê. Wê gavê gelek eşîrên me kurdan ji ber serhîdanê Agirî, Şerê Bro Heskê Têlî, Şêx Seîd xwe li sînoran dixistin û ji ber zilma roma reş terkeser dibûn. Rehmetiyê bavê min digot ku ew ji eşîra Bro Heskê Têlî ye Celalî ne. Gel bi halekî perîşan hatîye sirgunkirin. Parek çûye Îranê. Em ji wan eşîran bûne ku 1926-ê salê derbasî aya Sovyetê bûne. Gelek eşîrê kurdan para xwe ji nefiyê standine. Brûkî, Celalî, Sîpkî. Lî zêdetirê wan Brûkî bûne. Heta sala 1937'an li wir mane. Pişti ku derbasî hêla din a Eresê dibin, li aliyê din ji malbata wan gelek kes dimînan. Artêşa Sor a Sovyetê rê li ber wan digire. Êdî nahêle derbas bin. Sînor tê şidandin. Berê di navbera Tirkîye, Sovyet û Ermenistanê de sînor tunebûn. Havînê kurd ji wir dihatin zozanê Egrîce, Qanîgol, Qizilziyaretê. Heta payîza dereng li wir diman. Payîza dizivirîn Serhedê. Gava ku birek ji eşîrên kurdan li wan zozanen bûne, leşkerên Sovyetê hatine û gotine; 'Êdî hûn nikarin derbasî hêla din a Eresê bibin!' Milet

perîşan dibe..."

Kinyazê İbrahîm pişti vê rewşê behsa malbetekê dike ku serî ji vê yekê re rakiriye û tevî kuştina mîran û leşkeran sînor derbas kiriye: "Çend mal hene, ji Mala Basoyê Ozmîn ku Mamkî ne. Şer dîkin sînor derbas dikin. Xwe li Çemî Eres dixin, digihîjin qewim, bira û pis-mamîn xwe. Di navbera wan û leşkerên Sovyetê de şer çedîbe. 2-3 kes ji wan, ji leşkerên Ûris jî çend leşker têne kuştin. Pişti wî şerî, Sovyet sînor gîrê dide. Hinceteke din jî ew bû ku divê kurd ji wir derketana. Digotin; 'kurdên li nav sînorên Azerbaycan, Tirkîye û Ermenistanê karê îstîxbarat û ajantiyê dikin.' Desthilatdarên ermenistan û Azerbaycanê jî dixwestin kurd ji wir derkevin. Armanca wan 'paqîkîrina' kurdan, yekmîletbûna wan bû.' 1937'ê salê, di nava şevezê de kurdan li trênen bar û heywanan siwar dikin, di bin kontrola leşkeran de neff dikin. Kes nizane bi ku ve jî dîbin. Du mehîn dirêj di riyan de 'dê weledê xwe davêjel!' Gava dibînin ku li Kazakhstan û li ser hidûdên Kirgîstanê ne. Sar, seqem, çol, best. Ne ew der bi zimanên wan dizanîn, ne ew bi zimanên wan deran!

"Malbata me jî di nav wan de ne. Dê, bav, xwişk-bira, kal-pîr, qewim û pis-mam. Malbata me li Kirgîstanê wîlîyeta Qizilqeyayê peya dikin. Ew der nêzîkî Osê ye. Oş li ser sînorê Ozbekistanê ye! Kurdên Ermenistanê tînin Kirgîstanê. Kurdên Azerbaycan û Nexçîvanê tînin Kazakistanê. Malbata me sê salan li Qizilqeyayê dimîne. Heta sala 1940'î." Sê sal paşê destpêka Şerê Cîhanê yê Duyem e. Camêrek heye, ji wan re dibe dergeh û star! Stara vegera Erivanê. Ew camêr rewşenbîr, şâîr û nivîskarê mezin Wezîrê Cebarê Nadirî ye. Kinyazê İbrahîm bi van hevokan behsa wan rojan dike:

"Di nav nefikirian de malbata Wezîrê Nadirî jî hebûye. Ew jî hatine sir-gunkirin. Wezîrê Nadirî tê malbata xwe dibe. Dewletê ji bo malbata me digot;

"Ev kesên biguman in. Dikarin ajantiyê bikin." Lî Wezîrê Nadirî ketibû karê dewletê. Di îstîxbarata dewletê de nav û dengê wî hebû. Rê jê re vekîr bû. Digot; 'Ez kefîlê vê malbatê me.' Hat û malbata xwe bir. Mala me jî tevî mala wan, 1940'ê salê zivirî Erivanê. Li Erivanê ji bo 10 malan avahî standin, erd standin. 1941'ê salê mala me derbasî Zengîbasarê dibe, li gundê Rûhanliyê cîwar dibe. Wê salê birayê min ji dayik dibe, navê wî Têmîr e û niha 70 salî ye. Xwişk û birayekî min jî li Kirgîstanê dimirin: Yaqûb û Gulnaz. Dê-bavê min bi du zarakan ve têne Kirgîstanê, destevala dizivirin Ermenistanê! Her du jî 2-3 salî bûne. Di wan zilm û çetinahiyan de dimirin. Lewma jî dê û bavê min her dem digotin; "Me du zarok bi xwe re anîn vir, lê em destevala zivirîn." Ji dê û bavê min

re 9 zarok çêbûn. 7 bira, 2 xwişk: Têmîr, Yaqûb, Gulnaz, Ez, Eylaz, Eywaz, Ehmed, Nûrê û Mihemed. Em destpêka 1990'î ji Erîvana Ermenistanê hatin Alma Ataya Kazakistanê. Birayê min Yaqûb 4-5 mehan li Alma Atayê ma û li vir rehma Xwedê kir." Kinyazê İbrahîm di sala 1955'an de dest bi dibistanê dike û heta 1963'ye salê li gund dixwîne. 1963'ye salê tevî zarokên rehmetiyê xalê xwe Balayê Nadir li Erîvanê dest bi dibistana navîn dike. Bala birayê Wezîrê Nadirî ye. Navê dibistana wan Axundov bû. Dibistan li ser navê Azeriyan bû. 65-66'ê salê dibistan diqedîne û diçe Fakulteya Ziman û Dîrokê ya Zanîngeha Bakûyê. Doktoraya xwe jî li wir dike. 1978-ê salê teza xwe ya doktorayê dinivîse. Teza wî li ser 'Têkiliya Edebiyata Kurdan û Azeriyan' e: "Min di teza xwe de behsa edebiyata me ya bedew xal bi xal nivîsandiye. Edebiyata çar perçeyen welatê me tê de heye. Min edebiyata me û ya azeriyan daye ber hev. Li gorî vê tezê em dibînin ku gelek rewşenbîr û nivî-

Azeriyan li ser Komara Mehebad, Qazî Mihemed û Pêşmergeyê Barzanî nivîsandine. Min di teza xwe de behsa van têkiliyan jî kiriye."

1989-1990, Şerê Qerebaxê. Azerî û Ermenî hev dixwin! Kinyazê İbrahîm dibêje ku şer mala kurdan jî mîrat kiriye: "Kurdên me –xasma jî kurdên me yên misilman- rastî êş û azareke mezin hatin. Ji neçarî li seranserê Sovyetê belav bûn. Hinek ji wan çûn Sîbîrya û Yaqûtskê, beşek ji wan çûn Rûsya û derdora wê, qismek ji wan hatin Kazakistan, Qırğızistan û Ozbekistanê. Ev nefikirin ne wekî nefikirina 1937'an û 1944'an bû. Ermenî bi darê zorê digotin; 'ji nav me derkevin herin. Ermenîstan axa Ermenîyan e!' Di dema Sovyetê de ji bavê kî zêde bû wisa bigota? Sovyet çavê wan derdixist!"

Kinyazê İbrahîm dibêje ku ev politikaya dewleta Ermenistanê bû, dixwestin kurdên misilman û kurdên êzidî ji hev cuda bikin û ev politika iro jî berde-wam e: "Digotin; 'Ezidî ne kurd in!' Ji ber

karêñ mezin ên Azeriyan, li ser edebiyata kurdan nivîsandine. Di nav wan de gelek kes jî hene ku kurd in. Mesela nivîskarê Azeriyan ê mezin Nîzamî Gencewî dinivîse ku dayîka wî Kurd e. Nîzamî 'qeraseyekî edebiyata dînyayê' ye. Wî bixwe 'Xemse' nivîsandiye. Xemse ji pênc berhemêñ mezin pê. Leyla û Mecnûn, Xosrov û Şerîn 2 ji wan in. Her wiha wî İskendername nivîsandiye. Nîzamî di berhemâ xwe ya Leyla û Mecnûnê de dibêje 'dayîka min kurd e û navê wê Reîse ye. Min terbiya xwe ji malxalanê xwe yê kurd dîtiye.' Gava dayîka wî dimire gelek xemgîn dibe. Li ser dayîka xwe nivîsandiye, me kiriye kurdî. Lî bi azerkî dibêje: 'Kürt kîzî anamdır/Bizi Terg ettî/Bîr ana kalbîne dünyadan gitte/Ne geder yansâ da, yaksa da ürek/Anama dîl vêren var midir görek?' Dibêje; 'Kürt Kizi Anam/Diya min a keça kurd.' Jixwe dayîka wî ji bajarê Gencê, ji Ela Şedadiyan bûye. Nîzamî li tu deverî nanîvîse; 'bavê min faris e, an azerî ye an tirk e.' Naxwe bavê wî jî kurd e."

Prof. Kinyazê İbrahîm diyar dike ku mînakên wisa gelek in, di zargotina azeriyan de gelek motifîn kurdan hene û berdewam dike: "Yek ji wan 'Destana Korogli' ye. Korogli bi kurdî jî hatiye gotin. Korogli kurdekî Celalî ye. Têkiliya kurd û azeriyan di tarîxê de xurt e. Zimanê azeriyan bi ser tirkî ve ye, lê ew ne tirk in, arî ne. Kurd jî arî û medyayîne. Îranî jî wisa ne. Li Rojhîlat, li Îranê Azerî di nav kurdan de mezin bûne. Rabûn-rûniştin, xwarin, adetîn wan gelek nêzîkî hev in. Kurdan nêzîkî xwe dîtine. Mesela gelek şâîr û nivîskarê

ku digotin; 'Em kurd in', kirin ku gelek rewşenbîr, ziman, nivîskarê kurdên me yên Ézidî terka Ermenistanê bikin. Dewletê bi riya şêx û pîrên Ézidiyan zîlm û neheqî li wan kir. Semendê Siyabend, Şekiroye Xudo Mihoyî, Karlanê Çaçan, Miroyê Esed, Çerkezê Reş, Titâlê Efo, Şerefê Eşîr, Celîlê Celîl, Ordîxanê Celîl. Tevahîya van navan digotin; 'Em Kurd in', lê Ermenîyan şêx û pîrân sor dikirin ku li dijî wan bikin şer. Dikirin jî. Digotin; 'We mîlêt xwe firotiye!' Bi ser de jî li Karlanê Çaçan û Çerkezê Reş xistibûn. Ez bixwe li wir bûm. Ev İstîka Ermenîyan bû. Dixwestin tifaqa kurdan perçe bikin. Ermenî niha tiştekî wiha xistine nav Ézidiyîn me. Ji wan re dibêjîn; 'Nebêjîn zimanê me Kurdî ye, bibêjîn Ézdiye' Radyoya Kurdî heye. Radyo vekirin bi navê Radyoya Ézidiyan nemeşiya, rojname derxistin nemeşiya. Nameşe jî! Gava digotin; 'Zimanê me Ézdiye' jî bi Kurdî digotin! Ez bixwe 43 salan di nav kurdên me yên Ézdi de mame. Piraniya heval û hogirê min Kurdên Ézdi bûne. 43 salan min negotiye; 'tu Ézidî yi' wan negotiye 'tu misilman i.' Em diçûne malen hev, me nanê hev dixwar. Kurdayefî iro behrek e. Di wê behrê de Ézidî jî, zaza jî, Goran jî, Soran jî, Behdîn jî di hûndirê wê behrê de ne. Gelo tu dikarî ji behrê, ava çeman cuda bikî? Nikarî! Tu sax û ez silamet...

* Di hejmara 140-î ya rojnameya Rûdawê Çapa Ewropayê ku li Kolnê tê weşandin de bi sernavê "Ji Erîvana Ermenistanê berbi Alma Ataya Qazaxistanê: Çiroka sirgunkirina malbata Serokê Kurdên Qazaxistanê Kinyazê İbrahîm" hatîye weşandin.

Salihê Kevirbiri
salihkevirbiri@hotmail.com

День памяти легендарного Мустафы Барзани

1 марта 1979 года перестало биться сердце выдающегося деятеля курдского освободительного движения Моллы Мустафы Барзани.

Детство и юность

Барзани родился 14 марта 1903 года в поселке Барзан, в семье лидера одноимённого племени, шейха Мухаммеда. Отец вскоре после рождения сына умер, и Мустафу воспитывали его братья, шейх Абдель-Салям, а после ареста последнего турками (1914) и казни — шейх Ахмед Барзани. Сам Барзани рассказывал, что его первым детским воспоминанием является арест его семьи турками (после очередного восстания) и заключение его с матерью в тюрьму. "Я открыл глаза, чтобы увидеть себя пленником," — говорил он.

Барзани получил традиционное религиозное образование в медресе в Барзане и Сулаймании, где считался лучшим учеником; за познания в богословии он стал известен под уважительным прозвищем "Молла Мустафа". Он находился под большим влиянием личности своего старшего брата шейха Ахмеда, который, по его признанию, заменил ему отца.

В боевых действиях Барзани принимал участие, начиная с 1919 года, то есть с 16-летнего возраста, когда он был послан братом во главе отряда против англичан для поддержки Махмуда Барзанджи. Вскоре он участвовал в экспедиции, имевшей целью спасение нескольких армянских семей от турецкой резни. Во время барзанского восстания 1931—1932 годов Барзани впервые отличился как полководец, разгромив в долине Важи иракскую колонну (два батальона, усиленных тремя кавалерийскими и полицейскими ротами и артиллерийской батареей). После подавления восстания он эмигрировал в Турцию, затем сдался на амнистию, но, вопреки обещаниям, был сослан вместе с шейхом Ахмедом и всей семьёй на юг Ирака, затем в Сулайманию. При этом была предпринята первая попытка убить его (губернатор Мосула пытался отравить его с помощью кофе).

Восстание 1943—1945 гг. и Мехабадская республика

В 1943 году Барзани с помощью националистической организации "Хива" ("Надежда") бежал из Сулаймании в Иран, собрал там отряд, вторгся в Барзан и поднял новое восстание, разоружив все полицейские посты в области. Под давлением англичан иракское правительство заключило с ним перемирие, пообещав автономию для Барзана. В августе 1945 года боевые действия были возобновлены при помощи английских танков и авиации, и Барзани, после первых успехов, был вынужден покинуть Барзан. Вместе со всем племенем (10 тыс. человек, из них 2 тыс. вооружённых мужчин) Барзани ушёл в советскую зону оккупации в Иране, где вскоре была провозглашена Мехабадская Республика; Барзани был назначен главнокомандующим её силами и получил звание генерала. 16 августа 1946 года Барзани был заочно избран председателем новообразованной Демократической Партии Курдистана.

Поход в СССР

После падения Мехабадской республики в декабре 1946 года Барзани и барзанцы оказались в сложном положении. В результате весной было принято решение: племени возвращаться в Ирак, тогда как сам Барзани с добровольцами сделает попытку прорваться в СССР. Собрав отряд из 500 человек, Барзани выступил из Барзана через территорию Турции и Ирана и, разбив при Маку иранские войска, вышел к реке Аракс и 17—18 июня 1947 года в районе Нахичевани, Азербайджана, вступил в СССР.

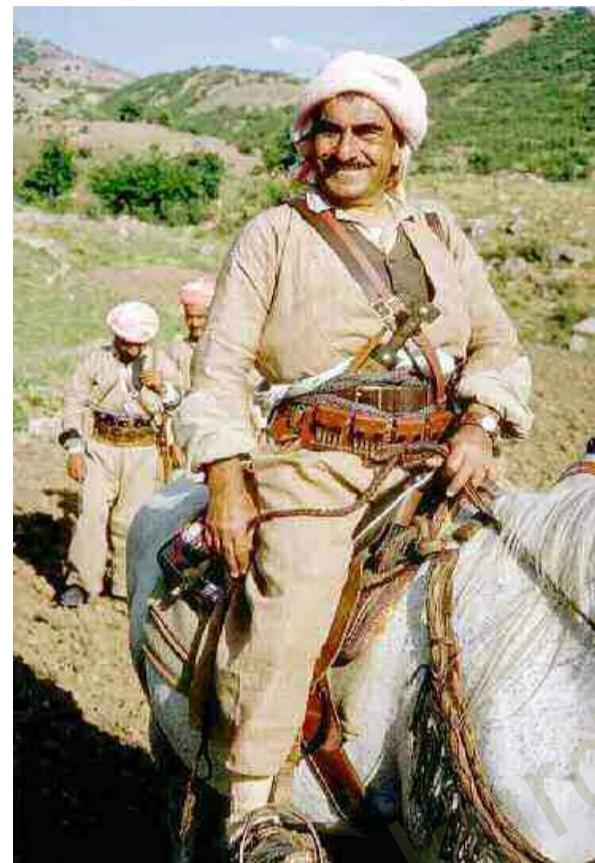
По воспоминаниям П. Судоплатова, "прорвавшиеся через границу боевые отряды Барзани насчитывали до двух тысяч бойцов, с ними находилось столько же членов их семей". В СССР барзанцам некоторое время давали военное обучение в Азербайджане, но затем их сослали в Узбекистан. П. Судоплатов вспоминал, что "Советские власти сначала интернировали курдов и поместили в лагерь, а в 1947 году Абакумов приказал мне провести переговоры с Барзани и предложить ему и прибывшим с ним людям политическое убежище с последующим временным расселением в сельских районах Узбекистана поблизости от Ташкента. Советская сторона согласилась, чтобы Барзани и часть его офицеров прошли спецобучение в наших военных училищах и академии. Я также заверил его, что расселение в Средней Азии будет временным, пока не созреют условия для их возвращения в Курдистан."

Во главе Сентябрьского восстания

После Иракской революции 14 июля 1958 года Барзани вернулся в Ирак (6 октября), где его встретили как общепризнанного национального героя. Ему тотчас был выделен один из лучших особняков Багдада. Первоначально отношения Барзани и возглавляемой им ДПК с лидером Ирака Абдель-Керимом Касемом складывались наилучшим образом. Но отказ Касема предоставить автономию Курдистану и его поворот в сторону арабского шовинизма вызывает напряженность, приведшую к силовой попытке подавить курдское движение (сентябрь 1961 года). Эта попытка, в свою очередь, положила начало так называемому "Сентябрьскому восстанию", охватившему весь Курдистан.

Барзани, хотя и не был инициатором восстания (считая его несвоевременным и неподготовленным), активно готовился к возможному столкновению, закупал (на предоставленные СССР средства) оружие и т. д. Восстание застало его в Барзане, где он жил с начала года (после фактического разрыва с Касемом и отъезда из Багдада). Выступив из

Барзана с 640 бойцами — в основном старыми соратниками по походу в СССР — он быстро увеличил свою армию, одержал ряд побед над правительственными войсками и овладел горной частью Курдистана, создав фактически независимое государство и затем сформировав его правящие органы. Барзани опирался прежде всего на племена и племенную элиту, с которой был тесно связан в бытовом и психологическом отношении. Это вызвало напряжение между ним и лево-ориентированными интеллектуалами ДПК (во главе с первым секретарем Ибрагимом Ахмедом), которые считали его "отсталым феодалом" и пытались отеснить от руководства движением. Весной 1964 года между Барзани и Политбюро произошёл открытый конфликт, закончившийся полной победой Барзани и бегством Политбюро и его сторонников в

Иран. С этого момента Барзани приобрёл положение абсолютного лидера ДПК, уже никем никогда не оспаривавшееся.

Основные требования Барзани к Багдаду сводились к предоставлению Курдистану широкой автономии и прекращению дискриминации курдов при назначении на государственные должности и распределении бюджетных средств. Будучи реалистом, целей создания независимого Курдистана он не выдвигал; он отдавал себе отчёт, что такая акция противоречит интересам как всех ближневосточных, так и великих держав, а потому заранее обречена на неудачу и способна только погубить курдское движение. Впрочем, в минуты особого подъёма или раздражения против Багдада у него вырывались слова о провозглашении независимости. Барзани стремился ладить с властями Турции, Сирии и Ирана (стран, разделивших Курдистан) и подчеркивал, что курды в каждой стране должны решать свои проблемы самостоятельно. С другой стороны во всех странах, где проживали курды (включая Ливан), были созданы свои "Демократические партии Курдистана", ставившие целью помочь барзанистскому движению; согласно их идеологии, Иракский Курдистан — центр курдского движения, и успех курдов во всех частях "Большого Курдистана" неразрывно связан с успехом или неудачей Барзани в Ираке.

В смысле международной политики Барзани嘗試ed не связывать курдское движение с каким-то одним блоком, а обеспечить ему максимально широкую поддержку: продолжая получать помощь из Москвы, он обеспечил себе поддержку Ирана и Израиля, благожелательное отношение Египта, в меньшей степени Сирии; сильны были позиции курдов и во Франции. Особенно упорно и настойчиво стремился Барзани заручиться поддержкой США; но это удалось ему только в 1972 году, когда Ирак тесно сблизился с СССР. В интервью западным журналистам он настойчиво подчеркивал, что он — не коммунист, и определял себя как "нейтрала" (то есть сторонника "позитивного нейтралитета" — того, что впоследствии стали называть "неприсоединением").

Договор 11 марта 1970 года между Барзани и Саддамом Хусейном, признавший право курдов на автономию, был вершиной политических успехов Барзани. Однако вскоре отношения между Барзани и Багдадом вновь стали портиться. В "мирный" период он пережил целый ряд покушений, организованных спецслужбой "Мухабаррат": в ночь на 7 декабря в Багдаде была обстреляна машина его сына Идриса; 29 сентября 1971 года в его резиденцию в Хаджи-Омране не была заслана делегация арабских шейхов, снабженных взрывчаткой (погибли двое охранников; сам Барзани отделался царапиной). В июле 1972 года к Барзани был подослан новый убийца (сирийский курд Ибрагим Габари), впрочем с самого начала перевербованный курдской спецслужбой "Парастиш", которая и предъявила его журналистам.

Изданного баасистами Закона об автономии Курдистана (11 марта 1974 года г.) Барзани не признал. Основным пунктом противоречий был вопрос о границах автономии. На совещании курдского руководства, отвергшем правительственный закон, Барзани заявил буквально следующее: "Они (Баас) хотят, чтобы мы уступили Киркук и другие районы. Это невозможно. (...) Я не хочу, чтобы курды пришли к моей могиле и плонули на неё, говоря: "Зачем ты продал Киркук?!"

В этом последнем восстании Барзани пользовался масированной поддержкой Ирана, имевшей жизненно важное значение. Шах он не доверял, называя его "гадюкой, всегда готовой укусить". Но он полностью доверял гарантиям, данным ему госсекретарём США Киссинджером. Поэтому ирано-иракское соглашение в г. Алжире от 6 марта 1975 года явилось для него неожиданным ударом. 19 марта Барзани, оказавшись в безвыходном положении, отдал приказ о прекращении сопротивления и уходе в Иран; 22 марта он сам покинул иракскую территорию.

Последние годы и смерть

Шах предоставил ему дом в Кередже (пригород Тегерана). Однако крушение восстания оказалось для него и физическим ударом: уже в апреле его здоровье резко ухудшилось, летом он уехал на лечение в США, где ему поставили диагноз: рак. Весть об этом Барзани воспринял stoически: его сын Масуд, приехавший в США через несколько дней после постановки диагноза, вспоминает, что Барзани казался единственным весёлым человеком среди курдов, всячески пытаясь развеять мрачное настроение окружающих. "Смерть — это путь всех людей, — сказал он при встрече с сыном. — Это — судьба, с которой невозможно бороться".

Барзани продолжал, насколько мог, прилагать усилия для курдского национального дела. Он активно добивался встреч с американскими политиками, настаивал на встрече с новоизбранным президентом Картером, пытаясь заставить США изменить свою позицию в курдском вопросе. Весть о свержении шаха в Иране внушила ему новые надежды. Но в этот момент его здоровье окончательно ухудшается.

1 марта 1979 года Барзани скончался в Вашингтоне. Его тело было похоронено в Шно, близ ирано-иракской границы; в 1993 году прах был перенесён в Барзан.

После смерти Моллы Мустафы ДПК и курдское движение в Ираке возглавил его сын Масуд.

Характеристика и историческая роль

Все, знавшие Барзани, в равной степени отдают должное как его талантам политика и воина, так и его высоким моральным качествам. Его личная непримятательность и аскетизм, преданность своим соратникам и своему делу, справедливость и гуманность, в сочетании с выдающимися интеллектуальными способностями, сделали его предметом всеобщего поклонения в Курдистане. Кази Мухаммед на суде отзывался о нём в следующих выражениях: "Я могу сказать, что Молла Мустафе Барзани свойственные человечность, смелость, прямота, бесстрашие — все эти черты, которые присущи великим людям (...). Также он имеет все качества, присущие мусульманским святым — любовь к Богу, религии и беднякам". Нейтральные наблюдатели (Эрик Руло, Дана Адамс Шмидт и др.) также чрезвычайно высоко ставят моральные и человеческие качества Барзани.

О Барзани как о полководце лучше всего свидетельствуют его враги. После прорыва Барзани с 500 соратниками боевых порядков иранской армии при Маку (9 июня 1947 года) начальник иранского генштаба Размара отдал приказ провести расследование: каким образом стало возможным подобное, "несмотря на то, что у армии было в 10 раз больше бойцов, чем у барзанистов, и, кроме того, она располагала такими средствами как автомобили и т. д." В том же приказе названы потери иранцев: 31 убитый и 35 раненых (в их числе и старшие офицеры). Барзанцы, по бесспорным данным (есть поименный список участников похода) — потеряли убитыми двух человек, из них одного уже после прорыва.

Насколько Барзани был щепетилен в моральном отношении, красноречиво свидетельствует случай, рассказанный в воспоминаниях Масуда Барзани. Сын, в качестве начальника спецслужбы "Парастиш", предложил ему план убийства Хайраллаха Тульфаха (родственник и ближайший сподвижник Саддама Хусейна). У курдов была гарантированная возможность подложить в дом Хайраллаха мощную бомбу. Выслушав доклад, Барзани спросил, не пострадают ли члены семьи Хайраллаха — женщины и дети? И узнав, что здесь никакой гарантии быть не может, категорически запретил сыну ныне и впредь "даже и помышлять о подобных вещах".

Будучи деятелем национально-освободительного движения и глубоко верующим мусульманином, Барзани был решительно чужд всякой национальной или религиозной нетерпимости. В его отрядах наряду с курдами и мусульманами сражались арабы и христиане (халдеи и ассирийцы); он постоянно наставлял пешмара, что война идет не с арабским народом, а с иракским режимом. Гуманное обращение с пленными также было одним из его постоянных требований.

Хотя восстание, поднятое Барзани, в конце концов потерпело крах, ему удалось заложить фундамент курдских политических структур, которые при более благоприятном обороте событий в 1991—2003 годах привели к созданию формально федерального, а фактически полуавтономного Иракского Курдистана.

ДИПЛОМАТ

№ 17 (529) 01-07 май 2023-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Масуд Барзани благодарит Берлин за поддержку курдского народа

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана"

черкнули важность развития двусторонних отношений", — сообщил после встречи курд-

(ДПК), 4 мая встретился с уходящим послом Германии в Ираке Мартином Ягером, чтобы поблагодарить Берлин за его поддержку курдского народа в трудные времена.

"Во время встречи мы обсудили политическую ситуацию в Ираке, в том числе отношения между Региональным правительством Курдистана (КРГ) и федеральным правительством Ирака. Мы также под-

ский лидер.

Президент Барзани также пожелал послу успехов на его будущих должностях.

В этот же день посла принял премьер-министр Курдистана Масур Барзани, который высоко оценил его роль в развитии отношений между Эрбилем и Берлином.

"Во время встречи мы подчеркнули важность укрепления дружеских отношений между

Курдистаном и Германией, в частности, в сфере инвестиций и торговых обменов", — говорится в заявлении, опубликованном пресс-службой главы КРГ.

Согласно заявлению, делегация немецких торговцев, владельцев бизнеса и инвесторов должна в этом месяце посетить Курдистан для углубления двусторонних торговых отношений.

КРГ стремится укрепить экономическое сотрудничество и торговое партнерство со странами региона и европейскими экономиками, в частности с Германией. С этой целью в марте в Германии находилась торговая делегация Курдистана.

Германия также является важным членом Международной коалиции по борьбе с "Исламским государством" (ИГ). У Берлина есть военные советники и инструкторы в Ираке и Курдистане, которые помогают курдским пешмерга и иракским силам. kurdistan.ru

Министр обороны Италии встретился с курдскими лидерами в Эрбите

3 мая премьер-министр Иракского Курдистана Масур Барзани принял министра обороны Италии Гвидо Крозетто, прибывшего с официальным визитом

том в декабре прошлого года с целью развития двусторонних отношений.

"Мы поблагодарили Италию за ее дружеские отношения с

ризмом, а также их усилия по защите мира и стабильности в регионе". Итальянский министр также встретился с курдским лидером Масудом Барзани, президентом "Демократической партии Курдистана" (ДПК).

Как сообщила штаб-квартира Барзани, стороны обсудили текущие реформы в министерстве пешмерга Курдистана и сотрудничество между министерством и возглавляемой США Международной коалицией, а также иракской армией.

Согласно заявлению, помимо двусторонних отношений между Курдистаном и Италией, Барзани и Крозетто обсуждали войну с терроризмом. Италия является ключевым членом Международной коалиции по борьбе с "Исламским государством" (ИГ). У Рима есть военные советники и инструкторы, базирующиеся в Курдистане, которые помогают силам пешмерга в искоренении остатков террористической группировки. kurdistan.ru

накануне вечером. Стороны обсудили региональные события и пути укрепления отношений между двумя странами.

Министр обороны Италии вручил курдскому лидеру официальное приглашение от премьер-министра Джорджии Мелони посетить Рим. Мелони побывала в Эрбите с официальным визи-

Курдистанским регионом и ее поддержку курдской нации. Мы надеемся на дальнейшее развитие этих двусторонних отношений во всех аспектах", — говоритя в заявлении курдского лидера.

"Со своей стороны, министр Кро-

зетто "подчеркнул, что они про-

должают поддерживать силы

пешмерга в их борьбе с терро-

рами, а также их усилия по защите мира и стабильности в регионе". Итальянский министр

также встретился с курдским

лидером Масудом Барзани, пре-

зидентом "Демократической пар-

тии Курдистана" (ДПК).

Как сообщила штаб-квартира

Барзани, стороны обсудили тек-

ущие реформы в министерстве

пешмерга Курдистана и сотруд-

ничество между министерством

и возглавляемой США Междуна-

родной коалицией, а также ирак-

ской армией.

Согласно заявлению, помимо

двусторонних отношений между

Курдистаном и Италией, Барзани

и Кроузетто обсуждали войну с

терроризмом. Италия является

ключевым членом Междунаро-

дной коалиции по борьбе с

"Исламским государством" (ИГ).

У Рима есть военные советники

и инструкторы, базирующиеся в

Курдистане, которые помогают

силам пешмерга в искоренении

остатков террористической гру-

ппировки. kurdistan.ru

тесисчи və baş redaktor:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLÈMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR SULEЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

+994 55 202-73-53

Xüsusi müxbir:

Tariyel Cəlil

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə
S. Mehmandarov ev 25,
mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq
S. Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица
С. Мехмандаров дом 25, кв. -17

Qəzet "Diplomat" qəzeti bilgisayar
mərkəzində yığılıb səhifələnib və
"Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur.
e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NFŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filialı

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500

Премьер-министр Курдистана подтверждает поддержку программы федерального правительства

Премьер-министр Иракского Курдистана Масур Барзани 2 мая встретился с заместителями спикера иракского парла-

мента Мохсеном Аль-Мандави и Шахавоном Абдуллоем, чтобы подтвердить свою поддержку реализации программы федерального правительства. "Во время встречи мы обсудили последние события и общую ситуацию в Ираке, а также подчеркнули необходимость принятия законопроекта о федеральном бюджете", — сообщил после встречи курдский лидер. "Мы также подчеркнули необходимость защиты конституционных прав и привилегий курдской нации и подтвердили поддержку реализации программы федерального правительства". Заместители спикера федерального парламента прибыли сегодня в Эрбиль, чтобы принять участие в конференции, посвященной геноциду курдов-файли при предыдущих иракских режимах.

Всеобъемлющее соглашение между несколькими ключевыми политическими партиями привело к формированию этого кабинета федерального правительства Ирака в результате нескольких месяцев переговоров после парламентских выборов октября 2021 года. Соглашение влечет за собой обязательство со стороны Эрбilia и Багдада решить споры между ними, в том числе сотрудничая в разработке закона об углеводородах и договорившись о справедливом выделении части федерального бюджета региону Курдистан. Федеральный бюджет в настоящее время ожидает одобрения парламента, и некоторые СМИ сообщают, что он будет принят в середине мая.

kurdistan.ru

В Захо построят спецбольницу для пациентов с аутизмом

4 мая представители Регионального правительства Курдистана (КРГ) приняли участие в церемонии закладки фундаментов ряда строительных проектов в районе Захо, включая специализированную больницу для пациентов, страдающих аутизмом. КРГ выделило на эти проекты 2,1 миллиарда динаров, в том числе на строительство новых дорог, канализационных систем и жилья для малообеспеченных семей.

В конце апреля премьер-министр Масур Барзани издал указ, согласно которому лечение больных талассемией в государственных больницах стало бесплатным в рамках планов правительства по расширению доступа населения к бесплатному медицинскому обслуживанию.

Кабинет КРГ работает над модернизацией сектора здравоохранения, в том числе путем строительства новых современных больниц, импорта новейшего оборудования, борьбы с контрабандой лекарств и предоставления бесплатной медицинской помощи уязвимым пациентам.

kurdistan.ru